

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE SERİ FİİL YAPILARI

Doktora Tezi

Abdullah ÇİĞİL

Danışman
Doç. Dr. Erkan HİRİK

NEVŞEHİR
Haziran 2022

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE SERİ FİİL YAPILARI

Doktora Tezi

Abdullah ÇİĞİL

Danışman

Doç. Dr. Erkan HİRİK

NEVŞEHİR

Haziran 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Abdullah ÇİĞİL

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Eski Anadolu Türkçesinde Seri Fiil Yapıları” adlı doktora tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Abdullah ÇİĞİL

Danışman

Doç. Dr. Erkan HİRİK

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Erkan HİRİK danışmanlığında Abdullah ÇİĞİL tarafından hazırlanan “**Eski Anadolu Türkçesinde Seri Fiil Yapıları**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

24/06/2022

JÜRİ

Danışman : Doç. Dr. Erkan HİRİK

Üye : Doç. Dr. Filiz Meltem ERDEM UÇAR

Üye : Doç. Dr. Ahmet HAŞİMİ

Üye : Doç. Dr. Mustafa KARATAŞ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Lyazzat NAKHANOVA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun.....tarih ve..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2022

Dr. Öğr. Üyesi Volkan Recai ÇETİN
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada en büyük pay, çalışmanın her aşamasını değerli görüşleri ile şekillendiren tez danışmanım Doç. Dr. Erkan HİRİK'e aittir. Dil ile ilgili en küçük ayrıntıyı titizlikle irdeleyerek konuya farklı noktalardan bakabilmemi sağlayan, pozitif bakış açısıyla bana rahat bir çalışma imkânı sunan saygıdeğer hocama ne kadar teşekkür etsem azdır.

Doktora öğrenimi süresince benden yardımlarını esirgemeyen Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi öğretim üyeleri Prof. Dr. H.Abdullah ŞENGÜL, Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ, Doç. Dr. Seçil HİRİK, Doç. Dr. Mustafa KARATAŞ ve Dr. Öğr. Üyesi Lyazzat NAKHANOVA'ya; Doktora Tez İzleme Komitesinde yer alarak değerli ve yapıcı görüşleri ile çalışmama ışık tutan Doç. Dr. Filiz Meltem ERDEM UÇAR ve Doç. Dr. Ahmet HAŞİMİ'ye, beraber kader arkadaşlığı yaptığım her zaman kahrımı çekmek zorunda kalan Arş. Gör. Vural AKBOĞA'ya teşekkür ediyorum.

Elif ve Zeynep'le canıma can katan; bana rahat ve huzurlu bir çalışma ortamı hazırlamak için kendi zamanından feragat eden eşim Nurten ÇİĞİL'e, benim için harcamış olduğu zamanı telafi etmeyi bir borç biliyorum.

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE SERİ FİİL YAPILARI
Abdullah ÇİĞİL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Programı, Haziran 2022
Danışman: Doç. Dr. Erkan HİRİK

ÖZET

Tek yargı ifade edebilmek için art arda gelen, aralarında herhangi bir bağlaç veya bağlantı unsuru barındırmayan fiil dizilerine “*seri fiil yapıları*” (SFY) denmektedir. Cümlede tek fiil gibi hareket eden SFY, herhangi bir sıralama veya altasıralama ilişkisi olmadan bir araya gelen fiillerden veya tek fiilin kendi içinde birden fazla hareket barındırdığı fiillerden oluşmaktadır. İlk defa Afrika dillerinde tespit edilen ve zaman içinde pek çok dilde var olduğu kanıtlanmış olan SFY, Türkçenin tarihî dönemlerinde ve çağdaş lehçelerinde de yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Türkçede yaygın bir kullanıma sahip olan SFY üzerine yapılmış olan araştırmalar son dönemde artmaya başlamıştır. Bu çalışmada Türkçedeki SFY, Eski Anadolu Türkçesi (EAT) özelinde ele alınmıştır. Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın amacı, yöntemi, kapsamı ve sınırlılıkları hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde fiiller ve fiil sınıfları açıklandıktan sonra SFY kavramından, dünyada ve Türkiye’de SFY üzerine yapılmış olan çalışmalardan bahsedilmiştir. Ayrıca SFY’nin genel özellikleri, anlambilimsel özellikleri, bu özelliklerin Türkçe ve diğer dillerdeki görünümü ve SFY sınıflandırmaları üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, EAT’deki SFY incelenmiştir. Bu dönemdeki SFY incelenmeden önce dönemin dil özellikleri hakkında bilgi verilmiş, sonrasında EAT’nin dil özelliklerini ve dönemlerini en iyi şekilde yansıtabilecek metinlerden seçilmiş olan SFY örnekleri genellikle cümle, bazen de metin bağlamında tanık gösterilmiştir. Tanıktaki her fiil, göstermiş olduğu özelliklere göre sınıflandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Fiiller, Seri Fiil Yapıları, Eski Anadolu Türkçesi

SERIAL VERB CONSTRUCTION IN OLD ANATOLIAN TURKISH

Abdullah ÇİĞİL

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Turkish Language and Literature, Ph.D. Program/June 2022

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Erkan HİRİK

ABSTRACT

Serial Verb Constructions (SVC) are the sequences of consecutive verbs that do not contain any conjunction or connection element in order to express a single clause. Acting as a single verb in a sentence, SVC consists of verbs that come together without any coordination or subordination relationship, or verbs in which a single verb contains more than one action. SVC, which was first identified in African languages and proved to exist in many languages over time, is also widely used in Turkish historical periods and contemporary dialects. Research on SVC, which has a widespread use in Turkish, has recently started to increase. In this study, SVC in Turkish is handled specifically in Old Anatolian Turkish (EAT). The study consists of three parts. In the first chapter, general information about the aim, method, scope and limitations of the study is given. In the second part, after the verbs and verb classes are explained, the concept of SVC and the studies on SVC in the world and in Turkey are mentioned. In addition, the general features, semantic features of SVC, the appearance of these features in Turkish and other languages, and SVC classifications are emphasized. In the third chapter, SVC in EAT is examined. Before examining the SVC in this period, information was given about the language features of the period, and then the examples of SVC, which were selected from the texts that could best reflect the language characteristics and periods of EAT, were witnessed in the context of sentences and sometimes texts. Each verb in the witness is classified according to the characteristics it shows.

Keywords: Verbs, Serial Verb Constructions, Old Anatolian Turkish

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	iii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iv
KABUL VE ONAY SAYFASI	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Problem Durumu.....	5
1.2. Çalışmanın Konusu, Amacı, Yöntemi, Kapsamı ve Sınırlılıkları	5

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Fiil ve Sınıfları	15
2.2. Sözcük Türleri ve Fiil	15
2.3. Seri Fiil Yapıları (SFY)	19
2.3.1. SFY'nin Özellikleri.....	41
2.3.1.1. SFY'nin Yapısal Özellikleri	41
2.3.1.2. SFY'nin Anlambilimsel Özellikleri.....	65
2.3.1.2.1. Asimetrik SFY'nin Anlam Özellikleri.....	65
2.3.1.2.2. Simetrik SFY'nin Anlam Özellikleri	69
2.3.2. SFY-Birleşik Fiil İlişkisi.....	70
2.3.3. SFY'nin Sınıflandırılması.....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Eski Anadolu Türkçesi ve Dil Özellikleri.....	79
3.2. Eski Anadolu Türkçesinde Seri Fiil Yapıları	85
3.2.1. Eski Anadolu Türkçesinde Çok Fiilde Tek Hareket Bildiren SFY	88
3.2.1.1. Asimetrik Yapılar.....	89
3.2.1.2. Simetrik Yapılar.....	90
3.2.1.3. İki Fiilden Oluşan Yapılar.....	90

3.2.1.3.1. Çekimli Fiil Şeklindeki Yapılar	92
3.2.1.3.2. Zarf-fiille Oluşturulan Yapılar	93
3.2.1.3.2.1. -(X)p Zarf-Fiiliyle Oluşturulanlar	94
3.2.1.3.2.2. -UbAn Zarf-Fiiliyle Oluşturulanlar	94
3.2.1.3.2.3. A,-I, -(y)U Zarf-Fiiliyle Oluşturulanlar	95
3.2.1.3.2.4. Araya Unsur Alan Yapılar	95
3.2.1.4. Üç veya Daha Fazla Fiilden Oluşan Yapılar	96
3.2.2. Eski Anadolu Türkçesinde Tek Fiilde Çok Hareket Bildiren SFY	97
3.2.2.1 İçinde İki veya Daha Fazla Hareket Barındıranlar	98
3.2.2.2. Fonetik Erozyona Uğrayanlar	99
SONUÇ	100
KAYNAKÇA.....	104
DİZİN.....	126
ÖZ GEÇMİŞ.....	144

KISALTMALAR

AltT.	Altay Türkçesi
AzT.	Azerbaycan Türkçesi
bk.	Bakınız
C	Cilt
ÇağT.	Çağatay Türkçesi
DK	Dede Korkut Hikâyeleri
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
ET	Eski Türkçe
GBAT	Güney Batı Anadolu Türkçesi
GN	Garîb-nâme
GTS	Güncel Türkçe Sözlük
Hakas.	Hakas Türkçesi
HarT.	Harezm Türkçesi
İSK	İskender-nâme
KarT.	Karahanlı Türkçesi
KazT.	Kazak Türkçesi
KıpT.	Kıpçak Türkçesi
KırgT.	Kırgız Türkçesi
Mec.	Mecaz
KY	Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u
MN	Marzubân-nâme Tercümesi
MT	Mantıku't-Tayr
Muğ.	Muğla Ağzı
O1	Olay 1
O2	Olay 2
ÖzbT.	Özbek Türkçesi
S	Sayı
SN	Süheyl ü Nev-bahâr
s.	Sayfa

SFY	Seri Fiil Yapıları
STT	Standart Türkiye Türkçesi
TatT.	Tatar Türkçesi
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten
TDK	Türk Dil Kurumu
TrkmT.	Türkmen Türkçesi
TS	Tarama Sözlüğü
TUD	Türkçe Ulusal Derlemi
vb.	ve başkası/başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	ve diğerleri
Y.UygT	Yeni Uygur Türkçesi
Yay.	Yayını, Yayınları
YED	Yunus Emre Divânı
YZ	Yûsuf u Zelîha

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Sıralı Cümlelerin Olay Yapısı.....	60
Şekil 2: Altasıralı Cümlelerin Olay Yapısı.....	61
Şekil 3: SFY'nin Olay Yapısı.....	61
Şekil 4: Fiil Kategorilerinin Birbiriyle İlişkili Bazı Gramerleşme Şekilleri.....	77

GİRİŞ

Dilbilimi araştırmalarında yapısal özellikler bakımından morfolojik ve morfo-sentaktik bakış açısıyl ele alınan sözcük birimler, gerek tek başlarına gerekse cümle içinde edindiği anlamlara göre semantik açıdan incelenmektedir. Bu sözcük birimler, ifade ettiği gramer kategorileri bakımından “tür” olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede dillerdeki sözcükleri “isim” ve “fiil” olarak iki ana kategoriye ayırmak mümkündür.

Her dil, fiilleri kavramsal dünyasında farklı anlam ve yapıda adlandırmaktadır. Bu adlandırma sonucunda; dillerin bazı fiillerin karşıladığı hareketi ayrıntılı olarak ortaya koyduğu, bazı fiillerin karşıladıkları hareketi ise daha yüzeysel olarak betimlediği, fiilin detaylarını diğer sözcük birimler yoluyla açıkladığı görülmektedir. Bir dilde tek fiille karşılanan bir hareket, başka dilde birden fazla fiille; bir dilde birleşik fiil kalıbında oluşan bir hareket, başka dilde tek fiille veya iki fiilin çekimsiz bir şekilde ve art arda sıralanması yöntemiyle oluşabilmektedir. İki veya daha fazla fiilin herhangi bir bağlaç veya bağlantı işareti olmadan art arda sıralandığı, iki fiilin cümlede *tek fiil* vazifesi gördüğu dillere *serileştirme dilleri*, bu tür yapılara ise *seri fiil yapıları* (SFY) denmektedir.

Bir dili oluşturan toplumun dünya algısı, kültürel yapısı ve diğer sebepler o dilin sözcüklerini ve dolayısıyla fiillerini adlandırma biçiminin de belirleyicisi olmaktadır. Bir dilde o toplum için önem arz eden ve kültürel altyapı barındıran bazı fiiller, daha belirgin ve detaylı olarak betimlenirken aynı fiiller, başka bir dilde herhangi bir kültürel altyapıya sahip olmaması veya konuşurların dünya algısı sebebiyle daha yüzeysel bir şekilde betimlenebilmektedir. Bu durum, olayların betimlenmesinde daha açık bir şekilde görülmektedir. Örneğin yaşamını avcılıkla sürdüren Alambak dilinde¹ *ağaca çıkmak* ve *böcek aramak* fiilleri, birbirini tamamlayan *bütünleşik* bir olay olarak görülürken yaşamını avcılıkla sürdürmeyen bir toplumun dilinde bu iki olay; bir-

¹ Papua Yeni Gine’de konuşulan bir dil.

birinden bağımsız, iki ayrı olay olarak görülmekte ve bu durum, o dildeki fiillerin adlandırma biçimini doğrudan etkilemektedir (Bruce, 1988: 29). Sapir-Whorf hipotezinin temelini oluşturan bu durum, SFY'nin oluşma biçiminde açıkça görülmektedir.

(1) *Miyt ritm muh-hambray-an-am* (Alambak)

Ağaç böcek tırman- + ara- 1. kişi eki

‘Ben ağaca çıkıp böcek aradım.’

(2) *Fu burede ije sime abe ufu* (Papua Yeni Gine)

O ekmek bıçak al- kes-

‘O ekmeği bıçak aldı kesti./bıçak alıp kesti.’

(2)’de SFY tek olay barındırmaktadır: *ekmeğin kesilmesi*. Bu *tek olay*, Türkçede tek fiille karşılanırken Papua Yeni Gine dilinde konuşur tarafından ardışık olarak sıralanmış iki ayrı fiil ile ifade edilmiştir. Fiili gerçekleştiren kişi önce *bıçağı almış* ardından *ekmeği kesmiştir*. Türk dili konuşurları “tek olay”ın sonucuna odaklanarak bu olayı tek fiil ile ifade etme yolunu seçmiştir. Papua Yeni Gine dili konuşurları ise olayın başlama aşamasına odaklanarak “tek olay”ı iki ayrı fiil ile ifade etme yolunu seçmiştir. Bu durum, dillerin olayları kavramsallaştırma şekillerinin birbirinden farklı olduğunu göstermektedir.

(3) *Ó mú ìwé wá.* (Yòrubá²)

O al- kitap gel-

‘O kitap aldı geldi.’

(3)’te Türkçede tek fiil ile (*getir-*) ifade edilebilecek bir olay, Yòrubá dilinde ardışık iki fiil (*al-* + *gel-* = *getir-*) ile ifade edilmiştir.

(4) *Nimu bo’u bano e’i sekolah* (Sikkanese³)

² Nijerya’nın güneybatısında konuşulan bir dil.

O gel- git- edat okul

‘O okula gitti geldi.’

(4) Türkçede “*O okuldan döndü*” şeklinde ifade edilebilirken Sikkane dilinde iki ayrı fiil ile ifade edilmiştir: (*git- + gel- = dön-*).

(5) *İşine yarayacaksa kitapları da al git.*

(5)’te iki ayrı fiil, tek olayı karşılamak için art arda sıralanmıştır. Burada *al- + git- = götür-* fiiline karşılık gelmektedir. Konuşur, *al- + git-* fiilleri yerine *götür-* fiilini de kullanabilirdi fakat olayı daha detaylı anlatma isteğinden dolayı diğer bir ifade yolu olan SFY’yi tercih etmiş ve iki fiili art arda sıralamıştır.

(6) *İyice körleşmiş olan bıçağı güzelce biledi.*

(6)’da tek fiilin kendi içinde birden fazla hareket barındırdığı SFY görülmektedir. Bu kullanımlarda tek fiil, birbirinin devamı olan iki hareketi kodlamıştır. Bu kullanımda *bile-* tek fiil biçiminde olsa da derin yapıda *sürt-* ve *keskinleştir-* olmak üzere ardışık iki hareketi, iki fiil ile kodlamıştır.

Birden fazla fiilin herhangi bir sıralama ilişkisi veya bağlaç olmadan art arda gelerek tek hareketi betimlediği veya tek fiilin içinde birden fazla hareket barındırdığı SFY, ilk olarak Afrika dillerinde (Christaller, 1875) keşfedilmiş, diğer diller üzerine yapılan araştırma sayısı arttıkça pek çok dilde bu tür yapıların bulunduğu tespit edilmiştir. Serileştirme dillerinde konuşurlar bazı olayları daha ayrıntılı olarak betimleme ihtiyacı duymaktadır. Bu sebeple birden fazla fiil, art arda sıralanarak belirli fiil kalıpları oluşturulmaktadır. Serileştirme özelliği olmayan dillerde *bütünleşik olaylar* (birden fazla aşamadan oluşan olaylar) cümlelerin belirli bağlaçlarla birbirine bağlanmasıyla, yan cümlelerle veya edatlarla detaylandırmaya çalışılırken serileştirme dillerinde bu durum, sadece fiillerin art arda sıralanmasıyla sağlanmaktadır.

SFY, Christaller (1875) tarafından *bileşikler* (compound) olarak adlandırılmıştır. Bu yapılar, bir tür *birleşik fiil* olarak kabul edilmiştir. Ancak araştırma sayısı arttıkça bu

³ Endonezya’daki Flores adasında Sika etnik grubundan yaklaşık 180.000 kişi tarafından konuşulan dil.

yapıların birleşik fiillerden bazı farklı özellikler gösterdiği görülmüştür. Bu sebeple araştırmacılar bu yapılara yeni bir isim bulma arayışına girmiştir. Yeni isim bulma çabaları 1960'lı yıllardan sonra daha da artmış ve bu yapılar için *Seri Fiil Yapıları* (Serial Verb Constructions) terimi geniş bir kitle tarafından kabul görmeye başlamıştır.

Batı'da SFY üzerine yapılan çalışmaların giderek artması ve her geçen gün yeni bir serileştirme dilinin tespit edilmesi, Türkçe SFY üzerine araştırma yapma ihtiyacını doğurmuştur. Türkçe SFY üzerine yapılan çalışma sayısı özellikle son dönemlerde artmış ve Türkçe SFY'nin genel çerçevesi çizilmeye başlanmıştır. SFY ile ilgili kıymetli bilgiler veren bu çalışmalar, Türkçenin serileştirme özelliği olan bir dil olduğunu ortaya koymuştur. Ancak Türkçenin tarihî dönemlerindeki SFY üzerine herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada Türkçe SFY'nin ne tür özellikler gösterdiği, Eski Anadolu Türkçesinde (EAT) ne tür SFY bulunduğu ve bu yapıların nasıl sınıflandırılacağı konusunda bazı tespitlerde bulunulmuş; SFY'nin birleşik fiiller, zarf-fiiller, sıralama ve altasıralama ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Ayrıca SFY'nin gramerleşme ve sözlükselleşme özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Problem Durumu

Türkiye’de fiil üzerine yapılan çalışmalar belirli bir düzeye gelmiş olsa da dünyada fiil üzerine yapılmış olan araştırmaların ve yeni bulguların Türk dili üzerine yapılmış olan çalışmalara tam olarak yansımadağı görülmektedir. Batı’da yaklaşık bir buçuk asır önce başlayan SFY araştırmaları Türkiye’de 1990’lı yıllardan sonra ortaya çıkmış ve son dönemlerde yeni çalışmalar da yapılmıştır. Türkçenin tarihî dönemlerindeki SFY üzerine henüz çalışma yapılmamış olması, Türkçenin tarihî dönemlerindeki SFY üzerine çalışmayı gerekli hâle getirmektedir. Bu çalışmada SFY’nin genel özellikleri tanıtılmış, bu yapıların yapı, anlam ve sözdizimsel özellikleri ortaya konulmuş, EAT’den seçilmiş olan SFY örneklerinden yola çıkılarak Türkçedeki SFY sınıflandırılmıştır. Bu sayede SFY terimi ve bu terimin Türkçedeki görünümü ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın Türkçedeki fiil sınıflandırmalarına, birleşik fiil üzerine yapılan değerlendirmelere ve Türkçedeki zarf-fiillerin işlevleri ile ilgili araştırmalara katkıda bulunması amaçlanmıştır. Ayrıca fiillerin gramerleşme ve sözlükselleşme süreçlerinde SFY’nin sürece etkin olarak katıldığı kullanımların bu alanda yapılmış olan çalışmalara bir bakış açısı kazandırabileceği düşünülmektedir. Öte yandan fiillerin olay yapılanması ile ilgili olan *tek olay ve kavramsal olay* terimleri, fiillerle ilgili yapılan çalışmalara kaynaklık edebilecek kavramlar olarak görülmektedir.

1.2. Çalışmanın Konusu, Amacı, Yöntemi, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada SFY, EAT bağlamında ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, EAT metinlerinden tespit edilmiş örneklerle SFY kavramının çerçevesini belirlemek, SFY’nin metin bağlamında hangi esaslar doğrultusunda kullanıldığını göstermek, diğer fiil kullanımları ile SFY arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmek, pek çok

dilde var olan SFY'nin Türkçede de geniş bir kullanım alanına sahip olduğunu ortaya koymaktır. Ayrıca fiil sınıflandırmalarına SFY'yi de dâhil ederek geniş bir kullanım sahasına sahip olan fiillerin tanım alanını genişletmektir.

Çalışmada; Korkmaz'ın *Selçuklular Dönemi, Beylikler Dönemi* ve XV. yüzyıl ortalarına kadar süren *Osmanlı Türkçesi Dönemi* (Korkmaz, 2009: 64-65) olmak üzere üçe ayırdığı EAT'nin dil özelliklerini ve dönemlerini en iyi şekilde yansıtabilecek eserleri seçmek hedeflenmiştir. Seçilen eserler, aşağıdaki ölçütlere göre belirlenmiştir:

- EAT'nin dönemleri dikkate alınarak her dönemden en az bir eser seçilmesine özen gösterilmiştir.
- Seçilen eserlerin çoğunluğu olay ağırlıklı metinlerden oluşmaktadır. Çünkü SFY genellikle hareket bildiren fiillerden oluşmaktadır. Olay ağırlıklı metinlerin hareket fiili bulundurma potansiyelinin daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Bunun dışında konuşma dilinden yazı diline geçme sürecinde yazılan metinler de konuşma dili özellikleri göstermesi ve SFY kullanımına elverişli olması sebebiyle bu çalışmada kullanılmak üzere seçilmiştir.
- Seçilen eserlerin döneminin hâkim dil özelliklerini yansıtan metinler olmasına dikkat edilmiştir.
- Seçilen eserlerin edebî eserler olmasına dikkat edilmiştir.

Seçilen eserler, aşağıdaki yöntemler kapsamında fişlenmiştir:

- Tespit edilen SFY örnekleri, taranan eserin imlasına uygun olarak yazıya geçirilmiştir ancak “*nazal n*” ünsüzü, eserlerde iki farklı şekilde yazıldığı için birlik olması açısından “*η*” şekli tercih edilmiştir. “*kapalı e*” ünlüsü “*e*” şeklinde gösterilmiştir.
- SFY örnekleri düzyazıda cümle düzeyinde gösterilmiş, şiirlerde ise beyit şeklinde yazıya geçirilmiştir.
- SFY'nin geçtiği sayfalar, eser adının kısaltılması ve geçtiği sayfa/varak şeklinde belirtilmiştir.

- SFY örnekleri siyah ve italik olarak vurgulanmıştır.

Taranan Eserler ve Konuları:

1. CİN A (2011) Türk Edebiyatının İlk Yûsuf ve Züleyhâ Hikâyesi: Ali'nin Kıssa-yı Yûsuf'u, (TDK Yayınları, Ankara)

Kıssa-yı Yûsuf, Hz. Yusuf peygamberin ibret dolu hayat hikâyesinin aşk, sevgi, umut, ihanet, kıskançlık, nefret gibi insanî duygularla zenginleştirilmesiyle birlikte yüzyıllar boyu çeşitli kişilerce, çeşitli biçimlerde kaleme alınmış ve zevkle okunmuş dinî boyutlu bir hikâyedir. Edebî sahada, Kıssa-yı Yûsuf, Yûsuf Mesnevisi, Yûsuf u Züleyha, Yûsuf u Zelîha gibi çeşitli adlarla anılan hikâyenin geçmişten günümüze bu kadar sevilmesi ve rağbet görmesinde, hikâyenin kaynağının kutsal kitaplara dayanmasının payı büyüktür (Cin ve Akyıldız, 2013: 71).

Ali tarafından yazılmış olan eser, Türk edebiyatının ilk Kıssa-i Yûsuf'u olarak kabul edilmektedir. Kaynaklarda eserin yazarının Harezmlî bir Oğuz Türk'ü olduğu belirtilmektedir. Eserde yazılış tarihi olarak 1234 tarihi gösterilse de bu tarihin doğruluğu kesin değildir (Cin, 2011: 59). Eserin Dresden, Kazan, Bakü, Leningrad, Molla İsmail, Milli Kütüphane, Manisa, İstanbul ve İstanbul Türkiyat olmak üzere on nüshası tespit edilmiştir. Eser üzerinde başta Houtma, Hüseyin Kâzım Kadri, C. Brockelman, S. Çağatay olmak üzere pek çok araştırmacı çalışma yapmıştır (Cin, 2011: 61-64). Eser üzerine yapılmış olan son çalışma Ali Cin'e aittir. Bu çalışmada, Ali Cin tarafından yapılmış olan yayının esas alınmıştır.

Eserin ait olduğu dil sahası konusunda görüş birliği yoktur. Bu sebeple “*karışık dilli eser*” olarak kabul edilmektedir. Cin'e göre eser, XIII. yüzyılın siyasi, ekonomik ve kültürel karışıklığına paralel olarak halk arasında sözlü kültürde yaşayıp Dede Korkut Hikâyeleri'nde olduğu gibi sonradan yazıya geçirilmiş ürünlerden biridir (Cin, 2011: 65). Eserin sözlü kültür özellikleri göstermesi dolayısıyla eserde SFY'ye örnek olabilecek *alıp var-*, *alıp ilt-*, *kaçıp kel-* benzeri kullanımların olması ayrıca Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi özelliklerini bir arada barındıran karışık dilli eserlerde de SFY olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bu eser, EAT dönemiyle ilişkilendirilen karışık dilli eserlerden biri olması ve belirtilen diğer ölçütler sebebiyle bu çalışmada kullanılmıştır.

2. YAVUZ K. Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayrı, (Gülşen-nâme) (Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara)

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10686,metinpdf.pdf?0>

Mantıku't-Tayr, Türk edebiyatının Anadolu'daki ilk ürünlerinden biridir. 1317 yılında Gülşehrî tarafından yazılan bu eser, yazıldığı dönem olarak Selçuklu Dönemi sonu ve Osmanlı Dönemi başlarını temsil eder. Mantıku't-Tayr, Feridü'd-din Attar'ın aynı adı taşıyan eserinin bir tercümesi olmasına rağmen pek çok açıdan telif bir eser özelliği göstermektedir. Çünkü yazar tercümede serbest davrandığı gibi eserin yapısında da değişiklikler yapmıştır. Aynı zamanda yazar; bazı hikâyelerde değişiklik yapmış, bazı hikâyeleri kendisi yazma yolunu seçmiştir.⁴ Eser üzerine 1952 yılında Müjgan Cunbur, 1957 yılında Agâh Sırrı Levend ve son olarak 2007 yılında Kemal Yavuz çalışma yapmıştır. Kemal Yavuz'un çalışması Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından elektronik kitap olarak yayımlanmıştır. Çalışmada bu yayın esas alınmıştır.

Bu eser, dil özellikleri ve söz varlığı bakımından EAT'nin XIV. yüzyıldaki genel özelliklerini yansıtabilecek düzeyde bir eser olması, tercüme bir eser olmasına rağmen telif eser özelliği göstermesi ve olay ağırlıklı bir metin olduğu için hareket fiillerini barındırma potansiyelinin yüksek olması dolayısıyla bu çalışmada kullanılmıştır.

3. TAŞ İ (2017) Şeyyâd Hamza, Yûsuf ve Zelîhâ (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara)

<https://www.ktb.gov.tr/eklenti/56443,seyyad-hamza--yusuf-ve-zelihapdf.pdf>

Dâstân-ı Yûsuf olarak da anılan Yûsuf u Zelîhâ mesnevisi, konusunu Kur'ân-ı Kerîm'den almıştır. 1529 beyitten oluşan bir mesnevidir. Eser, Anadolu sahasında bilinen ilk Yûsuf u Zelîhâ'sı olması bakımından önemlidir. Şeyyâd Hamza, eserini meydana getirirken Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'undan da yararlanmıştır (Kopuz, 2019: 11).

Yûsuf u Zelîhâ mesnevisinin bilinen tek yazması Türk Dil Kurumu Kitaplığı'nda A/301'de kayıtlı bulunan Kitâb-ı Güzîde'nin içinde yer almaktadır. İstinsahı H.952

⁴ Kemal Yavuz, Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayrı (Gülşen-nâme) -Metin ve Aktarma, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap).

(M.1545) yılının zilhicce ayında, çarşamba günü tamamlanmıştır. Müstensihin Hasanoğlu Kâsimoğlu Abdurrahman olduğu, eserin sonunda belirtilmiştir (Taş, 2017: 9).

Eserin tıpkıbasımı ilk olarak Dehri Dilçin tarafından 1946 yılında yapılmıştır. Eser üzerine 2008 yılında Ümit Özgür Demirci ve Şenol Korkmaz çalışma yapmıştır. Aynı yıl Emin Eminoğlu ve Osman Yıldız da birer çalışma yapmıştır. Eser üzerine yapılan son çalışma, İbrahim Taş tarafından yapılmış ve bu çalışma 2017 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü tarafından elektronik ortamda yayımlanmıştır. Bu çalışmada, İbrahim Taş tarafından yapılan yayın esas alınmıştır.

Bu eser, EAT'nin XIV. yüzyıldaki dil özelliklerini gösterebilecek bir eser olması ve SFY'ye örnek olabilecek kullanımlar barındırması dolayısıyla bu çalışmada kullanılmıştır.

4.Yavuz K (2000) Garib-nâme, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara)

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10669,garib-namepdf.pdf?0>

Garib-nâme, H.730 (M.1329) yılında Âşık Paşa tarafından yazılmıştır. Türk dilinin en önemli eserlerinden biridir. Türk edebiyatının XIV. yüzyıldaki en büyük mesnevisidir. Telif bir eser olup Türk kültürünü, Türk hayat ve yaşayışını en iyi şekilde yansıtmıştır. Eserde ele alınan konular çok açık ve sade bir biçimde anlatılmıştır (Yavuz, 2000: 6).

Garib-nâme'nin ilk nüshaları XV. yüzyıla aittir. Eserin 81'i yurt içinde 35'i yurt dışındaki kütüphanelerde olmak üzere, bilinen 116 nüshası vardır. Bunlardan en eski ve en yeni olan nüshalar, Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Burada 320 numarada kayıtlı en eski nüsha, H.830 (M.1427) en yeni olan ve 57 numarada kayıtlı bulunan nüsha ise H.1339 (M.1921) yılında istinsah edilmiştir (Yavuz, 2000: 14). Eserin Süleymaniye Laleli, Almanya Tübingen Depot der Staatbibliothek (Nr.1684), Konya Koyunoğlu (Nr.13634), Kayseri Râşid Efendi (Nr. 9344) nüshaları bir araya getirilmiş ve 10.613 beyit olarak Kemal Yavuz tarafından yayımlanmıştır. Bu çalışmada, Kemal Yavuz yayını esas alınmıştır.

Bu eser, Anadolu'da gelişecek olan Türk edebiyatı alanında yazılan ilk edebî eserlerden olması ve bu yönü ile Türk edebiyatının şekillenmesinde temel eserlerden birini teşkil etmesi, XIV. yüzyıldan beri Türkçenin önde gelen bir dil hazinesi olması ve

oluşu, şairinin dil şuuruna sahip bulunması dolayısıyla EAT üzerine yapılan araştırmalar için önem arz etmektedir (Yavuz, 2000: 6). Ayrıca eserin olay ağırlıklı bir eser olması, EAT henüz bir yazı dili oluşturamadığı için eserde konuşma diline ait özelliklerin görülmesi ve bu eserin EAT'nin dil özelliklerini gösterebilecek düzeyde olması gibi sebepler, bu çalışmada tercih edilmesini sağlamaktadır.

5. CİN A (2012) Mes'ud bin Ahmed Süheyl ü Nev-bahâr (Kenzü'l-Bedâyî), İnceleme- Metin-Dizin, (Eğitim Yayınevi, Konya).

Süheyl ü Nev-bahâr, XIV. yüzyılda Hoca Mes'ud tarafından Farsçadan Türkçeye çevrilmiş manzum bir mesnevidir. EAT'nin en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen Süheyl ü Nev-bahâr, dil özellikleri bakımından EAT'nin özelliklerini belirgin bir şekilde yansıtmaktadır. Eser, tercüme olmasına rağmen Hoca Mes'ud'un şairlik yeteneği ve canlı anlatımı sayesinde telif bir eser hüviyetine bürünmüştür.

Eserin yazılış tarihi Hoca Mes'ud tarafından H.751 (M.1350) olarak ifade edilir (Cin, 2012: 3). Süheyl ü Nev-bahâr'ın ikisi manzum üçü mensur olmak üzere beş nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalardan Berlin ve Dehri-Cem Dilçin nüshaları manzum; Erzurum, İstanbul ve Süleymaniye nüshaları ise mensurdur (Cin, 2012: 5-6).

Süheyl ü Nev-bahâr, Mordtmann tarafından 1925'te Almanya'da tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır. Cem Dilçin, 1991'de eserin bilinen iki nüshasının karşılaştırmalı olarak yayımlamıştır. Son olarak Ali Cin, 2012 yılında Cem Dilçin'in yayını esas alarak yeni bir metin yayını ortaya koymuştur. Bu çalışmada Ali Cin tarafından yapılmış olan yayın esas alınmıştır.

Bu eser, söz varlığı ve gramer özellikleri bakımından EAT'nin XIV. yüzyıldaki genel görünümü hakkında dil verileri sunmaktadır. Mesnevi türünde yazılmış olması sebebiyle olay ağırlıklı ve hareket fiillerinin kullanıldığı bir metindir. SFY'nin olay ağırlıklı metinlerde ve hareket fiillerinde sıkça kullanılması, aynı zamanda eserin konuşma dilinde sıkça kullanılan *var git, ko git, gel gör* benzeri SFY barındırması sebebiyle bu çalışmada kullanılması uygun görülmüştür.

6. TATÇI M (1991) Yunus Emre Divânı, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara)

Yunus Emre, XIII. yüzyılda Anadolu sahasında Oğuz Türklerinin konuşup yazdığı yazı dilinin en önemli temsilcilerindedir. Türkiye Türkçesinin tarihî devresinin ilk

safhasını teşkil eden ve “*Eski Anadolu Türkçesi*” adı verilen bu şivenin oluşumunda, Yunus Emre büyük bir rol oynamıştır. Yunus’un yaşamış olduğu Anadolu Selçuklu- lar döneminde din ve bilim dili olarak Arapça; edebiyat dili olarak da Farsça kullanı- lıyordu. Hatta bu devirde Farsça, saray dili hâline gelmişti. İşte Yunus Emre ve dev- rinin diğer Türkçe yazan şairleri, sessiz sedasız önemli bir inkılap gerçekleştirmişler; Türkçeye dönüş yapmışlardı (Tatçı, 1990: 2).

Yunus Emre’nin bilinen iki eseri vardır: Bunlardan biri “*Öğütler Kitabı*” anlamına gelen Ris’aletü’n-Nushiyye, diğeri ise Dîvân’dır. Yunus’un eserlerinin yurt içinde, yurt dışında ve özel şahıs kütüphanelerinde birçok nüshası bulunmaktadır. Ancak bugün için bu nüshaların hiçbirisi müellif hattı değil daha sonradan istinsah edilmiş olan nüshalardır. Bu nüshalar içerisindeki en iyi nüsha; Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitapları 3889’da kayıtlı bulunan imlâ, kâğıt ve yazı karakteri (nesih) bakımın- dan daha ziyade XV. yüzyıl özellikleri gösteren nüshadır (Cin ve Babacan, 2013: 57).

Yunus Emre Divânı üzerine Burhan Toprak, Abdülbâki Gölpinarlı, Sabahattin Eyü- boğlu, Cahit Öztelli, Faruk K. Timurtaş ve Mustafa Tatçı çalışma yapmıştır. Bu ça- lışmada, Mustafa Tatçı tarafından yapılmış olan yayın esas alınmıştır.

Yunus Emre’nin eser verdiği dönem, EAT’nin “*Beylikler Devri Türkçesi*” olarak ad- landırılmıştır. Bu dönem, Selçuklu devrinin sona erip Osmanlı Devleti’nin kuruluş aşamasına denk düşmektedir (Korkmaz, 1977: 66). Bu çalışmada Yunus Emre Divânı’nın seçilmesinde Yunus’un EAT dönemini yönlendiren ana şahsiyetlerden biri olmasının payı çok büyüktür. Ayrıca Yunus’un kullandığı dilin halkın kolayca anlayabileceği halk söyleyişine uygun bir dil olması, konuşma dilinde SFY kullanım sıklığının fazla olması, eser seçiminde önemli bir ölçüttür. Divân’da hem konuşma dilinde kullanılan çok fiilde tek hareket bildiren *geçüp git-*, *gel gör-*, *koyup git-* ben- zeri fiiller ve arkaik özellikler gösteren *viribi-*, *uşat-*, *ugun-* benzeri tek fiilde çok hareket bildiren fiiller oldukça sık kullanılmıştır.

7. AKDOĞAN Y. Ahmedî, İskender-nâme, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara)

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1219053/h/ahmediskendernameyasarakdogan.pdf>

İskender-nâme, aruzun remel bahrinde “*fâilâtün-fâilâtün-fâilün*” kalıbıyla yazılmış mesnevi türünde bir eserdir. Doğu edebiyatlarında Zülkarneyn ile aynı şahıs olduğu düşünülen İskender’in hayat hikâyesine yer vermektedir. Bu eser, Türk edebiyatında kaleme alınmış ilk İskender-nâme olması bakımından önemli olmakla birlikte içinde barındırdığı diğer türden eserler ve bilgiler sebebiyle de ansiklopedik bir eser hüviyetindedir. Ahmedî’nin İskender-nâme’si yazıldığı devirde büyük rağbet görmüş ve bu ilginin sonucu olarak çok sayıda nüshası günümüze kadar ulaşmış olan bir eserdir. Türk edebiyatında Ahmedî’den önce müstakil olarak İskender’in hayatını konu alan bu tür bir eser kaleme alınmamıştır. Ahmedî, İskender-nâme’nin sonunda bu eseri ilk olarak H.792 (M.1390) senesinde kaleme aldığını bildirmektedir (Akdoğan, 2019: 148-153).

Eser üzerine başta İsmail Ünver, Hasan Akçay, Yeşim Çetin ve Salih Demirbilek olmak üzere pek çok çalışma yapılmıştır. Ayrıca Yaşar Akdoğan; biri Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları’nda elektronik kitap, diğeri 2019 yılında basılı kitap olmak üzere iki yayın yapmıştır. Bu çalışmada, Yaşar Akdoğan’ın Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını esas alınmıştır.

İskender-nâme, XIV. yüzyılın önemli mesnevilerinden biri olması ve olayları hikâye etme yöntemiyle yazması sebebiyle SFY barındırma potansiyeli yüksek bir eserdir. Yazıldığı devirde çok fazla ilgi görmesi sebebiyle eserin çok fazla nüshasının bulunması, yazıldığı dönemin dil özelliklerini ve dildeki değişimleri göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Belirtilen sebeplerden dolayı eserin bu çalışmada kullanılması uygun görülmüştür.

8. KORKMAZ Z (2017) Marzubân-nâme Tercümesi, Destûr-ı Şâhî, (TDK Yayınları, Ankara)

Marzubân-nâme, kıssadan hisse özelliği taşıyan, mensur hikâye ve masallara dayanan eserlerden biridir. Eser, 10 bölüm ve 67 hikâyeden oluşmaktadır. Çoğunluğu Kelile ve Dimne ve Binbir Gece Masallarına benzeyen, kahramanlarının hayvanlardan oluştuğu bir eserdir (Korkmaz, 2017: 39). X. yüzyılda Taberistan’da Marzubân B.Rüstem tarafından yazılmış olan bu eser, XIV. yüzyılın ikinci yarısında Sadrü’ddin Şeyhoğlu tarafından Germiyan Bey’i Süleyman Şah adına Farsçadan Türkçeye aktarılmıştır. Marzubân-nâme, Şeyhoğlu’nun çeviri gücü ve dile hâkimiyeti sayesinde telif eserlerde görülen özellikleri üzerinde toplayabilmiş böylece çeviri bir eser

olmaktan çıkmış, konusu ile olduğu kadar akıcı, etkileyici ve sade dili ile Türk dili ve edebiyatının üstün nitelikteki eserleri arasına girmiştir (Korkmaz, 2017: 19). Marzubân-nâme'nin Berlin nüshası, Paris nüshası ve Süleymaniye nüshası ve Kazan nüshası olmak üzere dört nüshası bulunmaktadır. Zeynep Korkmaz, Berlin nüshasını temel aldığı çalışmayı yayımlamıştır. Bu çalışmada, Zeynep Korkmaz'ın yapmış olduğu yayın esas alınmıştır.

Bu eser, XIV. yüzyılda yazılmış olmasına rağmen eserin istinsah tarihi XV. yüzyıldır. Korkmaz'ın (2017) belirttiği gibi eserin yazılış tarihi ve istinsah tarihi arasındaki fark, müstensih'in tutumu ve ağız özellikleri bakımından EAT'nin özelliklerini daha iyi bir şekilde yansıtmasını sağlamıştır. "*Karışık dilli eser*" olarak tanımlanan bu eser, istinsah tarihinin XV. yüzyıl olması sebebiyle dil özellikleri açısından Selçuklu Türkçesinden Türkiye Türkçesine ve Anadolu ağızlarına uzanan yolda iki devir arasında köprü görevi üstlenmektedir (Korkmaz, 2017: 20).

Eserdeki olayların hikâye diliyle ve konuşma dilinin yazıya aktarılmış gibi anlatılması, Arapça ve Farsça sözcüklerin oranının azlığı, zarf-fiillerin kullanım sıklığı ve çekimli fiillerin birbirine bağlantısı (Korkmaz, 2017: 20) açısından SFY ile ilgili veriler sunması sebebiyle eserin bu çalışmada kullanılması uygun görülmüştür.

9. ERGİN M (1994) Dede Korkut Kitabı-I, (TDK Yayınları, Ankara)

Dede Korkut Hikâyeleri, ortaya koymuş olduğu dil ve edebiyat malzemesi bakımından Türk edebiyatının zirve eserlerinden biridir. Uzun süre sözlü gelenekte var olup daha sonra yazıya geçirilmiş olan hikâyeler, Oğuz boylarının başından geçen destansı olayları son derece canlı bir üslupla ve sade bir dille ortaya koymuştur. Hikâyeler, birbirinden bağımsız olayları anlatan birer destanî hikâye gibi görünse de aslında her hikâye birbirine görünmez bağlarla bağlanmıştır ve bir bütün olarak bakıldığında Oğuz boylarının yaşayışını, dilini, sosyal ve kültürel hayatını tüm ayrıntılarıyla ortaya koyan bir vesika özelliği gösterir (Ergin, 1994: 51-57).

Dede Korkut Hikâyeleri'nin yakın zamana kadar iki nüshası olduğu bilinmekteydi. Birinci nüsha Flescher tarafından bulunan ve H. F. Diez tarafından bilim dünyasına tanıtılan Dresden nüshası; ikinci nüsha ise Vatikan Kütüphanesi'nde Türkçe yazmalar kısmında 102 numarayla kayıtlı olan Vatikan nüshasıdır. Bu nüsha, Ettore Rossi tarafından 1950 yılında tanıtılmıştır. Dresden nüshası bir giriş ile 12 hikâyeden oluşurken Vatikan nüshası ise bir giriş ile 6 hikâyeden oluşmaktadır (Ergin, 1994: 56-

61). Yakın zamanda Dede Korkut Hikâyeleri'nin yeni bir nüshası bulunmuş ve Prof. Dr. Metin Ekici'nin Veli Muhammed Hoca'dan alarak bilim dünyasına tanıtmış olduğu bu nüshaya Ekici tarafından "*Türkistan Nüshası*" ismi verilmiştir (Ekici, 2019: 10).

Dede Korkut Hikâyeleri üzerine pek çok okuma, inceleme ve değerlendirme çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada, metinleri okuma ve değerlendirme çalışmalarından (Gökyay, 1973; Ergin, 1994; Tezcan, 2001; Özçelik, 2016; Kaçalın, 2017) Muharrem Ergin tarafından yapılmış olan yaygın (Dresden nüshası) esas alınmıştır.

Bu çalışmada, Dede Korkut Hikâyeleri'nin seçilmesinde hikâyelerin XV. yüzyıldan sonra yazıya geçirilmiş olması sebebiyle EAT'nin son döneminin özelliklerini belirgin olarak göstermesi önemli bir ölçüt olarak görülmektedir. Ayrıca uzun süre sözlü kültürde yaşayan hikâyelerde konuşma dili özellikleri baskın hâle gelmiştir. SFY'nin konuşma dilindeki kullanım sıklığı göz önüne alındığında Dede Korkut Hikâyeleri'nde SFY kullanımının yaygın olabileceği tahmin edilebilir. Nitekim hikâyelerde *geçüp git-*, *varup gel-*, *virüp al-* vb. SFY kullanımları görülmektedir.

Bu çalışmanın kapsamını, Türkçenin genel özelliklerini daha belirgin olarak yansıtabileceği düşünülen EAT dönemi oluşturmaktadır. EAT'nin uzun süre konuşma dili olarak kullanıldıktan sonra yazı dili hâline gelmesi, bu dönemde SFY özelliği gösterebilecek yapıların bulunma potansiyelini artırmaktadır. Ayrıca EAT ile ilgili yeterli düzeyde kaynak bulunması, dönemin dil özelliklerini tespit edebilme açısından önem arz etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Fiil ve Sınıfları

2.2. Sözcük Türleri ve Fiil

Sözcük türleri, dillerde genellikle isim ve fiil olmak üzere iki büyük gruba ayrılmaktadır. Evreni varlık ve hareket olarak iki farklı kategoride algılayan insanoğlu; varlıkları adlandırmak için isimleri, hareketleri adlandırmak için fiilleri kullanmıştır. Bu iki tür dışında bağımlı biçimbirim olan edatlar ve isim soylu sözcükler olan sıfatlar, zamirler, zarflar diğer sözcük türleri olarak kabul edilir. Aslında bütün sınıflandırma denemelerinde isimler ve fiillerin temel yapıyı oluşturduğu görülmektedir.

İsimler, varlıkları ya da varlığı akıl yoluyla sezilen nesne/kavramları ifade ederken fiiller; bu nesne/kavramların zaman mefhumu içerisindeki görülebilen ya da görülemeyen hareket, oluş ya da kılışlarını ifade eder. Fiillerin ve isimlerin çeşitli dil öğeleriyle olan ilişkileri ise görevli sözcüklerce (edat, bağlaç vd.) karşılanır (Hirik, 2019: 7).

Ergin'e göre "Fiiller, hareket, oluş ve eylem bildiren sözcüklerdir. Nesnelerin mekân ve zaman içindeki yer değiştirmeleridir. Nesnelerin oluşları, kılışları, duruşları kısacası her türlü faaliyetleridir." (Ergin, 1993: 315). Korkmaz, fiilleri "Şekil bilgisinin addan sonra en önemli ögesi olan fiiller, iş ve hareket bildiren önemli sözlerdir. Fiiller, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirirler." (Korkmaz, 2009: 527), şeklinde ifade ederken Banguoğlu "Bir kılış, bir durum veya oluşu, toplu bir deyimle olup biteni (process) anlatan kelimeye fiil adını veririz." demektedir (Banguoğlu, 2007: 408-410). Dizdaroğlu, fiilin eylem bildiren sözcük olduğunu ve her fiilde eylem, zaman ve şahıs bildiren üç kavramın bulunduğu işaret eder

(Dizdaroğlu, 1963: 5). Gencan ise fiilleri, “Varlıkların yaptıkları işleri, devimleri, kılışları ya da onlarla ilgili oluşları, yargıları zamana ve kişiye bağlayarak anlatan sözcüklerdir. Edim anlamlı sözcüklerden her biri, içinde bulunduğu tümcenin temelidir. Onsuz tümce kurulamaz; yani o olmayınca düşünce, duygu, istek ve yargılarımız; bütün edimlerimiz anlatımsız kalır.” şeklinde tanımlamaktadır (Gencan, 1979: 271). Hengirmen “Bir iş, oluş, hareket, durum bildiren, kişi ve zaman kavramı veren sözcüklere eylem denir. Sözcük türleri içerisinde en önemli öge eylemlerdir. Çünkü eylemler, tanımdan da anlaşılacağı gibi varlıkların yaptıkları işleri, oluşları, hareketleri ve içinde buldukları durumları bildirirken, kişi, zaman ve yargı kavramları verir.” şeklinde tanımlar (Hengirmen, 2006: 200). Hacıeminoğlu “Fiiller; hareket, oluş ve tavır bildiren sözlerdir.” diyerek Türkçe sözcük türlerini isimler, fiiller ve edatlar olmak üzere üç gruba ayırır (Hacıeminoğlu, 1991: 9). Vardar ise fiili: “1. Geleneksel dilbilgisinde, öznenin yaptığı ya da konusu olduğu işi, oluşu, kılışı, vb. öznenin durumunu, varlığını ya da yüklemle özne arasındaki bağıntıyı kişi, sayı, zaman kavramlarını içererek belirten gösterge. 2. Yapısal dilbilimde, çevresiyle belirlenen, kişi, sayı ve zaman belirtileriyle tanımlanan dizim kurucu (eylem dizimi) öge.” şeklinde tanımlar (Vardar, 2007: 97).

Biber vd. fiili; morfolojik, sentaktik ve semantik özellikleri dikkate alarak tanımlamaktadır. Bir fiil, morfolojik olarak zaman görünüş ve çatı; sentaktik olarak asıl fiil, yardımcı fiil; semantik olarak ise hareketi, süreci veya durumları belirtir ve bir hareket, süreç veya durum ile katılımcılar arasındaki ilişki kurar (Biber vd., 1999: 63). Dixon fiilleri, sözdizimsel ve anlambilimsel ilişkiye dayanarak birincil (Primary) ve ikincil (secondary) olarak ayırır. Birincil fiiller, doğrudan bazı faaliyetlere veya duruma atıfta bulunanlar, yani çeşitli anlamsal rolleri dolduran ve kendi başlarına bir cümle oluşturabilen fiillerdir. Bunlar her dilde bulunan sözlüksel fiillerdir; ikincil fiiller ise sözdizimsel veya morfolojik yapı içinde olduğu diğer fiillerin anlamlarını etkileyen fiilleden oluşur (Dixon, 1991: 88-89; Hirik, 2018: 11-19).

Fiillerin kullanım sahasının çok geniş olması, fiiller ile ilgili sınıflandırmaların çeşitlilik göstermesine yol açmıştır. Gerek Türkçede gerekse diğer dillerde sözcüklerin sınıflandırılması üzerine yapılmış olan çalışmalar, çoğunlukla isim türünden sözcükler ile ilgili olarak yapılmıştır. Fiillerin sınıflandırılması çalışmaları ancak son yüzyılda görülmeye başlanmıştır (Yıldız, 2017: 1).

Türkçede fiil sınıflandırmaları; fiillerin anlam, yapı, içerik, kılınış ve çatı özelliklerine göre yapılmıştır. Yapılan çalışmalara bakıldığında, fiil sınıflandırmalarında daha çok yapısal özelliklerin dikkate alındığı, fiillerin anlam özelliklerinin ikinci planda kaldığı görülmektedir.

Banguoğlu fiilleri; *kılış, durum veya oluş bildiren fiiller* olmak üzere üçe ayırır. Ayrıca anlamları bakımından *geçişli* ve *geçişsiz* kullanışları bakımından *çekimli* ve *çekimsiz* olarak sınıflandırır (Banguoğlu, 2007: 408). Hacıeminoğlu, fiillerle ilgili kapsamlı bir sınıflandırma yapmıştır:

- *Yapılarına göre: kök, türemiş, birleşik;*
- *Muhtevalarına göre: hareket, iş, oluş, tavır bildiren;*
- *Durumlarına göre: asıl, yardımcı;*
- *Kullanışlarına göre: nihâî fiil, fiil ismi, mastar, sıfat, zarf;*
- *Fâil ile ilgilerine göre: etken, ettirgen, edilgen, işteş;*
- *Nesne ile ilgilerine göre: geçişli, geçişsiz, dönüşlü;*
- *Mahiyetlerine göre: olumlu, olumsuz, iktidarî fiiller*

olarak sınıflandırmıştır (Hacıeminoğlu, 1991: 14-15).

Korkmaz; fiillerin *yapı, içerik, anlam, kılınış ve çatı* bakımından sınıflandırılabilirliğini belirtir. Fiilleri yapı bakımından *basit, türemiş, birleşik*; içerik bakımından *oluş bildirenler, kılış veya kılınış bildirenler, durum veya tasvir bildirenler* olmak üzere üçe ayırır (Korkmaz, 2003: 528). Korkmaz tarafından sınıflandırmasında kullanılan fiillerin kılınış özellikleri, son dönemde yapılan çalışmalar sonucunda önemli bir fiil sınıflandırma ölçütü olarak görülmeye başlanmıştır. Johanson'un Türkçeyi temel alarak başlattığı kılınış çalışmaları, Uğurlu (2003), Karadoğan (2009), M.Aksan ve Y.Aksan (2005), Bacanlı (2007, 2008) tarafından çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır. Karadoğan (2009) Türkçe fiilleri kılınış özellikleri bakımından *son sınırı vurgulayan fiiller, sınır vurgulamayan fiiller ve ön sınırı vurgulayan fiiller* olmak üzere üçe ayırmıştır (Hirik, 2018: 11-19).

Şirin User (2009) fiilleri; konularına göre *temel kılış-oluş-durum fiilleri*, fiziksel *gereksinim fiilleri*, *insan ve bedeni, duygu-zihin, devlet, politika-diplomasi, savaş, yer-*

leşim-yurt tutma, etkileşim-iletişim, avcılık, evlilik, cenaze, iş-hizmet, kalkınma, ad-unvan, kıtlık, yasa-ceza, sanat, kozmogoni-din-inanç, doğa-meteoroloji-hava, hayvanlar, yardımcı fiiller, konusal alanı belirlemeyenler olmak üzere yirmi üç alt başlıkta incelemiştir.

Barutçu Özönder (2011) fiillerin çok boyutlu olarak sınıflandırılması gerektiğini savunarak fiilleri *leksik-semantik, yapı ve gramatikal özellikler* bakımından sınıflandırmıştır.

Yıldız, fiillerin sadece yapı bakımından sınıflandırılmasının yeterli bir sınıflandırma olmadığını ifade etmiş, anlamsal sınıflandırmaların da yetersiz olduğunu belirterek fiiller üzerine yapılan sınıflandırmalar hakkında bilgi vermiştir. Yıldız, çalışmasının sonunda fiilleri semantik/tematik açıdan 7 ana başlıkta ele almıştır: *Oluş Fiilleri, Durum Fiilleri, Hareket Fiilleri, Bağlantı Fiilleri, Mental Fiiller, İletişim Fiilleri, Doğa Fiilleri* (Yıldız, 2017: 337-362).

Doğan, cümlenin anlambilimsel yapısının ve koşullarının fiilin istem bilgisine göre belirlendiğini, kısıtlandığını ve çeşitlendiğini bu sebeple fiillerin anlambilimsel açıdan sınıflandırılabilirliğini belirterek Türkçe fiillerin istem bilgisi açısından incelendiğinde kabaca 72 anlambilimsel yapı kurduğu ve bu yapılardan birinde tasnif edilebileceğini ifade etmektedir (Doğan, 2017: 223-252).

Batı'da yapılan fiil sınıflandırma çalışmalarına bakıldığında, bazı çalışmalar yüzeysel bir sınıflandırma özelliği gösterirken bazıları ise son derece ayrıntılı bir şekilde yapılmıştır. Özellikle fiilleri anlambilimsel açıdan inceleyen çalışmalar, detaylı yapıyla dikkat çekmektedir.

Vendler'in (1967) kılınış temelli sınıflandırması, Batı'da fiil sınıflandırma çalışmalarına öncülük etmiştir. Vendler, fiilin kendi iç zamanını (lexical aspect) esas alarak yaptığı sınıflandırmada fiilleri dört başlıkta sınıflandırılmıştır:

a) Durumlar (states): *sev-, nefret et-, iste-, inan-*

b) İşler (activities): *yürü-, oyna-, koş-, yüz-, et-, şarkı söyle- vb.*

c) Başarımlar (achievements): [zirveye] *ulaş-, başar-, (yarış) kazan-[birisini]tanı-*

d) Tamamlamalar (accomplishments): [resmi] *boya-, [ev] inşa et-, [sandalye] yap-*

Fiillerin anlambilimsel sınıflandırması ile ilgili en geniş sınıflandırma Levin'e aittir. Levin, fiilin anlamını büyük ölçüde sözdizimsel davranışının belirlediğini savunmaktadır. Levin'in fiil sınıflandırması 49 ana sınıfta (191 alt bölüme ayrılmış) 3200 fiili kapsar (Levin, 1993: 111-276).

Fiilleri anlambilimsel açıdan sınıflandıran Biber vd. fiilleri, ifade ettiği anlamlara göre yedi başlıkta inceler.

1. *Hareket fiilleri* (activity verbs)
2. *İletişim fiilleri* (communication verbs)
3. *Mental fiiller* (mental verbs)
4. *Nedensellik fiilleri* (causative verbs)
5. *Oluş fiilleri* (verbs of occurrence)
6. *Varlık veya ilgi fiilleri* (verbs of existence or relationship)
7. *Görünüş fiilleri* (verbs of aspect) (Biber vd., 1999: 360).

Evreni tanımlamada kullanılan iki önemli sözcük türünden biri olan fiil, tıpkı evren ve onu adlandıran insan gibi çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle fiiller hakkında yapılacak diller arası araştırmalar ve sınıflandırmalar, fiillerin karmaşık ve çok boyutlu doğasının daha açık olarak anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Konuşurların dünya görüşü ve kültürel özelliklerinin dil yapısı ve fiiller üzerindeki etkisi üzerine yapılan araştırmalar, SFY oluşumunda bu tür bir etkenin olduğunu ortaya koymaktadır. SFY benzeri fiil oluşumlarının Türkçede de olduğu görülmektedir.

2.3. Seri Fiil Yapıları (SFY)

Bir cümlede tek yargı ifade edebilmek için art arda gelerek tek fiil gibi hareket eden, aralarında herhangi bir bağlaç veya bağlantı unsuru barındırmayan, herhangi bir sıralama veya altasıralama ilişkisi olmadan bir araya gelen fiil dizilerine *seri fiil yapıları* (SFY) denmektedir. SFY, cümlede tek fiil gibi hareket ettiğinden konuşur ve dinleyicinin zihninde bütün olarak algılanır. Bu tek fiil, aynı öğeleri paylaşır; tek zaman, görünüş eki alır ve tek olumsuzluk işaretine sahiptir. SFY, *birden fazla fiilin art arda gelerek tek fiil gibi hareket etmesi* şeklinde oluşabileceği gibi *bir fiilin kendi içinde birden fazla hareket barındırması* şeklinde de oluşabilmektedir (Aikhenvald, 2006; Dixon, 2006; Foley ve Olson, 1985; Givón, 1991; Durie, 1997; Aydemir,

2018; Hirik, 2019). Bu açıdan SFY iki büyük grup şeklinde formüleleştirilebilir (Hirik, 2019):

a. “Tek fiilde çok hareket”

b. “Çok fiilde tek hareket”

(7) *Musa be la ebi* (Nupe⁵, Tallerman, 2014: 102).

Musa geldi al- bıçak

‘Musa bıçak alıp geldi./Musa bıçak aldı geldi.’

(8) *İşler karışmadan çek git buradan!* (çek- + git- = uzaklaş-)

(9) *Elindeki kalemleri dışarıya doğru fırlattı.* (tut- + at- = fırlat-)

(7)’de Nupe dilinde iki fiil (*al- + gel-*) art arda gelerek tek fiili (*getir-*) karşılamaktadır. (8)’de benzer şekilde Türkçe iki fiil (*çek- + git-*), art arda gelerek tek fiili (*uzaklaş-*) karşılamaktadır. Her iki kullanımda da konuşur, yüzey yapıda iki fiil kullansa da derin yapıda tek ve bütünleşik bir olayı kastetmektedir. Bu tür kullanımlar, diğer dillerde olduğu gibi Türkçede de yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. (9)’da tek fiil, konuşurun *tek olay* olarak kavramsallaştırdığı bir olayı (fırlat-) kendi içinde birden fazla fiil ile (*tut- + at-*) kodlayarak SFY oluşturmaktadır.

SFY’de iki veya daha fazla fiil, karmaşık bir fiil oluşturmak için birlikte sözlükselleşmiştir. Bu tür karmaşık kavramlar ya da birleşmeler kalıplaşmış durumları karakterize etmede tek sözcük gibi kararlı, basmakalıp ve bağlamsal olarak öngörülebilir bir yapı oluşturur (Givón, 1991: 137).

Aikhenvald, SFY’yi “Aralarında sıralama ve altasıralama ilişkisi olmaksızın bir araya gelen, tek fiil gibi hareket eden fiiller dizisi” olarak tanımlamış, bu yapıların basit cümlelerin bürünsel özelliklerine sahip olduğunu vurgulamıştır. SFY’nin pek çok proto-tip özelliğini belirlemiş olan Aikhenvald, “SFY, tek fiilden oluşan cümleler ile aynıdır; aynı zaman, görünüş ve kutupsallık değerini paylaşır. SFY’de ortak bir çekirdek öge veya diğer ögeler bulunabilir. Bu, SFY’nin her bileşeninin bağımsız olması için gereklidir.” demektedir (Aikhenvald, 2006: 1). Tao ise SFY’yi “iki veya daha fazla fiilin bir dizi hareketi ifade etmek üzere yan yana dizildiği sözdizimsel bir yapı.” şeklinde tanımlar (Tao, 2009: 210).

⁵ Nijer’de konuşulan Nijer-Kongo dil ailesinden bir dil.

Bir fiil dizisi oluşturan SFY, yan cümle veya sıralı cümle içermez. Yan cümleler; tipik olarak ayırık olay dizilerini gösterirken SFY; tek, birleşik olaylara karşılık gelir. İngilizce gibi serileştirme özelliği olmayan dillerde fiiller, çoğunlukla yan cümleli veya sıralı cümleli yapılar oluştururken serileştirme dilleri, basit bir cümle oluşturan iki ya da daha fazla fiil içermektedir. Tamlayıcı yapılarda ise fiillerin hiçbiri anlamsal şeffaflık göstermez yani, fiillerin her birinin sözcüksel, kavramsal yapısı tamamlanmıştır. Ayrıca, yan cümle ve sıralı cümlelerde fiillerin sırası önemsiz iken SFY’de fiillerin sırası sabitlenmiştir. İki fiil; yan cümleli ve sıralı cümleli yapılarda farklı zaman, görünüş ve olumsuzluk işareti taşıyabilir; iki ayrı fiil olarak yorumlanır ve yapı, iki ayrı önermeyi içerir. Bu, her fiilin ayrı bir fiil parçasığına yönelmesinden kaynaklanmaktadır (Hale, 1991: 8).

Serileştirme kavramının temelinde birden fazla fiilin karmaşık bir olayı detaylı olarak anlatma isteği bulunmaktadır. Bu karmaşık olay, birden fazla aşamadan oluşması sebebiyle birden fazla fiil ile anlatılmaya muhtaçtır. Serileştirme, hem dilbilimsel kapsamı hem de hacmi bakımından son 40-50 yılda hızla genişleyen bir kavram hâline gelmiştir. Buna rağmen bir SFY’nin tam olarak ne olduğunun ortaya konulmadığı da bilinen bir gerçektir. Bu durumun ana sebebi, serileştirmenin bütün dillerde ortak bir görüntü sergilememesidir.

SFY üzerine çalışma yapan ilk araştırmacı, Akan (Nijer-Kongo) dilinin gramerini yazan Christaller’dır. Christaller (1875) serileştirme kavramını, “*Asıl kombinasyonlar*” ve “*İkincil Kombinasyonlar*” terimleri ile karşılar. Asıl kombinasyonlarda, fiillerden biri asıl fiildir; diğer fiil ise zaman veya tarz bildiren bir belirteç, bir yardımcı fiil, bir tamlayıcı, bir fiilimsi veya ikinci bir fiil olabilmektedir. Kısacası fiil ile yapılan bir ifadenin bir parçasını oluşturan tamlayıcıdır. Her iki fiil tarafından ifade edilen olay, eş zamanlı veya ayrılmaz bir ilişki ile bir birine bağlıdır. Bu durumda, yardımcı veya tamlayıcı fiil, tek yapı tarafından idare edilir. Ancak asıl fiilden önce veya sonra olsun, anlamsal olarak ikinci planda bulunur. *İkincil kombinasyonlarda*, iki veya daha fazla ardışık fiil, özne yinelemesi olmadan birleştirilir. Bu durumda iki veya daha fazla cümle tek cümle içine atılır veya darılır. Bu yapıdaki fiiller, aynı yapıda sıralanır. Christaller, SFY’nin iki farklı özellik gösterdiğini fark etmiştir. Güncel çalışmalardan geriye doğru bakıldığında bahsedilen bu iki özellik, farklı isimlerle ifade edilse de SFY için belirleyici ölçütler olarak dikkat çekmektedir.

Christaller tarafından tespit edilen özellikler; Riis (1854) tarafından Akan (Gana) dilinde, Zimmermann (1858) tarafından Ga (Nijer-Kongo) dilinde, Westermann (1907) tarafından Ewe (Nijer-Kongo) dilinde tespit edilmiştir. Bu üç araştırmacı tarafından “kombinasyonlar”, “bileşikler” ve “bağlantılar” olarak tanımlanan bu yapılar, Afrika dışında Hazlewood (1850) tarafından Fiji dilinde Schuchardt (1914) tarafından Surinam dilinde Dempwolff (1939) tarafından Avustralya dilinde tespit edilmiştir (Lovestrand, 2017: 5-6).

SFY terimi ilk olarak 1929’da Balmer ve Grant tarafından kullanılmış olsa da bu terim tam olarak yaygınlaşmamış, dil bilimciler bu yapılar atıfta bulunmak için çeşitli terminolojiler kullanmışlardır. Aradan belirli bir zamandan geçtikten sonra Stewart (1963) tekrar *Seri Fiil Yapıları* (Serial Verbs Construction) terimini kullanmış ve bu terim, 1970’lerden sonra bilim dünyasında kabul görmüş ve yaygınlaşmıştır. 1970’lerden bu yana SFY’yi daha fazla dilde tanımlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Sebba, yirmi iki tane serileştirme dili oluşunu iddia ederken (Sebba, 1987: 141) Dixon, SFY’nin 6000’den fazla dilin üçte birinde var olabileceğini iddia etmiştir (Dixon, 2006: 338). Bendix, bu artışın belirsiz bir terminolojinin sonucu olduğunu, belki de Avrupadaki bazı dillerde SFY bulunmayabileceğini söylemiştir (Bendix, 1972: 3). Bradshaw, daha olumlu bir bakış açısı ile bu konuda daha dikkatli bir deneysel bir çalışma yapılması gerektiğini düşünerek “Serileştirme kanıtı için daha fazla dil incelendiğinde, olgunun daha fazla çeşidi ortaya çıkmış olacaktır.” demektedir (Bradshaw, 1993: 158).

Yapılan çalışmalar ve fikir ayrılıkları, SFY’yi tanımlama güçlüğünden kaynaklanmaktadır. SFY ile ilgili diller arası çalışmalarda birçok ortak nokta görüldüğü gibi bazı farklı özellikler de tespit edilmiştir (Lovestrand, 2017: 5-6).

SFY, özellikle Afrika dillerinde yaygın bir kullanıma sahiptir (Christaller, 1875; Westermann, 1907; Stewart, 1963; Bamgbose, 1974; Osam, 2003; Aksan-Aksan, 2005; Aikhenvald 2006; Cleary-Kemp, 2015; Graschenkov 2015; Haspelmath, 2016; Lovestrand, 2017; Hirik, 2019). Bu dillerdeki örneklerden yola çıkılarak pek çok dilde SFY tespit edilmiştir. Tarihî süreç içinde SFY barındıran dillerin sayısının artması, dillerde tespit edilen SFY’de yapı ve anlam açısından benzerlikler bulunması, bu yapıların oluşum şekilleri üzerine bazı genellemeler yapma ve bazı ölçütler belirleme ihtiyacını doğurmuştur.

Osam'a göre terminolojide geniş bir çeşitlilik olmasına rağmen serileştirme olgusunun tam olarak neyi kastettiği hâlâ tam olarak belli değildir. Bu durum, çeşitli yazarlar tarafından sunulan serileştirme tanımlarındaki değişkenlikten kaynaklanmaktadır (Osam, 1994: 190). Araştırmacıların tanımları arasında tutarlılık olmadığı gibi fikir ayrılıkları da oldukça fazladır. Bir araştırmacı tarafından “*Gerçek SFY*” olarak kabul edilen yapı, diğer araştırmacı tarafından “*yanlış veya eksik*” olarak nitelendirilmektedir.

SFY'nin tanımı kadar hangi tür yapıların SFY sınıfına gireceği konusu da önemli bir sorun olarak görülmektedir. Bu konuda ortaya açık ilkeler konmaya çalışılsa da bir dil için geçerli olan ilke, başka dilde tam olarak karşılık bulmamaktadır. Lord bu konuda; “Bir dildeki SFY ile ilgili yapılan genellemeler, başka bir dilde geçerli olmamakta veya yüzeysel kalmaktadır.” (Lord, 1993: 1) görüşünü savunurken Dixon, “Bazı serileştirme dillerinde, SFY oldukça sık görülürken diğer serileştirme dillerinde seyrek bir görüntü ortaya koyabilir.” demektedir (Dixon, 2006: 338).

SFY ile ilgilenen bir kısım yazarlar, ikinci fiil açıkça mastar olarak işaretlenmediği sürece, *fiil-fiil* yapılarını SFY olarak kabul ederken bazı araştırmacılar ise birbiriyle bağlantılı, işaretlenmemiş iki fiil tarafından ifade edilen sıralı olayları belirten yapılara atıfta bulunmak için SFY terimini kullanmıştır. Bu ifadeler, SFY'yi tanımlamak için doğru olsa da ne tür *fiil-fiil* dizilerinin SFY olarak kabul edileceği ile ilgili ilkeler açık olarak belirtilmemiştir.

Haspelmath, SFY tanımlamada tam bir açıklık olmadığını dolayısıyla bu yapıların dünyanın herhangi bir yerinde aynı teşhis ile tanımlanamayacağını işaret eder (Haspelmath, 2016: 206). Bickel, “Serileştirme gibi kavramlar, diller arasında tam olarak uygulanamaz. Çünkü SFY genellikle bağımsız dağılımları ve tarihsel profile sahip büyük değişken kümelerini bir araya getirir.” demektedir (Bickel, 2007: 246).

Batı'da SFY terimi üzerine tanımlama, sınıflandırma ve diller arası karşılaştırma çalışmaları yapılmaya devam etmektedir. Türkiye'de SFY üzerine yapılmış olan çalışma sayısı son dönemlerde artmaya başlamıştır. Bu çalışmalar sayesinde SFY'nin Türkçedeki görünümünü üzerine kıymetli bilgiler verilmiştir. Türkçedeki SFY üzerine yapılan eş zamanlı ve art zamanlı çalışmalar, diğer dillerdeki SFY ile Türkçedeki SFY'nin hangi noktalarda benzer olduğunu hangi noktalarda farklılık gösterdiğini ortaya koyacaktır. Özellikle fiil kullanımı açısından son derece zengin olan Türkçe-

nin çağdaş lehçeleri ve tarihî dönemleri üzerine yapılacak çalışmalar sayesinde Türkçede bulunan SFY'nin özellikleri daha belirgin bir şekilde ortaya konulacaktır.

Türkçedeki SFY üzerine yapılan ilk çalışmalarda SFY terimi kullanılmamıştır. SFY terimini kullanan veya Türkçede SFY benzeri yapıların olduğunu ortaya koyan çalışmalar 2000'li yıllardan sonra ortaya konmuştur. Bu durum, SFY terimi üzerinde tam bir uzlaşma olmamasından, SFY benzeri yapıların *birleşik fiil oluşumları* olarak değerlendirilmesinden ve fiillerin anlambilimsel olarak yeterince ele alınmamış olmasından kaynaklanıyor olabilir. Türkçede birleşik fiil terimi ve bu terimin kapsamı üzerinde uzlaşma sağlanmış olduğunu söylemek oldukça güçtür. Türkçedeki fiilleri detaylı olarak sınıflandırma çalışmaları son yıllarda artmaya başlamıştır. Fiillerin anlambilimsel, sözdizimsel ve morfolojik özelliklerinin dikkate alınarak yapıldığı sınıflandırmalar ve SFY üzerine yapılacak çalışmalar, Türkçedeki fiil oluşumlarını ve bu oluşumların türlerini belirlemeye yardımcı olabilir.

Türkçe SFY ile ilgili ilk çalışma L. Johanson'a aittir. Johanson, anlatısal işlevli ve zaman görünüş-kip açısından "*işaretlenmemiş*" terminal zarf-fiil ekleriyle kurulan (-*Ip*) sözdizimsel yapılar için *fiil sıralaması* (Verbserialisierung) kavramını kullanmıştır (Johanson, 1992a: 265). Johanson, daha sonraki çalışmalarında SFY için kullandığı bu terimi değiştirerek *periyodik zincirleme cümleler* (periodische Kettensätze) terimini kullanmıştır (Johanson, 1992b: 201). Johanson'un isimlendirme konusundaki fikir değişikliğinin sebebi, Türkçedeki serileştirmenin *art arda gelen belirteç işlevli yan cümleciklerle* yapıyor olmasıdır (Aydemir, 2018: 156).

Türkçeki art-fiiller üzerine çalışmış olan Demir (1993), Türkçedeki SFY benzeri oluşumlara değinerek "Birleşik fiillerin bilinen yapısı *fiil + zarf-fiil eki + yardımcı fiil* biçiminde oluşur. Birinci fiile art-fiil olarak *-i, -a ve -Ip* ekleri getirilir. Bu tür birliklerde sözdizimi açısından birinci fiil, ikinci fiile bağlı iken, anlam açısından ikinci fiil birinci fiile bağlıdır. İkinci fiil, zarf-fiil ekini de bünyesine alarak bir yapım eki gibi davranır ve asıl anlamıyla kendinden önceki fiilin içeriğini çeşitli açılardan değiştirir, bu aynı zamanda gramatikleşmenin de başlangıcını oluşturur." demektedir. Demir, bu tür birleşmelere örnek olarak aşağıdaki kullanımı gösterir:

- *O hâlde kıvranıp duruyorum.*

Demir, çalışmasına sadece zarf-fiil ile yapılan art-fiilli yapıları almaz; aynı zamanda kip ekleriyle yapılan fiil birleşmelerini de bu gruba dâhil eder ve aşağıdaki örnekleri verir.

- *Adam öldü gètdi.*
- *Bän ayiñ altisinda güldim gètdim* (Demir, 1993: 6).

Demir'in çalışmasında Anadolu ağızlarında yer alan art-fiilli yapıların vurgu ve tonlama yoluyla bazı anlam farklılıkları ortaya koyduğu, art-fiil yapılarının gramerleşme eğiliminde olduğu, ikinci fiilin birinci fiilin anlamını değiştirdiği, kip eklerini alan bazı fiillerin art arda geldiği vurgulanır. Bahsedilen bu özellikler, SFY'nin oluşum özelliklerini hatırlatmaktadır.

Demir, iki fiilin art arda geldiği bu yapıların diğer fiil yapılardan farklı özellikler gösterdiğini tespit ettiği diğer çalışmasında (Demir, 2013) bu yapılar için “*Kip Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller*” terimini kullanırken son çalışmasında (Demir, 2020) “*Çift Fiilli Yapılar*” terimini kullanmıştır. Demir'in değinmiş olduğu “*Çift Fiilli Yapılar*” her iki fiilin anlamını koruyabilmesi veya ikinci fiilin birinci fiilin anlamını dönüştürmesi ve anlam belirsizliklerinin bürünsel özelliklerle tespit edilebilmesi açısından SFY ile benzer özellikler göstermektedir.

Csató (2003) ise SFY terimini kullanmaz ama araştırmasında bahsedilen özelliklerin pek çoğu SFY'nin özellikleri ile örtüşmektedir. Csató, Türkçede art arda gelen fiiller için “*çift fiiller*” (double verbs) terimini kullanarak bu yapıların sözdizimsel ve anlambilimsel özelliklerini inceler. Araştırmacı, *-Ip dur*, *-Ip git*-, *-Ip çık*-, *-e dur*- zarf-fiilleriyle kurulan çift fiillerin zaman ve görünüş özelliklerini inceler. Türkçe art-fiilli yapılarda dizinin değişmez bir yapıya büründüğünü, dilbilgiselleşme süreçleriyle birlikte sondaki fiilin saydamlığını kaybettiğini ve bitişikliğin zorunlu hâle geldiğini belirten Csató, ön fiilin baskın olduğu yapılarda ise dizinin yine değişmez olduğunu, yapı dilbilgiselleşse dahi fiilin anlamını koruyarak saydamlaştığını ve bu iki fiilin bitişik olmalarının şart olmadığını söyler. Csató'nun seçmiş olduğu örneklerden bazıları aşağıda verilmiştir:

- *Ayaklarını döşemeye sürüp duruyordu.*
- *Sonra solup gidiyor.*

- ***Tutup çıktı.***

Csató, *çift fiillerin* kip ekleriyle de yapılabileceğini söyler ve aşağıdaki örnekleri verir:

- *Sabaha kadar sancılar içinde kıvrandı durdu.*
- ***Unuttu gitti*** (Csató, 2003: 105-107).

Csató, *çift fiiller* terimini kullanarak art arda gelen bazı fiil yapılarının farklı özellikler gösterdiğini vurgulamıştır. Türkçede $-(X)p$ zarf-fiili ve bazı kip ekleriyle kurulan bu yapılar, SFY'ye benzer özellikler göstermektedir. Bu yapılarda iki fiil yan yana gelse de aslında “tek olay”a vurgu yapmaktadır.

SFY yerine “*sıralı eylem*” terimini kullanan Aksan-Aksan (2005), “Tümcede oluşan dizide birbiri ardına gelen, birbirini izleyen, çoğunlukla ayrı kurucu ögelerin birimleri olan sözcükler, diziden kaynaklanan çizgisel ilişkileri nedeniyle birlikte yorumlanma eğilimi taşırlar. Bu birimler eylem ya da eylemsiler olduğunda diziyi oluşturan genellikle iki ya da daha fazla eylem olmasına karşın dil kullanıcıları bu eylem dizisinin oluşturduğu yapıyı tek olay yapısını anlatan birim olarak yorumlarlar.” şeklinde ifade eder ve sıralı eylem, birleşik eylem ve belirteç işlevli eylemsilerin (converbs) oluşturduğu yapıları açıklar. Bu yapıların sözcüksel düzeyde birleşik eylemleri, cümle düzeyinde belirteç işlevli eylemsileri oluşturduğunu söyler. Araştırmacılar, üçüncü tür olarak sıralı eylemi gösterir. Aksan-Aksan’a göre “Sıralı eylem, kimi dillerde dilbilgiselleşmiş, birden fazla eylemden oluşan, aynı iç üyeyi, zaman, kılınış ve kutup işlemcisini paylaşan eylem dizilerinin oluşturduğu yapılardır.” Araştırmacılar, üstte bahsedilen üç yapının da ortak özelliğinin *tek olay anlatan yapılar* olduğunu vurgular (Aksan-Aksan, 2005: 398).

Aksan-Aksan “Daha çok bölgesel bir olgu gibi görünen bu yapılar (birleşik eylemler, sıralı eylemler ve belirteç işlevli eylemler) diller arası karşılaştırmalar neticesinde birbirlerine pek çok açıdan benzer özellikler göstermektedir. Sıralı eylem yapısı olan dillerle eylemsileri kullanan diller arasındaki ayırım, temelde her iki tür dildeki biçimbilimsel ayırımdan kaynaklanmaktadır. Batı Afrika dillerinde yoğun olarak görülen, Okyanusya dilleri ve kimi Orta Amerika dilleri ile kırma dillerde bulunan sıralı eylem yapısı, nesne-eylem dizisi olan, sıfır gönderimin sıklıkla görüldüğü, durum eki kullanmayan dillerin ürettiği bir yapıdır. Türkçe gibi durum ekleri zengin olan diller-

de belirteç iç tümcesi biçiminde görülen eylemsi yapıların kullanımı izlenmektedir.” diyerek sıralı eylemlerin Türkçede neden yaygın olmadığını açıklar (Aksan-Aksan, 2005: 398).

Aksan-Aksan, sıralı eylemlerin anlattığı olaylarda süreklilik, zamana yayılma, yineleme, zamanda sınırlılık ve sıralı eylemin betimlediği olayın son uç noktasına ulaşma gibi zaman özelliklerinin yanı sıra tarz açısından anlatılan olayın yoğunluğunu belirttiğini ifade ederek Türkçe SFY’ye örnek olabilecek “*gel (ip) oyna-, yaz(ip) çiz-, gir(ip) çık-, git (ip) gel-, düş(üp) kalk, fırlat(ip) at-, sil(ip) at-*” kullanımlarını gösterir (Aksan-Aksan, 2005: 410-411).

Türkçe SFY üzerine yapılmış olan diğer çalışma Duran (2010) tarafından yapılmıştır. Duran, dillerdeki SFY örneklerini incelemiş, Türkçe SFY’yi yapı ve oluşum bakımından diğer dillerle karşılaştırmış ve SFY üzerine yapılmış olan çalışmalar hakkında bilgi vermiştir.

Duran, çalışmanın birinci bölümünde SFY’ye ilişkin tanımlama problemine yer vermiş, yapının temel özellikleri ve SFY ile ilgili önemli yaklaşımlar ve sınıflandırmalardan bahsetmiştir. İkinci bölümde Türkçedeki hangi dilbilgisel yapıların SFY olduğunu belirtmiş ve Türkiye Ulusal Derlemi’nden (TUD) tespit ettiği SFY örneklerini anlambilimsel ve yapısal özellikler bakımından incelemiştir. Çalışmanın son bölümünde yapının tam resmini ortaya koymak amacıyla SFY olarak tanımlanabilecek yapıların oluşum kuralları, sergiledikleri dilbilgisel süreçler, sıralı, altasıralı yapılardan farklılıkları ve temel eğilimleri ortaya konmuştur.

Duran’ın çalışması sadece Türkiye Türkçesi üzerine yapılmış olup Türkçenin tarihî dönemleri ile ilgili herhangi bir inceleme veya tespit barındırmamaktadır. Bu çalışmadaki SFY sınıflandırmaları ve SFY’nin genel özellikleri, Aikhenvald’dan (2006) alınmıştır.

Graschenkov ve Markman, Kırgız ve Tuba Türkçesinden hareketle SFY’yi çift geçişlilik bakımından ele almıştır. Bu çalışmada araştırmacıların Türkçedeki $-(X)p$ zarf-fiili ile oluşturulan yapıları SFY olarak kabul ettiği görülmektedir (Graschenkov ve Markman, 2011: 82-83).

- *Kanybek et saty-p al-dy* (Kırgız Türkçesi).

‘Kanıbek et satın aldı.’

Bu kullanımda *satın al-* fiili, iki fiilin art arda gelerek (*sat-/al-*) tek fiili karşılamasıyla oluşmuştur.

- *Kanybek Fatima-ga et saty-p ber-di* (Kırgız Türkçesi).

‘Kanıbek Fatmaya et sattı.’

Grashchenkov ve Markman’a göre örnekte yer alan *sat-* fiili, iki fiilin art arda gelerek (*sat-/ver-*) tek olayı karşılamasıyla oluşmuştur. Araştırmacılar, burada SFY’nin “*çok fiilde tek hareket*” ve “*tek olay*” özelliğine vurgu yapmıştır.

Grashchenkov ve Markman, diğer kullanımda SFY’nin arasına herhangi bir unsur almadığını vurgulamıştır:

- *Kanybek (üzenä) karyz kajty-p al-dy* (Kırgız Türkçesi).

‘Kanıbek kendine borç aldı/gidip aldı.’ (Grashchenkov ve Markman 2011: 84).

Grashchenkov’un (2015) diğer çalışması Türkçenin bir serileştirme dili olup olmadığı konusundaki pek çok soruya açıklık getirebilecek düzeyde olduğu gibi çağdaş Türk lehçelerinden alınmış çok sayıda SFY örneği de barındırmaktadır.

Graschenkov (2015), SFY oluşturan ikinci fiil ile yardımcı fiilin Türkçede aynı kavramlara denk geldiğini ifade etmektedir. Kısaca Türkçe yardımcı fiillerin “*gerçek serileştiriciler*” ile aynı gramer işlevlerini yerine getirdiğini söyler. Araştırmacı, SFY tanımlamalarının İngilizce literatüre göre yapıldığını ve yaygınlaştığını, Rusça literatürde bunun karşılığının *yardımcı fiil* olduğunu belirtmektedir. Yazara göre Türkçede, Eski Türkçeden bu yana SFY benzeri kullanımlar vardır ve Eski Türkçede kullanılan ve yardımcı fiil olmaya yatkın bir grup fiil -özellikle hareket fiilleri- gramerleşme süreçlerinden geçerek yardımcı fiillere veya zaman, görünüş, kip eklerine dönüşmüştür.

Graschenkov, Aikhenvald’ın (2006) zarf-fiilli yapıları SFY olarak kabul etmemesini eleştirerek Türkçedeki hatta Altay dillerindeki zarf-fiilli yapıların *tek cümle bildirme, tek vurgu ve aynı ögeyi paylaşma* (özellikle özne alabilmesi) sebebiyle SFY oluşturduğunu ifade etmektedir. Graschenkov, çalışmasında çoğunlukla çağdaş Türk lehçeleri verilerinden yararlanmıştır.

Türkçedeki yardımcı fiiller ve zarf-fiiller üzerine yapılan çalışmaların bazı bölümlerinde SFY konusu da ele alınmıştır. Bu çalışmalarda Türkçedeki yardımcı fiil ve zarf-fiil kavramı üzerinde durulmaktadır. Yabancı araştırmacılar tarafından yapılan bu çalışmalarda art arda iki fiilin sıralandığı; birinci fiilin zarf-fiil, ikinci fiilin yardımcı fiil aldığı bazı yapıların SFY oluşturduğuna vurgu yapılır.

Anderson Altay-Sayan Türkçesindeki yardımcı fiilleri incelerken SFY hakkında da bilgiler vermiştir. Anderson, yardımcı fiil kavramının biraz *bulanık bir tanımlama* olduğuna, belirli bir ögenin sözlüksel bir fiil veya yardımcı bir fiil olarak tanımlanmasını belirlemek için kullanılabilecek dilden bağımsız herhangi bir ölçütün olmadığına değinir. Anderson, Altay-Sayan Türkçesinde yer alan *al-* fiilinin SFY ve yardımcı fiil arasında “*gri bir alan*” teşkil ettiğini, bu fiilin bir taraftan yardımcı fiil işlevi görürken diğer taraftan *-(X)p* zarf-fiili ile birlikte gramerleşerek SFY özelliği kazandığını vurgular. Araştırmacı iki ayrı işleve sahip olan bu fiilin (*al-*) bazı kullarımlarını SFY olarak kabul etmektedir (Anderson, 2004: 1-3).

- *min taygada cörçedip köp cistek teerip algam* (Hakas Türkçesi).

‘Ben Taygada yürürken pek çok çilek topladım./derleyip topladım.’ (Anderson, 1998: 54).

Bridges, Yeni Uygur Türkçesindeki yardımcı fiilleri incelediği çalışmasında Türkçe SFY hakkında bilgi verir. Bridges, Yeni Uygur Türkçesindeki yardımcı fiillerin diğer dillerdeki yardımcı fiillerden farklı özellikler gösterdiğine değinmiş, bu fiillerin bazı yapılarda görünüşsel bir görev üstlenirken bazı yapılarda kendi anlamını koruduğuna vurgu yapmıştır. Bridges, Yeni Uygur Türkçesindeki yardımcı fiilleri *seri*, *yönlü* ve *yardımcı* (serial, directional, auxiliary) olmak üzere üç kategoriye ayırmıştır:

- *Biz on bir-giçä u-ning öy-i-dä yä-p, iç-ip parangliš-ip oltur-d-uk* (*seri fiil*)

‘Biz saat on bire kadar onun evinde yiyip içip konuşup oturduk.’

- *Osman yügr-üp kät-t-i* (*yönlü fiil*)

‘Osman koşup gitti.’

- *Osman kül-üp taşli-d-i.* (*yardımcı fiil*)

‘Osman birden güldü./gülüverdi.’ (Birdges, 2008: 9-13).

Bridges, SFY ve yönlü fiilin benzer özellikler gösterdiğini ve bütünleşik bir anlam ifade ettiğini söyler. Ancak yönlü fiillerde SFY'den farklı olarak fiillerden birisinin anlamsal olarak geçirimli hâle geldiğini ve diğer fiile yön anlamı kattığını söyler. Bridges'in yönlü fiil olarak adlandırdığı yapılar, SFY çalışmalarında “*yönlü SFY*” (directional SVC) olarak kabul edilmektedir (Bridges, 2008: 16-17).

Yeni Uygur Türkçesindeki $-(X)p$ zarf-fiillerini inceleyen Sugar, Türkoloji geleneğinde pek çok araştırmacının (Johanson, 1995; Haspelmath, 1995) $-(X)p$ zarf-fiillerini bağlama biçimleri olarak adlandırdığını, bu zarf-fiilleri zarfa bağlılığı işaretleyen bitimsiz bir fiil formu olarak gördüğünü belirtir. Araştırmacı $-(X)p$ ile başlayan yapıların her zaman bir zarf işlevi görmediğini, bu zarf-fiilin çok yönlü bir işleve sahip olduğunu ve bazı kullanımlarda “*olay yapısıyla ilişkili*” olduğunu iddia etmektedir. Araştırmacı, olay yapısıyla ilgili olarak SFY'nin “*bir olayın alt bölümlerini yansıtması*” veya “*olayın yapılma biçimini göstermesi*”ne vurgu yapmaktadır (Sugar, 2019: 3).

Sugar, $-(X)p$ zarf-fiiliyle yapılan SFY'yi “*İç Görünüş SFY*” (Inner Aspect SVC) olarak adlandırır. Bu yapıda her ikisi de sözlüksel olan iki fiil yer almaktadır. *Fiil1* $-(X)p$ biçim birimini almakta *Fiil2* ise birinci fiili anlamca tamamlama görevini üstlenmektedir. Bu iki fiil arasına herhangi bir sözcük girmemekte, her iki fiil de asıl anlamını korumaktadır.

- *Abliz mengip keldi.*

‘Abliz yürüyüp geldi.’

Sugar, $-(X)p$ zarf-fiilinin SFY oluşturduğunu vurgulamakta ve Türkçedeki zarf-fiillerin diğer dillerden farklı olarak olayların farklı boyutlarını ifade etme fonksiyonuna sahip olduğunu savunmaktadır (Sugar, 2019: 75).

Dwyer, çalışmasında “*cümle zincirleme*” terimine vurgu yaparak bu terimi “*iki ya da daha fazla bağımlı cümleciğin belirli bir morfoloji ile birbirine bağlanması*” olarak açıklar. Bu yapının oluşum şeklini “*Asıl cümle, sonlu bir fiil iken yan cümlecikler, bitimli-bitimsiz veya bitimsiz-bitimli şekilde oluşabilir.*” sözleriyle açıklar (Dwyer, 2012: 209).

Dwyer, “Sözdizimsel olarak, zincirleme cümleler, bitimli fiile tâbidir. Ancak olay yapısı açısından tek olay cümlecikler zinciri, çoğu zaman bir *makro olay* olarak yo-

rumlanabilir. Anlamsal olarak cümle zincirleri genellikle altasıralamadan ziyade sıralama olarak yorumlanabilir. Cümlecikler bağımlılık ilişkilerini işaretlemeyebilir. Sözdizimsel altasıralayıcıların mevcudiyetinde bile cümlelerin mutlaka sıralı olması gerekmez.” şeklinde ifade ederek ve zincirleme cümlelerde *-Ip ve -A* zarf-fiil eklerinin bağlantı unsuru olarak kullanıldığını söyler ve Türkçe zincirleme cümleleri aşağıdaki şekilde formüle eder:

[1.cümle... fiil/-A/-IP] bitimsiz ([2. cümle... fiil/-A/-IP] bitimsiz ([cümle x... fiil/- A/-IP] bitimsiz-bitimli] bitimli

Dwyer, birçok araştırmacının vurguladığı gibi zarf-fiillerle oluşturulan bu tür yapıları bir tür *sıralı/zincirleme* yapı olarak kabul etmiştir (Dwyer, 2012: 209-210).

Türkçe SFY’yi ele alan diğer bir çalışma, Aydemir’e aittir. Aydemir, SFY yerine “*sıralı fiil*” terimini kullanmış ve çağdaş Türk lehçelerinde belli zarf-fiil ekleriyle (*(X)p gibi*) oluşturulan sıralı fiil yapılarını yani fiil sıralama tekniğini sentaktik-tipolojik açıdan betimlemiştir. Buna ilaveten çalışmada diğer dillerdeki sıralı fiil yapıları ile Türkçedeki sıralı fiil yapılarını tipolojik açıdan karşılaştırılmış, aralarındaki temel benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymuştur (Aydemir, 2018: 155-162).

Aydemir, diğer dillerdeki SFY hakkında teorik bilgiler verdikten sonra Türkçe SFY’nin özellikleri üzerinde durmuştur. Çalışma, ana hatlarıyla Johanson’un (1992a, 1992b, 2007) çalışmalarına dayanmaktadır. Aydemir, SFY’nin özelliklerini şu şekilde sıralar:

Bu yapıların belli bir morfolojisi vardır, yani zarf-fiil ekleriyle işaretlenir.

Birbirine bağlanan yüklemli (predication), bir temel cümlenin bileşenleridir.

- a. Her bir yüklemli, tek başına bir cümle oluşturabilecek durumdadır.
- b. Sadece temel cümle, zaman-görünüş-kip işaretlemesine sahiptir; diğer bağımlı yüklemli temel cümleye bağlıdır.
- c. Genelde yüklemli özneyi paylaşırlar, yani bir özne ortaklığı vardır. Ancak hiçbir ögeyi paylaşmayan SFY de mevcuttur.
- d. Birbirine bağlı yüklemli arasında formal bir altasıralılık vardır. Ancak içeriksel belirteç ilişkisi yoktur.
- e. Birbirine bağlanan yüklemli ortak bir vurgu/tonlama özelliği vardır.

Bu yapılar genel itibarıyla eskicidir, dolayısıyla genelde Hint-Avrupa dilleriyle temasta bulunmamış Türk dillerinde (Sarı Uygurca, Altay Tuvacası) görülür (Aydemir, 2018: 156-157).

Aydemir, çağdaş Türk lehçelerindeki SFY üzerine eş zamanlı bir çalışma yapmış olup bu çalışma tarihî lehçeler ile ilgili herhangi bir veri sunmamaktadır. Ayrıca “*tek fiilde çok hareket bildiren SFY*” çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Türkçe SFY’yi konu alan diğer bir çalışma Hirik’e (2019) aittir. Hirik, Türkçedeki SFY’nin oluşumunu, tarihî gelişimini ve genel özelliklerini art zamanlı ve eş zamanlı olarak incelemiştir.

Hirik, çalışmanın giriş kısmında fiil kategorisinin çok geniş bir anlam alanını kapsamasının fiillerin diğer dil kategorileri ile sıkı ilişkiler içerisinde olmasına neden olduğunu vurgular. Fiillerin ses, biçim, sözdizimi, anlam gibi alanlarla doğrudan ilgili olduğuna değinerek bu alanların birbirleriyle kesiştiği noktalarda birtakım kullanım örnekleri sunduğunu belirtir (Hirik, 2019: 121).

Hirik, çalışmasının devamında Türkçedeki fiil sınıflandırmalarından kısaca bahsederek SFY’nin biçimbilgisi, sözdizimi ve anlamın ölçüt alındığı fiil sınıflarına dâhil edilebileceğini ifade etmiştir. Hirik, SFY’nin birçok dilde yer alan ve tek yargı bildirmek üzere bir araya gelen birden fazla fiilden (*al gel, yat uyu, bas git vb.*) veya birden fazla hareket içermesine rağmen yine tek yargı bildiren tekli fiillerden (*getir-, sızlan-, zırla-vb.*) oluşabileceğini vurgulamıştır (Hirik, 2019: 121).

Hirik, Türkçedeki SFY’nin oluşum şekli ile ilgili olarak şu tespitlerde bulunur: “SFY, Türkçede kendine has birtakım özellikler içermektedir. Tek olayı açıklayan birden fazla fiilin farklı morfolojik yapılar içerisinde kullanılması bunlardan biridir. Türkçe fiil serileşmesinde başta zarf-fiil ekleri olmak üzere *-DX*, *-AcAK*, *-mXş*, *zaman eki + şahıs eki* gibi birtakım işaretleyicilerin bağlantı unsuru olarak kullanılabilirdiği görülmektedir. Bununla birlikte bazı durumlarda sıfır biçimbirimlerin de fiil serileşmesi içerisinde yer alabildiği bilinmektedir. Bu husus, Türkçe SFY’nin diğer bazı dillerden ayrılan yönünü teşkil etmektedir. Çoklu fiilden oluşan SFY, Türkçe üzerine yazılmış geleneksel dilbilgisi çalışmalarında eğer sıfır biçimbirim ile işaretleniyorsa iki ayrı fiil olarak ele alındığından iki ayrı cümle olarak değerlendirilmektedir. Ancak işlevsel bakışla değerlendirildiğinde bu türden yapıların “*tek olayı*” işaretlediği, dolayısıyla tek yargı bildirdiği ve SFY içerisinde değerlendirilmesi gerekti-

ği düşünölmektedir. Bununla birlikte Türkçe SFY'nin simetrik ya da asimetrik yapı-lara sahip olabildiği anlamdaki baskınlıktan hareketle görölmektedir. Türkçedeki bazı SFY'nin sözlükselleşme ya da deyimleşme eğilimi gösterdiği, sözlükselleşen-lerin (*yapboz, çekyat, oldu-bitti, vurdu-kırdı*) isim olarak kullanıldığında, deyimleşen-lerin bazılarının da metaforlu olarak kullanıldığında SFY arasında değeriendirileme-yeceği düşünölmektedir. Bununla birlikte bazı SFY'nin olumsuz yapıda olabileceği de örneklerde görölmektedir. İlaveten Türkçede çoklu fiilden oluşan SFY'de kimi zaman yapının ögeleri arasına başka yapıların sözdizimsel olarak girebildiği, ancak yapının bütönlüğünü işlevsel olarak etkilemediği anlaşılmaktadır. Tüm bunlardan sonra SFY'nin anlamsal/biçimsel bir kategori olduğu için tekli fiillerle de derin an-lamdan hareketle kullanım sahasına çıkabildiği; anlamsal/sözdizimsel bir kategori olduğu için de birleşik fiillerle kısmen örtüşen yanlarıyla birlikte kullanım sahasına çıkabildiği söylenebilir. Birleşik fiillerin bir kısmının SFY içerisinde değeriendirile-bileceği de burada söylenebilir. SFY, hangi biçimde olursa olsun Türkçenin evrende gerçekleşen hareketleri etkili bir şekilde ifade edebilme kabiliyetine önemli derecede esneklik kazandırmaktadır.” şeklinde ifade etmiştir (Hirik, 2019: 137-138).

Fiiler üzerine yapılan bazı çalışmalar SFY konusuyla doğrudan ilgili olmadığı hâlde SFY ile ilgili veriler sunmaktadır. Bu çalışmalar genellikle birleşik fiiller, fiil birleş-meleri (*fiil+fiil*) ve *-(X)p* zarf-fiili etrafında yoğunlaşmaktadır. Ayrıca art-fiillerin kendinden önce gelen fiile kılımlı veya görünüş özelliği katması, fiil birleşmelerinde-ki gramerleşme özellikleri, art-fiillerin ve fiil birleşmelerinin yol açtığı sözlükselleş-me durumları, bu çalışmalarda doğrudan veya dolaylı olarak işlenmektedir.

Johanson (1995), Türkçedeki zarf-fiillerin diğer dillerden farklı özellikler gösterdiği-ni vurgulayarak zarf-fiilleri gösterdiği özellikler bakımından 4 temel seviyede ince-lemiştir. Johanson'un bu çalışması Türkçe SFY'nin tespiti ve özelliklerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Çünkü Türkçe SFY'nin bir bölümü, bazı dillerde (Japonca, Korece) olduğu gibi zarf-fiiller aracılığıyla yapılmaktadır. Johanson, Türk-çe zarf-fiil seviyelerini şu şekilde açıklar:

1. Seviye 1

Seviye 1'de temel fiil ve zarf-fiilli yapı, açıkça gösterilse de gösterilmese de her ikisi de belirli bir özneye sahip olan tam bir yüklem görevindedir. Avrupa dillerinden

farklı olarak Türkçede bu tip, zarf-fiilli yapıların temelini oluşturur. Johanson, bu seviye için aşağıdaki örneği verir (Johanson, 1995: 314):

- *Ali gelince Osman şaşırdı*

Zarf Parçası Temel Parça

‘When Ali came, Osman was surprised.’

2. Seviye 2

Seviye 2’de temel parça ile zarf parçası aynı özneye sahiptir. Yani, her iki fiili gerçekleştiren, aynı kişidir. Seviye 2’nin seviye 1’den tek farkı her iki unsurun aynı özneyi paylaşmasıdır. Johanson bu seviye için aşağıdaki örneği verir (Johanson, 1995: 314):

- *Ali gelince şaşırdı*

Zarf Parçası Temel Parça

‘When Ali came, he was surprised.’

3. Seviye 3

Bu seviyede temel parça ve zarf parçası birleşerek tek fiil öbeği oluşturmaktadır ve her iki unsur, aynı özneyi paylaşmaktadır. Bu iki parçanın arasına farklı öğelerin girmesi sınırlanmıştır. Bu seviyede, birleşen iki parça sözcükselleşmeye doğru bir eğilim göstermektedir. Johanson bu seviye için “*alıp gel-* ve “*olup bit-*” örneklerini vermiştir (Johanson, 1995: 315). Johanson’un seviye 3 için ortaya koyduğu bu tespitler, SFY’nin tek fiil özelliği göstermesi, tek öge işlevi görmesi ve sözlükselleşmesi gibi özelliklerle uyuşmaktadır.

4. Seviye 4

Seviye 4’te temel parça kılınış bildiren sınırlı sayıdaki art-fiilden, zarf parçası temel fiilden oluşur. Art-fiil, zarf-fiil eki almış olan temel fiilden sonra gelir ve bu temel fiili kılınış yönünden niteler. Bu seviyede, bu iki parça arasına başka bir öge giremez ve bu birleşmeler çoğu kez kalıp fiiller oluşturur. Bu seviyede aynı yapının birden fazla anlama gelebileceği okumalar ortaya çıktığında bürünsel araçların çok anlamlılığı engellediği belirtilir ve Kırgız Türkçesinden alınan aşağıdaki örnekler verilir (Johanson, 1995: 315):

- *Oqu-p tur-du.*

‘He kept reading.’ [Okudu durdu/sürekli okudu] (Seviye 4)

‘He read and (then) stood up.’ [Okudu ve durdu.] (Seviye 2)

Johanson, bu kullanım üzerinden Seviye 2 ve Seviye 4’ün farklarını ortaya koymuştur. Bu kullanım, Seviye 4’e göre *sürekli okudu/okuyup durdu* anlamına gelirken Seviye 2’ye göre iki fiil arasındaki gerçekleşme zamanı vurgulanmış, *okudu ve durdu* (önce okudu sonra durdu) anlamı ortaya çıkmıştır. Bu kullanım, SFY’nin tespit edilmesinde önemli bir ölçüt olan bürünsel özellikler ile benzerlik göstermektedir. Konuşur, iki fiilin *art arda* veya *belirli bir zaman aralığı içinde* gerçekleştiğini bürünsel özellikler ile ortaya koyar. Bu kullanım, bürünsel özellikler olmadan iki anlama gelebilmekte ve anlam belirsizliğine yol açabilmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu konu ile ilgili tekrar bilgi verilecektir.

Daha önce de değinildiği gibi Johanson Türkçedeki zarf-fiillerin SFY oluşturduğunu tespit etmiş (1992) ve *fiil sıralaması* terimini kullanmıştır. Johanson’un bu çalışması zarf-fiil konusuyla ilgili olsa da Seviye 3 ve Seviye 4’te verilen bilgiler (*tek fiil gibi hareket etme, sözlükselleşme, kalıplaşma*) SFY için belirleyici olan özelliklerdir.

Gökçe, fiil birleşmelerini işlediği çalışmasında Johanson’dan (Johanson, 2002: 93) alıntıladığı şekliyle fiil birleşmelerini “Türk dilinde ünlü ve ünsüz zarf-fiil eklerini alan bağımsız sözlük birimsel bir fiil ile kendisinden hemen sonra gelen ve bir ana cümlenin yüklemi olabilme yeteneğini kaybetmiş olan sınırlı sayıdaki yardımcı fiilin birleşmesi” şeklinde tanımlar. Fiil birleşmeleri oluşturulurken, yalnızca belirli zarf-fiil eklerinin kullanıldığını söyleyen Gökçe, fiil birleşmelerini “Çağdaş ve tarihî Türk lehçelerinde ve ağızlarda *-A (-I/-U/-A)* veya *-B -(X)p/-(X)b* zarf-fiil ekleri sağlar. Bu ekler arasındaki temel fark, *-A* zarf-fiil eki, bir olayın gerçekleştiği süre zarfı boyunca geçen zamanı işaret ederken *-B* zarf-fiil eki ise kılınmış türüne bağlı olarak sözü olayın kritik sınırı aştıktan sonraki zamanını işaret eder. Kısaca, *-A* zarf-fiil eki ara sınırlılığı, *-B* zarf-fiil eki art sınırlılığı gösterir. Ancak Türk dilinde bu eklerin ayırt edici değerleri çoğunlukla zayıflamıştır.” şeklinde açıklar (Gökçe, 2013: 45).

Gökçe, zarf-fiil terimini tanımlayarak Johanson’un (1995) belirlemiş olduğu Seviye 3 ve Seviye 4 arasındaki farkları şu şekilde açıklar:

Seviye 4:

a. Her iki fiilin dizilişi sabittir.

- *Bütün gün çalışıp durdum ≠ dün durup çalıştım.* (STT.)

b. Kimi yazı dillerinde ve ağızlarda ikiden fazla fiil art arda sıralanabilir (serialized):

- *Kün tuwıp keleyatır edi* (KırgT.)

‘Gün doğuyordu.’

- *Qorkup çıkıp gitti.* (TrkmT.)

‘Korkup çıkıp gitti.’

c. Gramerleşmiş yardımcı fiillerin aslî sözlüksel anlamları artık açık değildir.

d. Ana fiil ve yardımcı fiil, araya giren kimi edatlar dışında sıralama açısından bitişik olmalıdır.

e. Birleşme sonucunda sıklıkla ses erozyonları ortaya çıkar.

f. Art-fiil birleşmeleri sonucunda genellikle görünüş-zaman, kılınmış vb. türden yeni gramer kategorileri ortaya çıkar:

- *Su aqıP-batı < * aqıp yadır.* STT. (Muğla)

‘Su akıyor.’

Gökçe’ye göre, Seviye 3 aşağıdaki özellikleri gösterir:

a. Her iki fiilin dizilişi sabittir.

b. Sadece iki fiil art arda sıralanabilir.

c. Gramerleşmiş fiillerin aslî sözlüksel anlamları hâlâ anlaşılabilir.

d. İki fiil, sıkı bir şekilde bitişik olmak zorunda değildir.

- *Tutup sormaya başladı* (STT).

e. Birleşmeler sonunda ses erozyonları ortaya çıkmaz.

f. Ön-fiil birleşmeleri sonucunda ortaya çıkan yapılar genellikle sözlükselleşme eğilimindedir (Gökçe, 2013: 50).

Gökçe, Seviye 4’teki “*bütün gün çalışıp durdum.*” birleşmesinde *dur-* yardımcı fiilinin ayrı bir olguyu ifade etmediğini ve öndeki fiili kılınmış yönünden nitelediğini söyler. Gökçe, Haspelmath (1995: 7-8) ve Johanson’dan (1995) yaptığı alıntıda Türkçe-

deki -B tipli zarf-fiillerin Seviye 1'deki anlamı, Avrupa dillerinde sıklıkla bir [ve/sonra] bağlacı ile karşılanmaktadır. Araştırmacıların bahsettiği bu özellik, serileştirme dilleri için de geçerlidir. Bir SFY, serileştirme özelliği olmayan dillerde [ve/sonra] bağlacı ile karşılanmaktadır (Gökçe, 2013: 50).

Gökçe, kimi Afrika ve Amerika yerli dillerinin yanında daha çok Asya dillerinde görülen altasıralayıcı sözdiziminin modern Avrupa dillerindeki karşılığının art arda sıralılık olduğunu vurgulayarak fiil sıralama yöntemlerinin dil aileleri arasında farklılık gösterdiğini ortaya koyar (Gökçe, 2013: 51).

Şahan Güney, olayların tek tek fiillerin birleşiminden nasıl inşa edildiğinin eskiden beri araştırılan bir konu olduğunu, bir fiilin yapısını fiile bağlı unsurlar belirlerken fiilin ikinci veya üçüncü fiille birleştiği durumların da olayın yapısını etkilediğini belirterek SFY'nin olay yapısı üzerinde durmuştur (Şahan Güney, 2007: 691).

Şahan Güney'in burada dikkat çekmek isteği nokta; bazı diller, olayların yapısını fiile yardımcı unsurlar olarak adlandırılan belirteçler ve bazı edatlarla belirlerken bazı diller, serileştirme yoluyla yani fiillerin art arda sıralanması yoluyla ortaya koymaktadır. Bu görüşün temelinde Sapir-Whorf hipotezi yatmaktadır. Yani insanların olayları algılayış şekilleri ve kültürel yapısı dillerine yansımaktadır. Bazı diller birbiriyle ilişkili olayları sıralı cümleler, belirteçler ve bazı edatlarla karşılamayı seçerken bazı diller serileştirmeyi, bazı diller birleştirme yöntemini seçmektedir.

Şahan Güney, Durie'nin "Bir sıralı eylem, yapısı karmaşık yapıdaki tek olayı tanımlar. Bir dilin konuşanları bunu her defasında kendi ana dili içgüdülerinin kesin ifadesi olarak dile getirirler. Bu durum ayrıca semantik analizlerle de açıkça ortaya konabilir. Bunun bir sonucu olarak, bir sıralı eylem yapısı, sıralı eylemleri kullanmayan bir dile (non-serializing language), en iyi, basit eylemli tümceler yardımıyla tercüme edilebilir." (Durie, 1997: 291) sözünü alıntılamıştır. Şahan Güney, bu tespitin sıralı eylemler yerine birleşik eylemleri kullanan Türk dillerindeki birleşik eylem yapıları için de geçerli olduğunu söyler. Tatar Türkçesi'ndeki bazı çoklu eylem yapılarının birleşik eylemleri sınırlı olarak kullanan ve yardımcı eylem sayısı diğer Türk dillerine göre oldukça az olan Türkiye Türkçesine en iyi, tekli eylemler kullanılarak tercüme edilebildiğini vurgular. Bunu, bir eylemin olay yapısının ve kılınış yönünün *belirsizlik* göstermesine bağlar. Bu *belirsizlik*, "Tatar Türkçesinde *yardımcı eylemler yardımıyla olay yapısının belirginleştirilmesi* yoluyla giderilirken Türkiye Türkçe-

sinde, başka yollara başvurularak (bağlam ya da çeşitli zarf öbeklerini kullanmak gibi) giderilmektedir.” diyerek Tatar Türkçesindeki kullanımları sıralar:

- *Zavodta eşlöp aldım* (Tatar Türkçesi).
'Bir süreliğine fabrikada çalıştım.'
- *Ukuy ukuy baş awırtıp kitte* (Tatar Türkçesi).
'Okuya okuya başım ağrıdı.'
- *Beraz wakit zavodta eşlöp yörde* (Tatar Türkçesi).
'Bir süreliğine fabrikada çalıştı.' (Şahan Güney, 2007: 962).

Şahan Güney'in çalışması SFY konusunda veriler sunduğu gibi SFY'nin çağdaş Türk lehçelerinde yoğun olarak kullanıldığını da göstermektedir.

Bacanlı, Güney Sibiry Türkçesi özelinde Türkçedeki zarf-fiil eklerinin sözlükselleşmesi ve birleşik fiiller içinde bu tarz yapıların farklı özellikler göstermesi konusuna dikkat çeker. Bacanlı, Güney Sibiry Türk dillerinde zarf-fiil ekleriyle birbirine bağlanan ve gramatikal ve leksikal statüleri birbirlerinden farklı pek çok birleşik fiil veya birleşik fiil görünümlü yapı olduğunu söyler. Bu tür birleşik ve birleşik görünümlü yapıların karma fiil birleşmesine, karma yapıdaki iki fiilin birleşip leksikalleşmesine, zarf-fiil ekli fiilin zarflaşmasına veya edatlaşmasına, oluşan zarf veya edatın ön takı şeklinde gramatikleşmesine, yardımcı fiilli eylem ibaresine ve yardımcı fiilli eylem ibarelerinin leksikalleşmesine örnek olabileceğini ifade eder (Bacanlı, 2013: 27).

Bacanlı, Johanson'un (1995) zarf-fiil seviyelerine bir seviye daha (5. Seviye) ekler. "Bu seviyede, zarf-fiil ekiyle birleşerek edatlaşmış veya zarflamış bazı sözcükler gramatikleşerek görev morfemi olan ön takılara (preverb) dönüşür. Ön takılar, Altay-Sayan Türk dillerinde fiilin hemen önünde yer alır, çeşitli kılımlı nüansları taşır ve gramatikal bir görev ifa ederler. Ön takılar, iki dilliliğin bir sonucu olarak Rusçadaki yer-yön ve kılımlı bildiren ön eklerin etkisiyle ortaya çıkmıştır ve bölgeseldir. Tamamı -A zarf-fiil ekiyle ve çoğu da fiilin ettirgen biçimine eklenerek elde edilmişlerdir." şeklinde açıklayarak aşağıdaki örnekleri verir (Bacanlı, 2013: 28):

- *çitire pazarga* 'sonuna dek yazmak, tamamını yazmak' (Hakas Türkçesi)
- *tüzire tastirga-* 'aşağı atmak' (Hakas Türkçesi)

Bacanlı, çalışmasının “*Karma Fiil Yapılarının Leksikalleşmesi*” bölümünde Hakas Türkçesinden *kire çügür-* “içeri dalmak, koşarak içeri girmek”, Altay Türkçesinden *tura çügür-* “ayağa fırlamak” örneklerini vermiştir. Bu kullanım şeklinin 3. seviyedeki kullanım olduğunu söyleyerek bu yapıda birinci parçası zarf veya ikinci parçası yardımcı fiil olarak nitelenen fiil birleşmelerinin bile aslında her iki fiilin de anlamca kaynaşmasıyla oluştuğunu vurgular. Bacanlı, bu yapılarda iki fiilin anlamca kaynaştığını, ortaya sözlüğe dâhil edilmesi gereken öbek leksemeler çıktığını, öbek fiilin ne sadece birinci fiilin belirttiği eylemi ne de sadece *çügür-* “koşmak” fiilinin bildirdiği eylemi ifade ettiğini söyleyerek bu kullanımın Standart Türkiye Türkçesindeki *olup bitmek* “vuku bulmak”, *alıp yürümek* “beklenmedik bir gelişme göstermek” *alıp getirmek* “getirmek” yapılarına benzediğini, bu leksemeler ikiye ayrıldığında birlikte ifade ettikleri anlam nasıl parçalanıp yok oluyorsa bunlar da ayrıldığında anlamın yok olacağını belirtmektedir. Bacanlı bu yapılara diğer Türk dillerinden örnekler verir. Örnekteki fiillerin fonetik büzülmeye uğradığını söyler:

- *ekel-/akel-/al gel-* (< *alıp kel-*) “getirmek”
- *apar-/appar-* (< *alıp bar-*) “götürmek”
- *yiber-/jiber-/ciber-* (< *ıda ber-*) “göndermek”
- *veribi-* (< *verip iy-* < *berip id-*), “göndermek” (EAT)
- *eber-/ever-* (< *alıp ber-*) “getirmek” (GBAT) (Bacanlı, 2013: 29).

Bacanlı, çalışmasının “*Art-fiillerle Leksikalleşme*” bölümünde bu seviyenin Johanson’un bahsetmiş olduğu zarf-fiil eklerinin dördüncü seviyedeki kullanımını yansıttığını söyler. Bu kullanımda zarf-fiilin Türk dillerindeki *biçim türetme ekleri gibi çalışan bir morfem* olduğunu fakat her morfem gibi gramatikal anlamlarını kaybederek, birleştiği fiile yeni bir leksikal anlam bildirmeye başladığını söyleyerek Standart Türkiye Türkçesindeki *alıkoymak*, *koyvermek* ve *salıvermek* fiillerinin bunun tipik örnekleri olduğunu belirtir (Bacanlı, 2013: 30).

Demirez Güneri, Yeni Uygur Türkçesinde yardımcı fiille birleşerek tabanlaşmış birleşik fiile dönüşen yapılar hakkında bilgi verir. Demirez Güneri, Yeni Uygur Türkçesinde iki fiilin birleşmesi ile kurulan yapılardan bir bölümünün kaynaşarak taban hâline gelmiş olduğunu belirterek aşağıdaki örnekleri verir:

- *aparmaq (élip barmaq)* “götürmek, teslim etmek”
- *apçıqmaq (élip çıqmaq)* “alıp çıkmak, getirmek, çıkarmak”

- *apqalmaq (élip qalmaq)* “alıkoymak”
- *apqaçmaq (élip qaçmaq)* “alıp kaçmak, yayılmak, çıkmak”
- *aptaşlımaq (élip taşlımaq)* “bırakmak; alıp bırakmak” (Demirez Güneri, 2013: 59-61).

Bu kullanımlar, Gökçe (2013) tarafından vurgulanan *bazı zarf-fiillerin birleşme sırasında ses erozyonuna uğraması* görüşünü destekler. Türkçede zarf-fiillerin gramerleşmeye ve sözlükselleşmeye yatkın olduğu yapılan çalışmalarla (Aydemir, 2015; Bacanlı, 2013) tespit edilmiştir. Sözlükselleşen bazı zarf-fiilli yapılar SFY oluşturmaktadır. Özellikle zarf-fiil kullanımı ve çeşitliliği bakımından oldukça zengin olan çağdaş Türk lehçelerinde zarf-fiilli yapıların sözlükselleşerek SFY oluşturduğu örnekler oldukça fazladır.

Aydemir, Tuvacada belli zarf-fiilli yapıların zaman içinde geçirdiği dilsel gelişim ve değişim sonucunda kendi leksikal anlamlarını yitirerek yeni sözlük-birimlere dönüştüğünü ve bu yeni sözlük birimlerin daha sonra çok değişik gramatikal işlevler (bağlaç, sontakı, bağımsız bağlayıcı gibi) kazandığını ifade eder (Aydemir, 2015: 224).

Aydemir, gramerleşmiş bir zarf-fiil biçiminin daha önce sözlükselleşmiş olması gerektiğini ve birleşik yapıların sözlükselleşmeye yatkın olduğunu ifade ederek Türkçedeki fiil birleşmelerini sağlayan en önemli unsurun zarf-fiiller olduğunu vurgular.

- *ekel-* (< *al-ıp kel-*) “getir-” (Tuva Türkçesi)
- *Janıp kel-* “geri gel-” (Tuva Türkçesi) (Aydemir, 2015: 225).

Aydemir, “Yeni oluşan fiil leksemi içeriklerinde, zarf-fiil ekli ana fiilin semantik değeri oldukça silikleşmiş, buna karşın yardımcı fiil içeriğinin anlamı daha belirginleşmiştir. Tuvacada bu yolla oluşan fiil leksemeleri artık birleşik fiil olarak değil, müstakil fiil leksemeleri olarak sözlükte yerlerini almıştır. Bu tür yapılarda, semantik açıdan esas olan ikinci fiildir; zarf-fiil eki almış birinci fiil, leksikal anlamını yitirerek sözlükselleşir ve ikinci fiilin içeriğini modifiye eder, yani ona içeriksel bir belirteç oluşturur. Benzer sözlükselleşme örnekleri Eski Türkçede de (*kötür-ü ilt-* = kaçır-) görülmektedir (Gabain, 1974: 164). Türk dillerindeki birleşik fiil yapılarında içeriksel belirteç ilişkisi normalde yardımcı fiilden ana fiile doğru iken, bu tür yapılarda birinci fiilden ikinciye doğrudur, yani zıt bir içeriksel belirteç ilişkisi söz konusudur.” demektedir (Aydemir, 2015: 225).

SFY konusunu dolaylı olarak ilgilendiren diğer çalışma Tan'a (2017) aittir. Tan, "Kırgız Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde tasvir fiilli yapılar, zarf-fiil eki almış esas fiille onu değişik yönlerden tamamlayan tasvir fiilinden oluşur (*koşuver-, baka kal-, yapabil-, düşe yaz-; okup cür-, aytıp koy-, vb.*). Bu tür birleşik yapılarda anlam, zarf-fiil ekini almış olan esas fiildedir. Yani zarf-fiil ekini almış olan esas fiil, anlamını korur. Kırgız Türkçesindeki *satıp al-* tasvir fiilli yapıda ise esas fiille tasvir fiilinin anlamı iç içe geçmiş durumdadır. Hatta asıl anlamın tasvir fiilinin üzerinde olduğu görülmektedir. Böyle bir kullanım tasvir fiilli birleşik fiil kullanımına ters olduğu için dikkat çekicidir." demektedir (Tan, 2017: 189-193).

Tan'ın vurgulamış olduğu nokta, SFY'de görülen birden fazla fiilin birleşerek tek olayı tanımlama özelliğidir. Bu özellik, Tan tarafından Kırgız Türkçesinde tespit edilmiş ve bazı yapıların birleşik fiillerden farklı özellikler gösterdiği dile getirilmiştir. Tan, çalışmasının devamında *satıp al-* tasvir fiil yapısıyla ilgili kendi tespit ettiği ve Aytmatov'dan (1993) almış olduğu kullanım örneklerini verir (Tan, 2017: 189-193):

- *Kiyim satıp alıp kiyesiñ* (Kırgız Türkçesi).

'Elbise alıp/satın alıp giyersin.' (Aytmatov, 1993: 118).

- *Akçaga satıp alğan Kudayka cetkirgeningi aytasıñbı?* (Kırgız Türkçesi).

'Parayla mı/satın alarak mı Tanrı'ya ulaştırdığını/ulaştıracağını söylüyorsun?' (Aytmatov, 1993: 198).

SFY konusunu doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren çalışmalar, pek çok dilde SFY'ye örnek olabilecek kullanımların bulunduğunu, Türkçenin de bu dillerden biri olduğunu göstermektedir. Çalışmanın devamında SFY'nin özellikleri hakkında bilgi verilerek bu özelliklerin Türkçede ne ölçüde yer aldığı üzerinde durulacaktır.

2.3.1. SFY'nin Özellikleri

2.3.1.1. SFY'nin Yapısal Özellikleri

Tarihî süreç içinde SFY tespit edilen dil sayısının artması, serileştirme dillerindeki SFY'nin yapı, anlam ve sözdizimi açısından benzerlikler göstermesi, bu yapıların oluşum şekilleri üzerine bazı genellemeler yapma ve yapılarla ilgili bazı ölçütler belirleme ihtiyacını doğurmuştur.

SFY'nin özelliklerini genel hatlarıyla ilk defa ortaya koyan Westermann olmuştur (Westermann, 1930: 126). Ewe⁶ dilinin gramerini yazan Westermann, Ewe dilinde sıklıkla fiillerin birbiri ardına geldiğini tespit etmiştir. Westermann bu yapıların başlıca özelliklerini; tüm fiillerin bağlaç olmadan art arda gelmesi, hepsinin aynı zaman veya kip işaretçisini alabilmesi, bunlardan birincisinin ortak bir özne ve nesneye sahip olması durumunda diğerinin mastar şeklinde bulunması şeklinde açıklamıştır.

Jansen, Koopman ve Muysken SFY'nin genel özelliklerini:

- a. Sadece bir açık özne ve birden fazla fiil içermesi.
- b. Açık bağlaçların veya tamlayıcıların bulunmaması.
- c. Yapılardaki fiillerden biri, yardımcı fiil veya kipsel özellik gösteriyorsa bu yapı, SFY değildir.
- d. Bir fiil, başka bir fiilin mastar tamlayıcısı olarak işlev görürse, bu bir serileştirme durumunda değildir.
- e. Genellikle yapıda fiillerden biri açık bir sınıftan seçilen bir "sözlüksel fiil" diğeri çok sınırlı, kapalı bir sınıftan seçilen bir veya daha fazla "dilbilgisel" bir fiildir.
- f. *Fiil-isim-fiil-isim* (V NP V NP) şeklindeki diziliş, serileştirmenin göstergesidir.
- g. *Fiil1, fiil2.....fiil(n)* dizilişinde, sadece *fiil1* sözlüksel fiil olabilir. Diğer fiiller, mastar, tamlayıcı veya kipsel özellik gösterir, şeklinde açıklamıştır (Jansen, Koopman ve Muysken, 1978: 125-126).

Sebba (1987), Comrie (1995), Durie (1997) yakın zamanda Aikhenvald (2006, 2017) tarafından yapılan çalışmalar, SFY'nin genel özelliklerinin tespitinde kullanılan önemli ölçeklerdir.

Sebba, SFY oluşumu ile ilgili olarak bazı ilkeler sunar. Bu ilkeler:

- a. Hem birinci fiil hem de ikinci sözlüksel fiil olmalı, yani basit bir cümlede tek fiil olarak görünebilmelidir.
- b. Birinci ve ikinci fiilin ayrı fiil ifade etmesi mümkünse de hem birinci hem de ikinci fiil, aynı zaman ve görünüşe sahip olarak yorumlanmalıdır.

⁶ Togo ve Güneydoğu Gana'da 4,5 milyon kişinin konuştuğu bir Nijer-Kongo dili.

c. Birinci ve ikinci fiil arasında saptanabilir bir cümle sınırı olmamalıdır, yani aynı cümle içinde olmalıdırlar.

d. Hiçbir bağlaç, fiilleri birbirinden ayırmamalıdır, şeklindedir (Sebba, 1987: 39).

Comrie, SFY'nin özelliklerini aşağıdaki şekilde özetler:

a. SFY'de sıralanan fiiller, tek fiil oluşturur.

b. Ana fiil haricinde çoğu fiil kategorisinde (kişi-sayı, zaman-kip, kiplik, kutupluluk vb.) bir işaret yoktur veya tüm fiillerin ana fiil ile aynı kategorilere sahip olması gerekir.

c. SFY'deki fiiller, *tek olayı ifade ediyor* olarak yorumlanmaktadır. Bunun ötesinde, SFY'nin iki ana işlevi vardır:

1. Fiilin daha fazla öge ifade etmesine izin vermek.

2. Yeni sözcüksel ögelerin oluşturulmasına izin vermek, şeklinde açıklar (Comie, 1995: 25).

Durie, SFY'yi *bileşik* (complex) şeklinde tanımlayarak SFY'nin yapısı hakkında bazı ölçütler belirlemiştir. Ancak bahsedilen özelliklerin tamamını göstermeyen yapıların da SFY özelliği gösterebileceğini belirtmiştir.

a. Bir SFY bileşiği kavramsallaştırılmış tek olayı tanımlar.

b. Bir SFY bileşiği aynı zaman, aynı kip, aynı görünüş ve aynı kutupsallık değerini paylaşır.

c. Bir SFY bir veya daha fazla ögeyi paylaşır.

d. SFY'de bir fiil, diğer fiilin içine gömülmüş veya diğer fiili tamlayıcı pozisyonda bulunmaz.

e. Bir SFY bileşiği basit cümlelerin bürünsel özelliklerine sahiptir.

f. Bileşik, aynı özneyi veya farklı bir ögeyi paylaşabilir.

g. SFY, iki veya daha fazla fiilden oluşursa SFY'nin anlamı, seri olmayan dillere basit cümle olarak çevrilir.

h. SFY bileşikleri art zamanlı olarak gramerleşmeye ve sözlükselleşmeye eğilimlidir, şeklinde özetlemiştir (Durie, 1997: 291).

Aikhenvald, SFY'nin genel özelliklerini detaylı bir şekilde ortaya koymuştur. Aikhenvald'ın çalışmaları SFY araştırmaları için önemli bir başvuru kaynağı olarak görülmektedir.

- a. SFY, tek olayı tanımlayan birden fazla fiilden oluşur.
- b. SFY'de herhangi bir bağlayıcı unsur veya altasıralama ilişkisi yoktur.
- c. SFY içindeki her fiil, tek fiil gibi işlev görür.
- d. SFY basit bir cümledir (basit cümlenin bürünsel özelliklerine sahiptir).
- e. SFY'de, tüm fiillerin paylaştığı en az bir öge olmalıdır.
- f. SFY'deki fiiller genellikle kendi geçişlilik değerine sahiptir.
- g. SFY'deki sözcükler, dilbilgisel veya fonolojik bir *tek sözcükten* veya *birden fazla sözcükten* oluşturabilir.
- h. SFY'nin bileşenleri bitişik veya ayrı olabilir.
- ı. SFY farklı şekillerde oluşabilir. (Simetrik veya Asimetrik)
- i. SFY, gramerleşmiş veya sözlükselleşmiş şekilde olabilir.
- j. SFY, en az iki fiilden oluşur. Ancak üç veya daha fazla fiilden oluşan SFY de bulunmaktadır.
- k. Art arda gelen her fiil, SFY oluşturmaz, şeklinde detaylı olarak açıklamıştır (Aikhenvald, 2006: 4-37; Aikhenvald, 2017: 1-19).

SFY'yi tanımlamak için ortaya konan bu ölçütler önemli olmakla birlikte bu ölçütlerin tamamı eşit derecede öneme sahip değildir. Bütün dillerdeki SFY'nin bu özelliklerin tamamını göstermesi beklenmez. Birçok dil, her bakımdan SFY'ye benzeyen bir yapıya sahip olabilir. Ancak bütün diller, kendi kutupsallığını, zaman ve görünüş değerini farklı şekilde oluşturabilir. Buna karşılık, açık bir sıralama veya altasıralama içeren yapılar SFY kapsamının dışında kalmaktadır ve nadiren SFY olarak değerlendirilmektedir (Cleary-Kemp, 2015: 102).

Bu çalışmada, diğer çalışmalara göre daha kapsayıcı olması ve pek çok araştırmacı tarafından kabul görmesi sebebiyle Aikhenvald tarafından yapılmış olan ölçütler esas alınmıştır. Bazı araştırmacılar (Haspelmath, 2016; Lovstrand, 2017) bahsedilen özelliklere karşı eleştirel bir tutum takırsa da araştırmacıların pek çoğu (Dixon,

2006; Foley ve Olson, 1985; Givón, 1991; Durie, 1997) bazı farklılıklar olsa da Aikhenvald'a benzer ölçütler kullanmışlardır.

“SFY, Tek Olayı Açıklayan Birden Fazla Fiilden Oluşur.”

Olaylar, içerdikleri aşamaya ve konuşmacının olayı nasıl kavramsallaştırdığına bağlı olarak *basit* veya *karmaşık olay* olarak adlandırılabilir. Basit olaylar yalnızca tek aşamadan oluşurken karmaşık olaylar birden fazla aşamadan oluşmaktadır. Olaylar, ister basit ister karmaşık olarak adlandırılınsın tüm olaylarda vurgulanan çekirdek bir aktivite vardır. Bir olay, yalnızca bir çekirdekten oluşuyorsa basit olay olarak kabul edilir. Ancak bazı olaylar birincisi bir hazırlık aşamasını, ikincisi genellikle bir sonuç aşamasını işaret eden iki olaydan oluşur. Eğer olaya birden fazla aşama dâhilse bu tarz olaya “*karmaşık olay*” denir (Yin, 2007: 2). Talmy (2000) bu tür karmaşık olayları “*makro olay*” olarak adlandırmıştır.

(10) *Adam baykuşu öldürdü.*

(11) *Adam baykuşu silahla öldürdü.*

(12) *Adam baykuşu silahla vurup öldürdü.*

(10) Basit bir olayı ifade etmektedir. Adam baykuşu öldürmüştür; olayın nasıl olduğu veya hangi boyutta gerçekleştiği belli değildir. (11)'de olay iki evrede gerçekleşmiştir: *adam silahı almış* ve *baykuşu öldürmüştür* (makro olay/karmaşık olay). (12)'de olay, üç evreden oluşmaktadır: *adam silahı almış*, *baykuşu silahla vurmuş* ve *baykuşu öldürmüştür* (makro olay/karmaşık olay). (11) ve (12), olay yapısı dolayısıyla SFY olarak kabul edilmektedir. Birden fazla fiil, *tek çekirdek olayı* (öldür-) anlatmak için bir araya gelmiştir. Serileştirme özelliği olmayan diller için olayın detayları belirteçler, edatlar, yan cümleler veya sıralı cümleler ile anlatılırken serileştirme dilleri, olayın her aşamasını ayrı bir fiil ile açıklama eğilimindedir.

SFY, genellikle bir durumdan ziyade bir olayı veya süreci tanımlar. Durumlara atıfta bulunan ve olaylara atıfta bulunmayan fiillerin SFY olabilme şansı oldukça azdır. *Tek olay* ölçütü, SFY'nin semantik veya bilişsel yönüne vurgu yapmaktadır. Çünkü bütün serileştirme dillerinde konuşurun zihninde bütünleşik bir şekilde algılanmış, tasarlanmış bir olayı birden fazla fiille ifade etme düşüncesi vardır. SFY, *kavramsallaştırılmış* (conceptualized) bir olayı açıklayan bir fiilin alt bölümlerine katkıda bulunan tek genel olayı (karmaşık/makro olay) ifade eder. Yapıdaki fiiller, tek genel

olayın alt kısımlarına veya yönlerine atıfta bulunur. SFY'deki her unsur, sözdizimsel bir bütün oluşturur ve SFY genellikle başka dillere *tek fiil* olarak çevrilebilir (Durie, 1997: 291; Aikhenvald, 2006: 3; Aikhenvald, 2017: 1; Bisang, 2009: 796).

Genellikle SFY oluşturan fiillerden biri, gerçek dünyanın şartlarını, fiilin boyutlarını ifadenin daha da geliştirilmesini, yapılan fiilin sonucunu, hedefini veya doruk noktasını göstermektedir (Noonan, 1985: 77; Noonan, 1992: 211).

(13) *Adam, çocuğun oyuncaklarını **aldı attı.** (al- + at- = fırlat-)*

(13)'te *fırlat-* fiili konuşurun zihninde birbirini tamamlayan *al-* ve *at-* fiillerinin sonucu olarak düşünülmektedir. Konuşur, ister *fırlattı* ister *aldı attı* şeklinde ifade etsin tek ve bütünleşik bir olayı ve onun alt bölümlerini ifade etmek istemektedir. *Fırlat-* fiili “*makro olay*” belirten *at-* fiilinin sonuç boyutunu göstermektedir. Ayrıca konuşurun ve dinleyicinin zihninde beliren ve derin yapıda bulunan başka bir fiil (*tut-*) daha vardır. O zaman bu bütünleşik olay, *al- + tut- + at- = fırlat-* şeklinde formülleştirilebilir.

Bir SFY'deki “*tek olay*”ı tanımlaktaki ana zorluk, “*tek olay*”ın tam olarak ne olduğu noktasındaki belirsizlikten kaynaklanmaktadır. Yazarlar, bu konuya yönelik “*ayrılmazlık*” kavramını kullanmak eğiliminde olsalar da tek olayları “*sıralı olmayan yapı*” şeklinde tanımlama eğilimindedirler (Owens, 2011: 27-31). Lefebvre, tek olay anlatmayan, ardışık iki olaya atıfta bulunan yapıları SFY olarak kabul etmez (Lefebvre, 1991: 63). Hale ise SFY'nin yan tümce zincirinin aksine, tek olayı tasvir ettiğini iddia eder (Hale, 1991: 8). Comrie, sıralı ve çok aşamalı yapıları SFY olarak kabul ediyor gibi görünmektedir (Comrie, 1995: 36). Ancak Comrie'nin ifadesindeki “*tek olayı kodlamak*” terimi ile ne kastedildiği açık olarak belli değildir. Osam ise “SFY'de tek olayı tanımlamak için kullanılan iki veya daha fazla fiil vardır. Bu fiiller, kavramsal olarak tek olayı kodlar. Çünkü başlangıçta ayrı olayları kodlasalar da bu olaylar tek olay olarak bütünleşir.” demektedir (Osam, 1994: 162).

Bu bilgiler ışığında SFY'nin birbiriyle ayrılmazlık ilişkisi içinde bulunan yani konuşurun zihninde veya fiziksel dünyada bütünleşik bir yapı oluşturan ve bir bütün gibi algılanan olaylardan oluştuğunu söylenebilir.

Tek olay kavramında “*olayların kültürel yapıya göre şekillendiği görüşü*” genel olarak kabul görmektedir. Bazı olaylar, toplumdan topluma ve kültürden kültüre farklı

şekilde algılanabilmektedir. Bir kültürde yaşantılar ve gelenekler çerçevesinde bütünleşik bir olay olarak algılanan iki olay, başka bir kültürde birer tekil olay olarak algılanabilmektedir. Bruce bu durumu “Avcılık kültürü ağır basan Alambak (Papua Yeni Gine) dilinde *ağaca çıkmak* ve *böcek aramak* bütünleşik bir olay olarak algılanırken başka bir kültürde *ağaca çıkmak* ve *böcek aramak* birbiriyle ilgisi olmayan iki farklı olay olarak görülebilmektedir.” şeklinde açıklar (Bruce, 1988: 29).

Jarkey bu durumu, “Kültürel olayların tipikliği sebebiyle, farklı kültürlerin genellikle farklı olayları sözcükleştirdiği bilinen bir gerçektir. Fiziksel dünyayı ayırık varlıklara göre sınıflandırmaya meyilli olduğumuz gibi, zamansal dünyayı da ayırık olaylara göre sınıflandırmaya meyilliyiz. Bununla birlikte, bu ‘ayırık’ kavramsal olaylar, tipik olay türleri olarak görülmesine rağmen, deneyimin zihinsel temsilinde tamamen sabitlenmiş unsurlar değildir.” (Jarkey, 2010: 112) şeklinde ifade ederken Givón, serileştirme özelliği olmayan dillerde konuşurların “ayırık” olarak gördüğü olayları, seri dil konuşurlarının “parçalanmış alt olayların bir birleşimi” olarak gördüğünü söyler (Givón, 1991: 141). Bruce, iki veya daha fazla fiilin birleştirildiği morfo-sentaktik birlikteliğin derecesini belirleyen faktörün gelenekselleştirme ve kültür meselesi olduğunu, seri yapılarıdaki fiillerin bir bütün olarak aynı tip pragmatik kısıtlama ile yönetildiklerini; ancak sadece görünüşte bağlantılı olmaktan ziyade, pragmatik ve kültürel olarak da birliktelik içinde olmaları gerektiğini vurgulayarak Alambak dilinde tespit ettiği ünlü örneği verir:

(14) *Miyt ritm* *muh-hambray-an-am* (Alambak⁷).

Ağaç böcek tırman- ara-

‘Ağaca böcek aramak için tırmandım.’ (Bruce, 1988: 23).

(14)’te Alambak dilinde bütünleşik bir olaydan bahsedilmektedir. *Ağaca tırmanmak* ve *böcek aramak* iki farklı hareket bildirse de bu olay, kültürel bir altyapı barındırmaktadır. Başka kültürde ayrı ayrı iki olayı karşılayan bu iki fiil, Alambak dili ve kültüründe bütüncül bir bakış açısıyla tek olaya karşılık gelmektedir.

“SFY Herhangi Bir Bağlaç veya Bağlayıcı Unsur Barındırmaz.”

SFY’nin herhangi bir morfolojik bağlantı işareti, bağlaç veya tamlayıcı bir unsur barındırmaması görüşü ilk defa Riis (1854) tarafından “*herhangi bir bağlayıcı olmadan*

⁷ Papua Yeni Gine Angoram Bölgesi’nde konuşulan yerel bir dil.

cümlelerin bağlanması” şeklinde ortaya konulmuş ve SFY’yi belirleyen en önemli ölçütlerden biri olarak kabul edilmiştir (Lovestrand, 2017: 23).

Bu özellik, bazı araştırmacılar tarafından SFY ile çoklu fiiller arasındaki en belirgin fark olarak görülürken bazı araştırmacılar ise bağlantı unsuru barındırdığı hâlde SFY özelliği gösteren yapılar olduğunu iddia etmektedirler (Lovestrand, 2017: 25).

Aikhenvald, “Fiil dizileri isteğe bağlı olarak bir bağlayıcı içerirken SFY asla bağlayıcı içermez.” (Aikhenvald, 2006: 59) derken başka bir çalışmasında (Aikhenvald, 2010: 21) fikir değiştirerek “Bağlayıcı konusunda istisna olabilir ve bağlaç veya bağlayıcı unsurun bağımlılık ilişkisini işaretleyen bir “*boş morfoloji*” olduğu söylenebilir.” demektedir. Lord, bu konuda daha esnek davranarak “Açık bağlantı işaretinin olmayışı, bağlayıcı ölçütü için keyfî bir özellik olarak görülmektedir.” demiştir (Lord, 1993: 2). Foley SFY’nin açık bağlantı bulundurmeyen bir yapı olmasının tipik bir özellik olduğunu ancak bu özelliğin esneklik gösterebileceğini ifade eder (Foley, 1997: 382).

(15) *John-i sayngsen-ul cap-a mek-ess-ta* (Korece).

John balık yakala- ye- zaman eki.

‘John Balığı yakaladı ve yedi/John balığı yakalayıp yedi.’

(15)’te iki fiil aralarında herhangi bir bağlaç veya bağlantı unsuru bulunmadan art arda sıralanmış ve SFY oluşturmuştur. Bu yapı, serileştirme özelliği olmayan bir dile ancak “ve” bağlacı ile çevrilmektedir (Balığı yakaladı ve yedi). Ancak bu çeviri, olayı tam olarak karşılamamaktadır. SFY’deki *yakala-* ve *ye-* fiilleri arasında herhangi bir duraklama bulunmamaktadır. İki fiil duraklama olmadan art arda gerçekleşmiş ve birinci fiil, ikinci fiilin yapıma şekli (yakalayıp/yakalayarak yemek) belirleme görevi üstlenmiştir.

Türkçe SFY’de herhangi bir bağlayıcı unsur barındırmayan kullanımlar yaygın olmakla birlikte $-(X)p$ zarf-fiilinin SFY oluşturduğu örnekler de bulunmaktadır. Zarf-fiilli yapılar, çağdaş Türk lehçelerinde Türkiye Türkçesine göre daha yaygın bir kullanıma sahiptir. Ancak Türkiye Türkçesinde de azımsanmayacak bir sıklıkta kullanılmaktadır.

(16a) *Hırsız, kadının çantasını kaptı kaçtı.* (16b) *Hırsız kadının çantasını kapıp kaçtı.*

(17a) *Bu adamı **al götür**, gözüm görmesin!* (17b) *Bu adamı **alıp götür**, gözüm görmesin!*

(18) ***Gör bak** daha neler olacak.*

(19) *Maral sananıp turala, ononj armakçıda adın çeçip, **eertep aldı*** (Tatar Türkçesi).

‘Maral biraz düşündü ve sonra kementle bağlanmış atını çözüp eyerledi.’ (Bacanlı, 2009: 35).

(20) *balalık çaktan estep katkırıp **külüp cattık*** (Kırgız Türkçesi).

‘Çocukluğumuzu hatırlayarak gülüşüyorduk.’

(16a)’da SFY, çekim ekiyle yapılırken aynı yapı (16b)’de zarf-fiil ile yapılabilmektedir.(17a)’daki yapı, sıfır biçimbirim ile yapılmıştır. (17b)’de aynı yapı, zarf-fiil ile yapılabilmektedir.(18)’de sıfır biçimbirim kullanılmıştır. Bu kullanımın zarf-fiil ile ifade edilmesi anlamda farklılaşmaya (görüp bak-) yol açmaktadır. (18) ve (19), çağdaş Türk lehçelerinde zarf-fiil eki almış bitimsiz bir fiil ile bitimli bir fiilin art arda gelerek tek fiil işlevine sahip olduğu kullanımlardır.

“Zarf-fiillerin SFY oluşturup oluşturamayacağı” tam olarak açıklığa kavuşturulamayan konulardan biridir. Bu tartışmanın temelinde Aikhenvald’ın (2006) “zarf-fiillerin bağlayıcı morphem barındırması ve bitimsiz fiil şeklinde olması sebebiyle SFY olamayacağı” görüşü yatmaktadır. Ancak Aikhenvald’ın ortaya koymuş olduğu SFY ölçütleri prototip özellik göstermekte olup bu ölçütlerin tamamının bütün dillerde geçerli olmasını beklemek oldukça zordur. Nitekim bir dil, SFY ölçütlerinin birçoğunu barındırırken diğer bir dil bu ölçütlerden sadece birkaçını barındırabilmektedir. Zarf-fiilli yapıların SFY oluşturduğu dillerde zarf-fiillerin üstlendiği görevleri tam olarak incelemeyen böyle bir genelleme yapmak oldukça zor görünmektedir.

Zarf-fiilli yapıların SFY olarak kabul edilmemesinin diğer nedeni, zarf-fiil eklerinin bitimsiz fiil olarak kabul edilmesi ve bitimli bir yapı oluşturamamasıdır. SFY olabilme ölçütlerinden biri de SFY oluşturan fiillerin *bitimli fiil* (bitimli-bitimli) olmasıdır. Bu sebeple zarf fiille kurulan “*bitimsiz-bitimli*” yapıdaki SFY, başta Aikhenvald olmak üzere bazı araştırmacılar tarafından SFY olarak kabul edilmemektedir. Ancak SFY barındıran dillerin sayısı arttıkça ve bu dillerin yapısal özellikleri tanımlandıkça bazı dillerdeki zarf-fiillerin bitimli fiil oluşturduğu ve bu zarf-fiillerin fiil sıralama işlevinde kullanıldığı görülmüştür.

Bazı araştırmacılar (Bisang, 1995; Givón, 2006; Haspelmath, 2009) zarf-fiil ve SFY ilişkisi üzerine sadece betimleyici açıklamalar yaparken bazıları (Vittrant, 2012; Shibatani, 2009; Bridges, 2009; Graschenkov, 2011 ve 2015) ise doğrudan dil verileri kullanarak zarf-fiilli yapıların SFY oluşturduğunu kanıtlama yoluna gitmiştir.

Bisang (1995), serileştirme ve zarf-fiil arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri ayrıntılı olarak incelemiştir. Yazar, serileştirme dillerinin zarf-fiillere sahip olamayacağını savunmaktadır. Bisang'a göre, serileştirme dilleri zaman, görünüş, kişi ve kiplik kategorileri bakımından yüksek derecede belirsizlik barındırmaktadır. Bisang, bu durumun seri dillerin tam fiil formu oluşturmasına karşı koyan bir asimetri sistemi geliştirmesini engellediğini; bununla birlikte serileştirme dilleri ile zarf-fiil barındıran diller arasındaki farkın morfolojik (bağlama parametresinin açıklığı) bir fark olabileceğinden bahsetmektedir. Kısacası Bisang, zarf-fiil barındıran dillerde zarf-fiillerin fonksiyonunu serileştirme dillerinde fiillerin üstlendiğini belirtmektedir.

Haspelmath'e (1999) göre zarf-fiil ve SFY arasındaki temel fark, zarf-fiilde morfolojik bir bağımlılık belirtecinin bulunmasıdır. Bunun dışında zarf-fiiller; ge paylaşımı, zaman ve görünüş işaretçilerini paylaşma açısından SFY ile ortak özellikler göstermektedir. Bu sebeple Givón (2006), SFY'nin zarf-fiillerin oluşumunda ara bir geçiş özelliği gösterdiğine dair kanıtlar sunar. Brill'e (2004) göre asimetrik SFY'deki ikinci fiil, tıpkı zarf-fiil gibi ana fiilin koşullarını (tarz, araç, eşzamanlılık, konum, vd.) belirtmektedir. Ancak asimetrik SFY'de ikinci fiil, birinci fiilin anlamını değiştiren bitimli bir fiil formunda iken zarf-fiiller bitimsiz fiil formundadır.

Bu betimleyici çalışmalar dışında doğrudan dil verileri kullanarak zarf-fiil barındıran yapıların SFY olduğuna dair kanıtlar sunan araştırmacıların başında Shibatani (2009) gelmektedir. Shibatani'nin alışması Türkçe SFY açısından önem arz etmektedir. Çünkü araştırmacı Japonca ve Koreceden hareketle Altay dillerindeki zarf-fiilli yapıların SFY oluşturduğunu iddia etmektedir.

Shibatani, SFY ve zarf-fiilli yapılar arasındaki karşıtlığın sadece yzeyssel olduğunu, aslında bu yapıların benzer özelliklere sahip olduğunu vurgular. Japonca, Korece (Japonca -te ve Korece -e/-ko) ve Altay dillerinde görülen zarf-fiilli yapıların en azından işlevsel olarak normal SFY'ye benzediğini, bu yapıların tek cümle gibi davrandığını vurgular. Shibatani, SFY dili olarak kabul edilen Mandarin incesindeki

SFY kullanımı ile Korecedeki zarf-fiilli kullanımı örnek göstererek bu yapıların benzer işlevlere sahip olduğunu belirtmiştir (Shibatani, 2009: 257-260).

- *Tā zǒu qù le* (Mandarin Çincesi, SFY).
O yürü- git-
'O yürüdü gitti.'
- *Kunye = nun kel- e ka-tta* (Korece, zarf-fiilli yapı).
O yürü- ZF git- Geç. z.
'O yürüyüp gitti'

Shibatani, zarf-fiilli yapılarda zarf-fiil parçasının bağımsız bir fiil oluşturamayacağı görüşünün doğru olduğunu fakat SFY'deki fiillerden yalnızca birinin bağımsız bir fiil olarak işlev görebileceğini ve dizideki diğer fiillerin sözcüksel özerkliğe sahip olmadığını savunur.

Türkoloji çalışmalarında *konverbium*, *konverb*, *gerund*, *gerundium*, *bağ eylem* olarak nitelenen zarf-fiil kavramı, işlevsel açıdan sözdiziminde altasıralılığı işaret eden bir zarf parçasının yapısal olarak bir temel parçaya bağlı bulunduğu bitimsiz bir fiil şekli olarak tanımlanabilir (Johanson, 1990: 137-138). Türkçedeki zarf-fiil tanımlamalarının eksikliğine dikkat çeken Deniz Yılmaz, ulaçların (zarf-fiil) bitimsiz ve şahıssız fiil şekilleri olduğu genel kabulünün eksik ve geliştirilmesi gereken bir konu olduğunu vurgular. Araştırmacı, Türkiye Türkçesindeki kullanımlardan örnekler vererek zarf-fiillerin bitimli fiiller oluşturabildiğine vurgu yaparak ulaç (zarf-fiil) kavramının Hint-Avrupa (özellikle bükünlü) dilleri malzemesine dayanılarak geliştirildiğini fakat bu dillerde ulaçların ya hiç bulunmadığını ya da nadiren temsil edildiğini belirtir (Deniz Yılmaz, 2015: 19-20).

Türkçedeki zarf-fiillerin bitimli fiil özellikleri gösterdiğini belirten diğer bir araştırmacı Aydemir'dir. Aydemir, Türkçede her zarf-fiil cümlesinin en az bir yüklemleştirici ve fiil kökünden oluşan bitimsiz bir yüklemlemeye sahip olduğunu, bu yüklemlemelerin sözdizimi bakımından bağımlı olmalarına rağmen bağlı buldukları üst parçadan bağımsız olarak da kendilerine özgü aktantlara ve kuruculara sahip olduğunu belirterek zarf-fiilli yapıların bitimli cümleye çok benzer özellikler gösterdiğini ifade eder (Aydemir, 2012: 228). Benzer görüş bildiren Doğan, Türkçede {-p}'li

zarf-fiilin iki ayrı fiili sıralama işlevinde kullanıldığını, bu zarf-fiilin kendisinden sonra gelen fiildeki şahıs ve kip ifadesini üzerine aldığı belirtilmiştir (Doğan, 2017: 93). Doğan, dolaylı olarak bu zarf-fiilin *bitimli bir fiil gibi* hareket ettiğini ifade etmektedir.

Türkçe SFY'nin önemli bir kısmını; birinci fiilin zarf-fiil, ikinci fiilin bitimli bir fiil olduğu yapılar oluşturmaktadır. Türkçedeki zarf-fiil yapılarının diğer dillerden bazı farklı özellikler gösterdiği Johanson (1995) tarafından ortaya konmuştur. Johanson'un sınıflandırması hakkında geniş bilgiler yazının önceki bölümlerinde verildiği için burada tekrar ele alınmayacaktır. Johanson'un Seviye 3 ve Seviye 4'te yapmış olduğu açıklamaların Türkçede SFY oluşumları hakkında bazı veriler sunduğu söylenebilir. Johanson'un Seviye 3'te (*olup bit-, alıp gel-*) ve Seviye 4'te (*okup turdu*) belirtmiş olduğu kullanımlar Türkçedeki zarf-fiillerin SFY yapımında kullanıldığını, aynı zamanda bazı gramerleşme ve sözlükselleşme süreçleri geçirdiğini göstermektedir.

Özbek Türkçesindeki zarf-fiilleri inceleyen Straughn, Türkçedeki zarf-fiilli bazı yapıların SFY gibi davrandığını, bu yapıların gerçek SFY'den farklı olarak bazı eklerle yapıldığını vurgular. Straughn, Türkçede zarf-fiillerin eş zamanlılık, neden ve sonuç, ardışıklık, bir olayın diğer olayı tanımlaması, detaylandırması gibi SFY'nin ifade ettiği olaylara benzer ilişkiler ifade ettiğini belirtir. Ayrıca zarf-fiilli yapıların SFY gibi zorunlu olarak aynı özneyi paylaştığına değinir. Straughn, Türkçedeki zarf-fiillerin gramerleşme sonucu İngilizcedeki yardımcı fiiller ve modal fiiller gibi davranarak kapalı fiil sınıflarına dönüştüğünü söyler. Görüldüğü gibi Türkçe SFY üzerine yapılan çalışmalar, doğrudan veya dolaylı olarak zarf-fiiller konusuna değinmektedir (Straughn, 2011: 52). Çünkü Türkçe SFY oluşumunda zarf-fiiller etkin olarak görev almaktadır.

Yeni Uygur Türkçesindeki yardımcı fiiller üzerine çalışan Bridges (2008: 14), *-(X)p* zarf-fiili ile oluşan yapıları "*yardımcı fiil, SFY ve yönlü fiil*" olarak üçe ayırır. Bridges, SFY oluşturan yapıyı "*biri bitimsiz (-Ip zarf-fiil eki alan) biri bitimli iki fiilden oluşan yapı*" olarak tanımlar. Bridges'in yönlü fiil olarak adlandırdığı yapı, aslen bir SFY türü olan *yönlü* (directional) SFY'dir. Bridges'in SFY'deki ikinci fiilin anlamını koruduğu örneklerin fazla olmasından yola çıkarak bu yapıların "*birleşimsel olmadığını*" vurgular.

Tyres ve Washington, sıfat-fiil ve zarf- fiil terimlerinin Türkçede kapsayıcı bir terim olmadığını savunarak Türkoloji araştırmalarında ortaya çıkan sıfat-fiil ve zarf-fiil arasındaki geleneksel ikiliğin esasen bitimli olmayan fiil yapılarını göstermek için ortaya çıkmış olduğuna değinir. Araştırmacılar, Türkçenin farklı kollarında aynı görevde farklı fiilimsi eklerinin kullanıldığına dikkat çeker. Örnek olarak Türkiye Türkçesinde *-mİş* ekinin görevini Kazak Türkçesinde *-GAn* eki üstlenebilmektedir. Aynı şekilde bitimsiz bir fiil formunda olan *-Ip* eki bazı Türk dillerinde bitimli fiil şeklinde kullanabilmektedir. Araştırmacıların burada vurgulamak istediği Türkçedeki fiilimsi eklerinin Türkçenin farklı kollarında farklı formlar oluşturabildiği bu sebeple fiilimsi eklerini sıfat-fiil ve zarf-fiil veya bitimli/bitimsiz olarak ayırmanın sorunlu bir yaklaşım olduğudur (Tyres ve Washington, 2019: 133).

Tyres ve Washington'ın görüşü aşağıdaki kullanımlarla desteklenebilir. Türkiye Türkçesinde bitimsiz bir zarf-fiil yapan *-Ip* eki Türkmen Türkçesinde bitimli bir fiil yapabilmektedir. Benzer kullanımlar Çağatay Türkçesinde ve çağdaş Türk lehçelerinin pek çoğunda bulunmaktadır.

- *Vefā kıl kim cefā hadtın aşıptur* (Çağatay Türkçesi).

‘Vefā kıl ki cefā haddini aşmıştır.’ (Karaağaç, 1997: 50).

- *Ertede bir kempir bolıptı, onıñ jalgız balası bolıptı* (Kazak Türkçesi).

‘Uzun zaman önce yaşlı bir kadın varmış, onun tek çocuğu varmış.’ (Asqar, 2009: 19).

- *Patışa bu işiñ vezirden yetendigini bilip, onı ölüme höküm edipdir* (Türkmen Türkçesi).

‘Padişah bu işin arkasında vezirin olduğunu anladığından onu ölüme mahkûm etmiş.’(Reichl, 1982: 17).

Zarf-fiillerin bitimsiz fiil şekli olduğu ve SFY oluşturamayacağı görüşü, belirli sayıda dili esas alarak bir genelleme yapma düşüncesinin tezahüründen ibarettir. Buna karşın zarf-fiil teriminin bütün dilleri kapsayan ve bütün dillerde aynı özellikleri gösteren bir yapıya karşılık gelmediği görüşü giderek ağırlık kazanmaya başlamıştır. Özellikle Hint-Avrupa dilleri üzerine yapılan araştırmaların sonucu olarak ortaya çıkan zarf-fiil tanımlamaları Türkçe için bazı eksik noktalar barındırmaktadır. Türkçedeki zarf-fiil ekleri, farklı fonksiyonlarda kullanılabilme kabiliyetine sahiptir. As-

ında Türkçedeki pek çok ekte aynı durum söz konusu olabilmektedir. Türkçedeki zarf-fiilleri sadece bitimsiz bir fiil formu olarak tanımlamak doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Çünkü Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçelerinde bazı zarf-fiillerin bitimli fiil oluşturduğu pek çok örnek vardır.

Türkçedeki zarf-fiillerin oluşturduğu bazı yapıları SFY olarak kabul etmek doğru bir yaklaşım olacaktır. Türkçedeki zarf-fiiller, bitimli-bitimli veya bitimsiz-bitimli yapılarda tek fiil oluşturmakta ve tıpkı SFY’de olduğu gibi en az bir ögeyi paylaşmaktadır. Aynı şekilde bu yapıların -SFY’de olduğu gibi- gramerleşme ve sözlükselleşmeye oldukça yatkın olduğu görülmektedir.

“SFY’nin Bileşenleri Tek Sözcükten veya Çoklu Sözcükten Oluşabilir.”

SFY, birden fazla hareket bildiren “*tek fiil*”den (tek fiilde çok hareket) oluşabileceği gibi birden fazla fiilin birleşerek “*tek olay*”ı (çok fiilde tek hareket) betimlemesiyle oluşabilmesidir. Tek fiilden oluşan SFY, Afrika dillerinde yaygın olarak görülmektedir. Bu yapılarda birbiriyle kavramsal olarak ilişkili iki fiil, tek fiil tarafından ifade edilmektedir. Tek fiilden oluşan yapılar, bu özellikleri sayesinde SFY’yi birleşik fiillerden ayıran önemli bir özellik olarak görülür. Genel olarak “*tek fiilde çok hareket*” bildiren SFY’nin sayısı, çok fiilden oluşan SFY’ye göre daha azdır. Bu SFY, Aikhenvald (2006) tarafından “*Kök SFY*” (Root SVC) olarak adlandırılmıştır. Bu adlandırmanın temelinde fiil kökünün birden fazla hareket barındırdığı fikri bulunmaktadır.

(20) *Ótí gbú-rú nwó kéá hú* (İgbo⁸).

O vur-öldür- zam.eki adam onu

‘O, adamı vurdu öldürdü.’

(21) *Hırçın ata güçlülükle binmişti* (*bin-* =*çık-* + *otur-*).

Türkçede tek sözcükten oluşan bazı fiillerin kılımış özellikleri dolayısıyla birden fazla hareket bildirdiği görülmektedir. Fiilin içyapısında bulunan zaman ifadesi veya fiilin iç zamanı olarak tanımlanabilecek olan kılımış, temelde sözlüksel olmakla birlikte görünüş-zamansallığın bir parametresi olarak kabul edilmektedir (Johanson, 2000: 39-40; Karadoğan, 2009: 6-7).

⁸ Ekvator Ginesi ve Doğu Nijerya’da konuşulan bir dil.

Özellikle Batı dillerinde fiillerde iki farklı kılınış türü (sonlu-sonsuz/telic-atelic) görülürken Türkçe fiillerde üç tür kılınış bulunmaktadır. Türkçede bunlar “*sınır vurgulamayan fiiller*”, “*son sınırı vurgulayan fiiller*” ve “*ön sınırı vurgulayan fiiller*” olmak üzere sınıflandırılabilir (Hirik ve Karadoğan, 2015: 48). Bu açıdan bakıldığında Türkçedeki ön sınırı vurgulayan fiiller, Batı dillerinden farklı özellikler göstermektedir. Johanson, Türkçedeki ön sınırı vurgulayan fiillerde ‘*kritik nokta*’nın olayın başlangıcında olduğunu, bu tip fiillerde birincisi sonlu ve dinamik ikincisi ise sonsuz ve durağan olmak üzere birbirini takip eden ve ikincisi birincisinin sonucunu gösteren iki olayın olduğunu, bu iki olaydan birincisinin bir duruma girmeyi, ikincisinin ise girilen durumu devam ettirmeyi bildirdiğini söyler (Johanson, 2000: 62-63). Karadoğan, “Türkçede ön sınırı vurgulayan fiillerde bir hareketin gerçekleşmiş kabul edilebilmesi için ön sınırın aşılmış olması gerektiğini, ön sınırdaki [O1]’in gerçekleşmiş olmasının aynı zamanda sürekteki [O2]’nin gerçekleşmeye başlamış olduğunu gösterir.” diyerek Türkçede ön sınır vurgulayan fiillere örnek olarak *otur-*, *yat-*, *uyu-*, *saklan-* fiillerini verir (Karadoğan, 2009: 18-19). Karadoğan, açıklamasının devamında iki farklı olayın tek fiille karşılanabilmesi için ikinci olayın birinci olayın doğal sonucu olması gerektiğini art arda sıralanan herhangi iki olayın ön sınır vurgulamayacağına belirtir. Hirik ve Karadoğan, ön sınırı vurgulayan ve aslında iki hareketi ifade eden fiillerin Türkçede tek fiil ile karşılandığını ancak gerçek dünyadaki aynı hareketin diğer dillerde birden fazla fiil ile ifade edildiğini belirtir ve Türkçe *otur-* fiilinin kılınışında yer alan hareketi başlatan ve dinamik olan fiilin İngilizcede *to sit down* ile ikinci olarak hareketin devamını ve durağanlığını gösteren fiilin *to sit* ile karşılandığını ifade eder (Hirik ve Karadoğan, 2015: 48). Hirik SFY’yi konu aldığı yazısında, Türkçedeki tek sözcükten oluşan bazı fiillerin SFY oluşturduğunu ve bu fiillerin kılınış özellikleri bakımından birden fazla hareket barındırdığını belirtir (Hirik, 2019: 130).

Fiillerin kılınış özellikleri ile ilgili yapılan bu açıklamalar “*tek fiilde çok hareket*” bildiren SFY için şu verileri sunmaktadır: Art arda gelen her olay SFY oluşturmaz. SFY oluşturan olaylarda birinci olay, ikinci olayın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu sebeple Türkçede ön sınır vurgulayan bazı fiiller (*otur-*, *yat-*, *uyu-*, *kayna-*, *taş-*) içinde birden fazla hareket barındırması sebebiyle “*tek fiilde çok hareket*” bildiren SFY grubunda değerlendirilebilir.

“Çok fiilde tek hareket” bildiren yapılarda kavramsal olarak birbiriyle ilişkili sözcükler, art arda sıralanarak tek olay ifade eder. Fiiller arasına başka unsur girebilir veya fiiller arasına hiçbir unsur giremez. Bu yapılarda art arda sıralanan fiiller, pek çok dilde genel olarak mastar formundadır. Türkçede bu tarz yapılarda fiillerin çekim ekleri alabildiği görülmektedir.

(22) *Zhang-san na shu dao tushuguan* (Mandarin Çincesi⁹).

John getir- kitap git- kütüphane

‘John kütüphaneden kitap getirdi./John kütüphaneden kitabı gitti getirdi.’

(23) *Burası sana uygun bir yer değil. Kaç git buralardan!* (kaç-+ git- = kaç-/uzaklaş)

(24) *Verilen siparişleri birkaç dakika içinde aldı geldi* (al- + gel- = getir-).

“SFY, Kompozisyon Açısından Asimetrik ve Simetrik Olmak Üzere İkiye Ayrılır.” SFY, kompozisyon açısından simetrik SFY ve asimetrik SFY olmak üzere iki büyük sınıfa ayrılır. Bu adlandırma Aikhenvald (2006) tarafından yapılmış ve araştırmacıların büyük çoğunluğu tarafından kabul görmüştür.

Asimetrik SFY, açık sınıftan *asıl* (major) bir fiil ve kapalı bir sınıftan *ikincil* (minor) bir fiilden oluşur. İkincil fiil; zaman, görünüş, kiplik, yön, istem artırma veya istem azaltma eğilimindedir. Bu yapıda asıl fiil, yapının bağımsız yapısını belirler ve yapının “baş”ı olarak düşünülebilir. Genellikle yapının türü ve anlamının belirlendiği asıl ve ikincil fiillerde diziliş sabittir (Aikhenvald, 2006: 4; Aikhenvald, 2017: 3). Durie (1997), bu tür SFY’yi “*dengelenmemiş*” (unbalanced) terimi ile karşılamıştır.

Asimetrik SFY, alt olaylar barındırmayan basit olayları kodlar. Fiillerden biri, olayı kodlayan semantik “baş”tan oluşur. Diğer fiil, genel olarak olayın meydana gelme şeklini, tarzını, olayın yoğunluğunu veya bir değerlendirmeyi ifade eden bir değiştiricidir. “Baş”ta herhangi bir gramer kısıtlaması yoktur. Fiiller; geçişli, geçişsiz, aktif veya pasif olabilir. Öte yandan değiştirici fiil, yalnızca geçişsiz olabilir. Değiştirici fiil, “baş”ı izler (Lichtenberk, 2006: 258). Asimetrik SFY, oluşum bakımından Türkçedeki art-fiilli yapılara oldukça benzemektedir. Yukarıda detaylı olarak anlatıldığı gibi bu tür yapılar, asıl fiil ve gramerleşme süreçlerinden geçmiş, yardımcı veya ikincil fiil denebilecek kapalı sınıftan bir fiilden oluşmaktadır. Asıl fiil, anlamını ko-

⁹ Kuzeybatı ve Güneybatı Çin’in büyük çoğunluğunda konuşulan dil.

kurken ikincil fiilin anlam kaybına uğrayarak kapalı sınıftan bir fiile dönüştüğü görülmektedir. İkincil fiil, gramerleşme süreçleri sonucunda bir yardımcı fiil, zaman veya görünüş morfemine dönüşebilmektedir.

(25) *El a bula bay* (Papiamentu,¹⁰ Muysken ve Veenstra, 1995: 289).

O uç- git-

‘O uçtu/uçtu gitti’

(26) *Zaman akıp gidiyor.*

(25) ve (26)’daki iki kullanım, asimetric SFY özelliği göstermektedir. Yapılardaki birinci fiil asıl anlamını korurken ikinci fiil anlamını kaybederek birinci fiile *süreklilik* anlamı katmaktadır.

Simetric SFY, her biri açık sınıftan oluşan iki veya daha fazla fiilden oluşur. Simetric SFY, alt fiillerin sırası veya birbiriyle ilişkili eş zamanlı alt aksiyonları, fiilin yapılış tarzını veya neden-sonuç bildirir. Neden-sonuç ilişkili ve sıralı fiil gösteren Simetric SFY’de bileşenlerin sırası genellikle sabittir. Sebep-sonuç ilişkisinde ilk fiil sebep, ikinci fiil sonuç bildirir. Bazı durumlarda birinci fiilin ikinci fiil tarafından kodlanan olayın içindeki kişiyi tanımladığı alternatif bir yorum da vardır. Ancak neden-sonuç yorumlaması her zaman mevcuttur (Aikhenvald, 2006: 4; Lichtenberk, 2006: 258).

Simetriclik, SFY’yi sınıflandırırken göz önünde bulundurulması gereken önemli ölçütlerden biridir. Simetriclik, SFY’nin her bir elemanın ana fiil olma durumunun kanıtıdır. Ayrıca SFY’nin sözdizimsel yapısı hakkında bilgi veren önemli bir parametredir (Cleary-Cemp, 2015: 102). Simetric SFY’de her iki fiilin de anlamını koruduğu görülmektedir. İki fiil de yapıya bağımsız birer fiil olarak katılarak tek fiil gibi hareket eden ve bütünleşik bir anlam ifade eden yeni bir yapı (SFY) oluşturmaktadır.

(27) *Lei lo di saam lai* (Kantonca¹¹).

Sen al- çok. eki kıyafet gel-

‘Sen kıyafet al gel/getir.’

(28) *Kimseye haber vermeden gitmiş gelmiş.*

¹⁰ Portekizce temelli bir karma dil.

¹¹ Güney Çin’deki Guangdong eyaleti civarında konuşulan, Çincenin bir lehçesi.

(27)'de “*al-*” ve “*gel-*” fiilleri birleşerek *tek fiil* (getir-) gibi hareket etmektedir. Bu iki fiil, aynı zamanda kendi anlamını koruyan bağımsız birer fiildir. Her iki fiil de asıl anlamını koruyarak yeni bir yapı (SFY) oluşturmuş ve *tek olayı* (getir-) karşılama rolü üstlenmiştir. (28)'de benzer bir kullanım vardır. Yapıya eşit düzeyde katkıda bulunan iki bağımsız fiil, yeni ve bütünleşik bir anlam (git- + gel- = dön-) oluşturmaktadır. Ortaya çıkan bu yapı, cümlede tek fiil gibi hareket etmektedir.

Asimetrik SFY'deki ana fiil, yapının hem semantik hem de sözdizimsel Baş'ı iken simetrik SFY'de durum tam tersidir. Yani yapıdaki her unsur eşit değerdedir. Ayrıca simetrik ve asimetrik SFY, tipik olarak belirgin ve tahmin edilebilir art zamanlı yolları kullanmaktadır. Asimetrik SFY, yapıdaki fiillerden birini belirli bir fiil veya bir fiil sınıfıyla (örneğin, hareket fiilleri, durum fiilleri) sınırlar. Simetrik SFY'de fiillerin belirli bir alt sınıfında bariz bir kısıtlama yoktur. Simetrik SFY'de, bir SFY'nin anlam dünyası, zamansal bir sıralamada meydana gelen veya süreleri boyunca çakışan bir dizi (alt) olay olarak oldukça basit bir şekilde ayrışabilir (Lovestrand, 2018: 31).

Cleary-Cemp, simetrik ve asimetrik SFY'nin özelliklerini:

- a. Simetrik SFY'de fiil sınıflarında herhangi bir kısıtlama (açık sınıf) bulunmamaktadır.
- b. Asimetrik SFY'de fiil sınıflarından sadece birinin belirli bir bağımsız alt grup oluşturmasına (kapalı sınıf) izin verilir.
- c. Sözlüksel olarak kısıtlanmış yapılar, unsurlarından birinde yalnızca belirli fiillerin ortaya çıkmasına izin verdiği, ancak bu fiillerin başka bir dilde tutarlı bir alt sınıf oluşturmadığı yapılardır, şeklinde özetlemiştir (Cleary-Cemp, 2015: 108-109).

Tarih süreçte fiillerin işaretsiz olarak yan yana gelmesi, dilbilgiselleşme ve sözlükselleşme süreçlerini teşvik etmektedir (Bisang, 2009: 792). Simetrik SFY bir bütün olarak sözlükselleşmeye meyilliyken asimetrik SFY'deki ikincil fiiller; kip, zaman, görünüş morfemleriyle gramerleşmeye yatkın özellikler gösterir (Aikhenvald, 2006: 22).

Türkçe SFY'de sözlükselleşme sıklıkla görülmektedir. Dilde var olan ve SFY olarak kullanılan bazı fiiller, işlev değişimi (conversion) sonucu birleşik isimler kurabilmektedir. Bu tür yapılarda SFY olarak kullanılan iki farklı fiil kökü, bütünleşik bir

anlam oluşturmaktadır. Bu bütünleşik anlam, işlev değişikliği yoluyla bir isme dönüşmektedir. Ortaya çıkan birleşik isim, işlev değişimine uğrayan fiilin anlamıyla doğrudan ilişkilidir. SFY'nin işlev değişimi sonucu kalıcı birleşik isim oluşturduğu sözcükler: *oldubitti, vargel, kaçgöç, kapkaç, çekçek, verkaç, kaykay, kazıkazan, örtbas, dedikodu, yapboz, çekyat, biçerdöver, kaptıkaçtı, gelgit, gitgel, indibindi, tutkal, eklesil, veryansın, vurdumduymaz, doldurboşalt, battıçık* şeklinde sıralanabilir (Hirik ve Çiğil, 2021: 695-698).

Yapıda eşit derecede rol alan iki ana fiilin yan yana gelmesiyle tek hareketi karşılayan simetrik SFY'nin zaman içinde kalıplaşarak deyimler oluşturduğu görülmektedir. Türkçede yer alan birçok deyim, birden fazla fiilin art arda sıralandığı SFY'den oluşmaktadır:

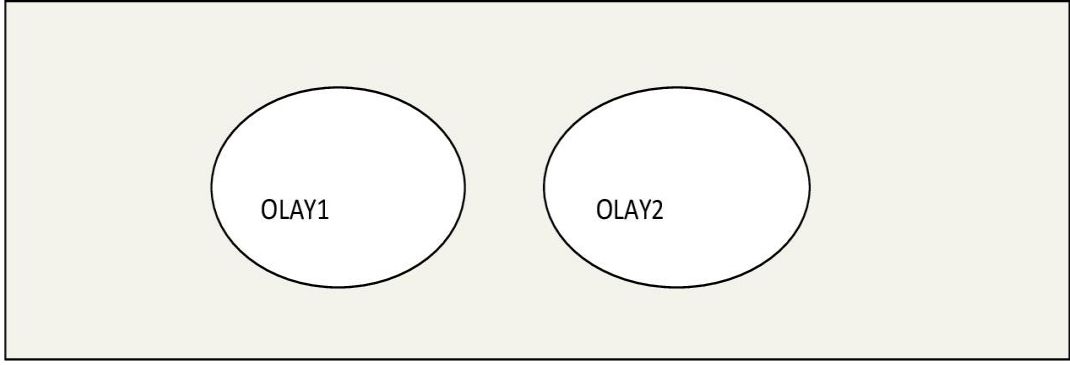
(29) *Kadın tek başına evi çekip çevirdi./çeki çevirdi.*

(29)'da *çekip çevir-* bir SFY olup “çek-” + “çevir-” fiilleri tek hareketi karşılamak için yan yana gelmiştir. Bu kullanım, zaman içinde kalıplaşmış, anlam kaybına uğrayarak deyimleşmiştir. Bu yapı, mecaz anlam kazansa da SFY'de olduğu gibi yine tek hareketi (*çekip çevir- = yönet-*) karşılamaktadır.

“SFY Tek Cümlecik Oluşturur.”

SFY, tek cümlecik içeren bir yapı oluşturur, bileşenlerinin sözdizimsel bağımlılık bildiren belirteçler almasına izin vermezler. Bu ölçüt, SFY'nin altasıralı yapılardan ve sıralı cümlelerden ayırt edilmesini sağlayan zorunlu ölçütlerden biri olarak kabul edilmektedir.

Sıralı (coordination) bir yapı; *ve, veya* gibi sıralama bağlaçlarının sırasıyla birbirini izlediği X şeklindeki olaylar dizisi olarak değerlendirilir (Grootveld, 1992: 61). Sıralı cümlelerde birbirinden bağımsız cümleler bir bağlayıcı yardımıyla veya herhangi bir bağlayıcı olmadan birbirine bağlanır (Swift, 1963: 233; Gürkan, 2016: 30). Yin, sıralı cümlelerin olay yapısını aşağıdaki şekilde göstermiştir:

Şekil 1: Sıralı Cümlelerin Olay Yapısı (Yin, 2007: 4).

İngilizce gibi serileştirme özelliği olmayan dillerde iki cümle, birbirine *sıralama* (co-ordination) yöntemiyle yani bir bağlaç yardımıyla bağlanır:

(30) *Trees were falling and were killing the soldiers*

‘Ağaçlar devriliyordu ve askerleri öldürüyordu.’

Bu yapı, serileştirme dili olan Sranan dilinde iki fiilin herhangi bir bağlaç olmadan art arda sıralanmasıyla ifade edilir.

(30) *Bon e fadon kiri den srudati* (Sranan¹²).

ağaç düş- öl- çok. eki askerler

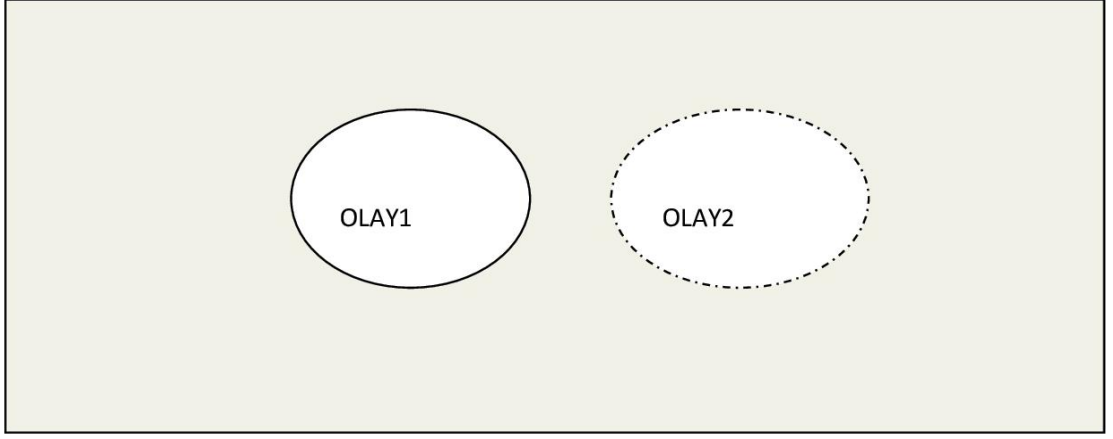
‘Ağaçlar devriliyordu askerleri öldürüyordu./devrilip öldürüyordu.’

Altasıralılık (subordination) üst cümlenin parçası olmayan, sıralı cümlenin aksine üst cümleye bağımlı (embedded) veya birleştirilmiş yapılar için kullanılan bir terimdir. *Altasıralı* (subordinate) yapıda, bir yan cümlecik ve onun bağlı olduğu bir ana cümle vardır. Ana cümle yapının da belirleyicisidir. Sıralı cümlenin aksine yan cümle, asıl cümleye bağlıdır. (Yin, 2007: 4; Haspelmath, 1995: 8). Türkçedeki filimsilerle yapılan cümleler altasıralılık özelliği sergilemektedir.

(31) *Eşyalarını toplayıp evden ayrıldı.*

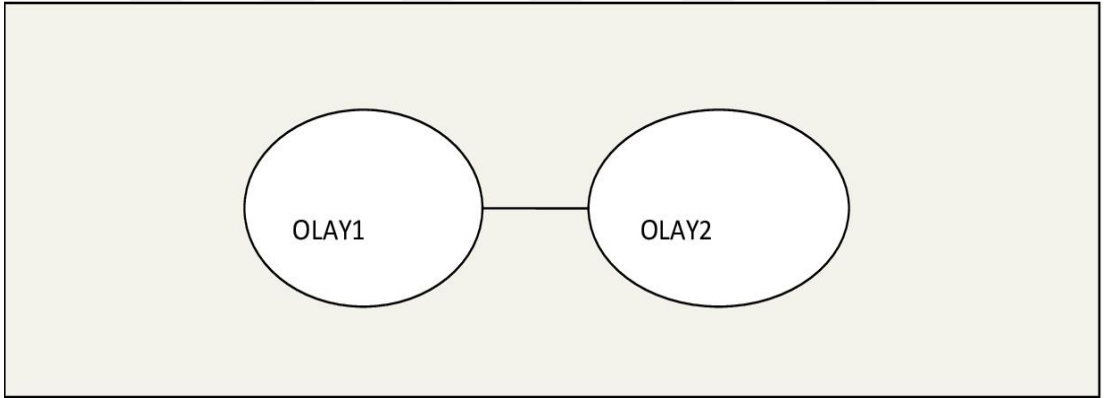
Yin, altasıralı yapıların olay yapısını aşağıdaki şekilde göstermiştir:

¹² Surinam’da konuşulan İngilizce temelli karma bir dil.

Şekil 2: Altasıralı Cümlelerin Olay Yapısı (Yin, 2007: 4).

SFY, eşit statüye sahip iki veya daha fazla fiil içeren tek cümle oluşturması bakımından sıralı cümlelerden ve altasıralı yapılardan ayrılmaktadır. SFY'deki her iki olay da tipik sıralı yapılar gibi oluşmaktadır ancak iki olay arasında durumsal bir bağımlılık vardır. İki olay, zamansal bir ardışıklık ve birbirine bağlı evreleri temsil eder. Bu iki aşamalı olay, basit bir cümle gibi davranan yapı oluşturmak için birleşir (Yin, 2007: 4). Yin, SFY'nin olay yapısını aşağıdaki şekilde göstermiştir:

Şekil 3: SFY'nin Olay Yapısı (Yin, 2007: 4).

Üstteki şekillerde görüldüğü gibi sıralı cümleler, altasıralı cümleler ve SFY'deki ortak nokta; iki olayın olmasıdır. Sıralı cümlelerde bu iki olay birbirinden bağımsız iken altasıralı yapıda bir ana olayı çeşitli yönlerden tamamlayan bir yan olay vardır. SFY'de ise birbiriyle doğrudan ilişkili ve konuşurun zihninde bir bütün olarak algılanan/görülen, iki ayrı fiille ifade edilen tek olay vardır ve bu olay, tek cümle şeklinde ifade edilmektedir. Bu basit cümle, bürünsel özellikleriyle diğer yapılardan kolayca ayırt edilmektedir.

“SFY’nin Bileşenleri Bitişik veya Ayrı Olabilir.”

Bileşenleri bitişik veya ayrı olan SFY, *çok fiilde tek hareket* bildiren SFY’de görülmektedir. Birden fazla fiilin araya herhangi bağlayıcı bir unsur dâhil olmadan sırandığı bitişik tipteki SFY, ayrık SFY’ye göre daha yaygın bir kullanıma sahiptir. Gerçek SFY’de iki fiilin arasına herhangi bir unsurun girmesi beklenmez. Bitişik SFY’de bileşen veya diğer morfolojik materyal arasında herhangi bir unsur veya bağlayıcı yoktur. Bileşenlerin ayrı olduğu tipte SFY arasına sözcükler girebilir ama herhangi bir bağlaç veya bağlayıcı bir unsur giremez.

Bitişik olan yapı:

(32) *Lap s’wa zak-yit* (Goemai¹³).

Al- iç- tekrar

‘Tekrar aldı içti./Alıp içti.’

(33) *Çiviyi yerinden çekti çıkardı.*

Ayrık yapı:

(34) *Koat yock mhoup mɔck phteah* (Khmer¹⁴).

O al- yiyecek gel- ev

‘Yiyecekleri alıp eve geldi./Yiyecekleri eve getirdi.’

(35) *Kafan bozulduğu zaman çık bize gel.*

“SFY, Tek Yargı Bildiren Cümlelerin Bürünsel Özelliklerine Sahiptir.”

Tonlama, SFY’de önemli bir rol oynar. Çünkü SFY basit cümlelerle aynı tonlama özellikleriyle karakterize edilir. Bu nedenle, SFY’nin bileşenleri arasındaki tonlama ve duraklama işaretleri, birden fazla fiilden oluşan diğer yapılardan önemli ölçüde daha düşüktür (Givón, 1991: 179). Birçok dilde cümle sınırları bir tonlama duraklaması ile belirtilir; SFY’nin bileşenleri arasında böyle bir tonlama molası veya duraklama işareti oluşmaz (Aikhenvald, 2006: 7).

Bürünsel özellikler, Türkçe SFY’de anlam farklılıklarına yol açmaktadır. Aynı zamanda bazı kullanımlarda bürünsel özellikler olmadan yapıda hangi anlamın kaste-

¹³ Nijerya’da konuşulan bil dil.

¹⁴ Kamboçya, Tayland ve Vietnam’da konuşulan bir dil.

dildiği tam olarak belli değildir (bkz. Demir, 2013 ve Demir, 2020). Bu durum bazı SFY’de anlam belirsizliğine yol açmaktadır. Anlam belirsizliği ancak bürünsel araçlarla çözülebilmektedir.

(36) *Arkadaşının arkasından baktı durdu.*

(36)’da iki farklı okuma mevcuttur. Birinci okumada *baktı durdu* “sürekli baktı, bakmaya devam etti” anlamına gelmektedir. İkinci okumada *baktı durdu* “baktı ve durdu, önce baktı sonra durdu” anlamına gelmektedir. Birinci okuma bir SFY özelliği gösterirken ikinci okuma, *sıralama* (coordination) özelliği göstermektedir. Birinci okumada tonlama, “*ivedilik, art arda, birden bire olma*” ilişkisi kurarken ikinci okumada, tonlamada duraklama ve kesinti görülmektedir. Burada iki fiil arasında zamansal bir ara, bir duraklama vardır. İki fiil arasında “*ve sonra*” ilişkisi görülmektedir.

“SFY’de En Az Bir Öge, Yapıdaki Tüm Fiiller Tarafından Paylaşılmalıdır.”

Öge paylaşımı, çok uzun bir zamandan bu yana SFY için belirleyici bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. Bu, SFY’nin basit cümle olması ve iki fiilin “*bütünleşik*” öge yapısı ile *tek bir karmaşık yapı* oluşturması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. SFY üzerine yapılan işlevsel ve tipolojik araştırmalarda öge paylaşım ilişkisinin türü, diller içinde ve diller arasında SFY’yi kategorilere ayırmada birincil parametre olarak kullanılır. Tüm serileştirme dillerinde bir SFY, en az bir öge paylaşır. Bir dil, SFY’ye sahipse bileşenlerinden en az birinin aynı ögeyi (genellikle özne) paylaşıyor olması beklenmelidir. Özne dışındaki ögeleri paylaşan veya hiç

bir ögeyi paylaşmayan SFY barındıran dillerin sayısı oldukça sınırlıdır. Bu nedenle özne paylaşımı SFY’nin tipik bir özelliği olarak kabul edilir. Bir SFY’nin ögeleri, bileşenlerinin ögelerinin basit bir toplamı değildir; dahası tek başına kullanıldığında geçişli olan bir fiil, SFY’de daha az geçişli olabilir (Aikhenvald, 2006: 13-14).

Durie’ye (1997: 340-341) göre “SFY genellikle yinelenen rollere izin vermez; yani iki farklı eyleyene, iki doğrudan nesneye sahip değildir.” Aikhenvald’a göre, bir SFY’deki fiiller arasındaki en yaygın öge paylaşımı özne paylaşımıdır. Bu tip SFY’de, iki bağımsız fiilin özneleri aynı olmalıdır ve bu fiillerin her ikisi de geçişli ise ek olarak nesnelere de paylaşabilmektedirler. Aynı özneye sahip iki fiil, geçişsiz olabilir. Bir geçişli ve bir geçişsiz fiilden oluşan yapılar fazla yaygın değildir. Çoğu

zaman, ilk fiilin nesnesi, ikinci fiil ile aynıdır. Bu tür yapılar, genellikle neden-sonuç ilişkisi bildirmektedir (Aikhenvald, 2006: 14).

(37) *Ta shangchuang shuijiao* (Mandarin Çincesi¹⁵).

O yatağa git- uyu-

‘O yatağa gitti./O yatağa gidip uyudu.’

(38) *Karanlıkta birini görünce korktu kaçtı.*

(37) ve (38)’de SFY oluşturan iki fiil, aynı özneyi paylaşmaktadır. Cümlede tek fiil gibi hareket eden iki fiilin aynı özneyi paylaşması, SFY oluşumunun ana göstergelerinden biridir.

Tipik SFY’de en az bir ögenin -genellikle özne- paylaşılıyor olması beklenir. Olay-öge yapılı SFY’de (event-argument SVC) ise paylaşılan herhangi bir öge olmadığı hâlde bu yapılar, SFY’nin diğer tüm tanımlayıcı özelliklerine sahip oldukları için SFY olarak kabul edilmektedir (Aikhenvald, 2006: 18).

“SFY’deki Fiiller; Aynı Zaman, Görünüş, Kip ve Kutupsallık Değerini Paylaşır.”

Bu özellik, SFY’nin bileşenlerinin hiçbirinin bağımsız bir özellik taşımadığını gösterir. SFY içindeki fiiller; aynı zaman, görünüş, kip, kiplik ve kutupsallık değerini paylaşarak bir bütün özelliği gösterir. Bu durum, SFY’yi çoklu fiil barındıran yapılarından ayırmaktadır. Bir SFY içindeki her bir fiil; ayrı ayrı zaman, görünüş, kip, kiplik işareti kullanılabilir ancak SFY’nin her bileşeni fiil kategorileri için aynı işareti almak zorundadır (Aikhenvald, 2006: 8).

SFY başına yapının tamamına sadece bir olumsuzluk işaretçisi kullanılabilir. Aşağıda görüldüğü gibi SFY içindeki negatif unsur, tüm yapıyı içine alır. Bileşenlerden herhangi biri bağımsız olarak tek başına olumsuzluk bildiren başka bir ek veya işaret alamaz (Aikhenvald, 2006: 8).

(39) *Ritm fiñji tandhi -ak-ni-r-mè-t-m* (Alambak¹⁶).

böcekler ol.suz. kızart- git-

‘O, böcekleri kızartmadı gitti./O böcekleri kızartmadan gitti.’

¹⁵ Kuzeybatı ve Güneybatı Çin’in büyük çoğunluğunda konuşulan dil.

¹⁶ Papua Yeni Gine’de konuşulan bir dil.

(40) *Ayakkabılarını çıkardı attı/Ayakkabılarını çıkarıp atmadı.*

(41) **Ayakkabılarını çıkardı atmadı.*

(42) **Ayakkabılarını çıkarmadı attı.*

Türkçede SFY oluşturan iki fiilin de aynı zaman ekini aldığı görülmektedir. Ancak olumsuzluk bildiren yapılarda SFY'nin olumlu yapıdan oldukça farklı bir anlam ifade ettiğini veya dilbilgisi dışı kullanımlara yol açtığını söylenebilir.

2.3.1.2. SFY'nin Anlambilimsel Özellikleri

SFY'yi oluşturan her fiilin “*asıl anlamını koruyor olması*” konusunda genel bir fikir birliği vardır. SFY'deki bir fiilin asıl anlamından ne kadar sapabileceği ve yine de bir SFY olarak sayılabileceği konusunda fikir birliği yoktur (Dixon, 2006: 339). Cleary-Cemp “Bir yapının SFY olarak nitelendirilebilmesi için her fiilin -sözdiziminin kendisine verdiği herhangi bir farklılık dışında- asıl anlamını koruyor olması gerekir.” demektedir (Cleary-Cemp, 2015: 109).

SFY, morfo-sentaktik ve semantik özellikler gösteren bir yapıdır. Bu sebeple bu yapıların morfo-sentaktik özellikleri kadar anlambilimsel özellikleri üzerinde sıklıkla durulmaktadır. Çünkü SFY'nin değişken doğası ve diller arasında göstermiş olduğu morfolojik farklılıklar, SFY'nin sergilediği anlam özellikleri bakımından incelenmesini zorunlu kılmaktadır. SFY'nin genel özellikleri diğer dillerden bazı farklılıklar gösterse de anlambilimsel özellikler açısından ortaklıklar oldukça fazladır. Yani SFY'nin oluşum şekilleri ve yapısal özellikleri üzerine yapılan tartışmalar sürerken anlambilimsel özellikleri üzerinde daha geniş bir uzlaşma sağlanmış görünmektedir.

Genellikle “*Simetrik SFY ve Asimetrik SFY*” olmak üzere iki büyük sınıfa ayrılan SFY'nin anlambilimsel sınıflandırması, bu iki büyük sınıfın sergilediği anlam özelliklerine göre yapılmaktadır.

2.3.1.2.1. Asimetrik SFY'nin Anlam Özellikleri

Asimetrik SFY, bulunduğu cümlelere çeşitli anlam özellikleri yüklemektedir. Bu yapılarda anlam değiştirici unsur, genellikle asıl anlamını kaybederek gramatik işlev kazanan kapalı sınıftan (ikincil, yardımcı fiil) oluşan bir fiildir. Bu yapılarda asıl anlamını koruyan fiile *asıl* (major) fiil, anlam kaybına uğrayan fiile *ikincil* (minor) fiil (Aikhenvald, 2006) denmektedir. İkincil fiilin anlam kaybı her yapıda aynı düzeyde

olmayabilir. İkinci fiil; yapıya yön, görünüş, durum değişikliği vb. anlam özellikleri katmaktadır.

“Yön ve Yönelme”

Fiilin yönünü ifade eden bu SFY’yi Givón (1991: 139) “*Gösterimsel SFY*” (Deictic SVC) olarak adlandırmıştır. Bu yapı, SFY’nin üretken olduğu dillerde son derece yaygındır. Yapıdaki ikincil fiil, genellikle yönelme anlamına sahip bir hareket fiilidir. Alternatif olarak, ikincil fiil, olayın konumunu veya yönünü gösterebilir (Aikhenvald, 2006: 23-24).

(43) *neh ana le a-a* (Dumo¹⁷).

Ben koş- git-

‘Ben koşacağım/koşup gideceğim’

(44) *Kimseye haber vermeden çıkmış gitmiş.*

“Görünüş, Kapsam ve Durum Değişimi”

Asimetrik SFY, çoğu zaman görünüşsel anlamlar ifade eder. Bu yapılar; “*devam eden, sürekli yapılan, alışkanlık vb.*” anlamları verebilmek için hareket veya durum fiillerini kullanır (Aikhenvald, 2006: 23).

(45) *kora yo ja chega’ nali’ elija kaba bai* (Kristang¹⁸).

Zaman ben git- oraya o bitir- git-

‘Ben oraya vardığımda o gitmişti./bitirip gitmişti.’

(46) *Onu razı edebilmek için konuştu durdu* (süreklilik görünüşü).

“İkincil Kavram Serileştirme”

Dixon, bazı dillerde serileştirme yönteminin özel eklerle ve sözlüksel birimlerle yapıldığını tespit ederek “*ikincil kavram serileştirme*” adını vermiştir (Dixon, 1991: 88). İkincil tip SFY’de ikincil fiil, asıl fiilde anlamsal değişimlere yol açar. İkincil kavram SFY, “*ikincil-A kavramları*” ve “*ikincil-B kavramları*” olmak üzere ikiye ayrılır.

¹⁷ Nepal’de konuşulan bir dil.

¹⁸ Malezya’da konuşulan Portekizce temelli karma bir dil.

İkincil-A kavramlarında; *yükümlülük, olasılık, yeterlik/yetersizlik, iddia, başlangıç/ devam, bitiş, deneme, kontrol ve olumsuzluk vb.* anlam değişiklikleri ortaya çıkar.

İkincil-B kavramlarında “*istemek*” ve “*niyet etmek*” anlamına gelen anlam değişiklikleri ortaya çıkar.

İki alt tip arasındaki fark; ikincil-A kavramlarında ikincil fiil ana fiili takip ederken ikincil-B kavramlarında ikincil fiil, ana fiilden önce gelir. İkincil kavram SFY’deki ikincil fiillerdeki dikkat çekici bir özellik, bu fiillerin semantik bağımlılıklarıdır. Bu fiiller, anlam değişikliği yaptığı fiil olmadan kendi başlarına bulunamazlar (Aikhenvald, 2006: 23). Türkçede ikincil kavram serileştirme özelliği gösteren “*git-*” fiili asıl fiilin önüne gelerek yapıya *durum değişikliği* (change of state) anlamı katmaktadır (Duran, 2010: 52).

(47) *eli ja acha bai Singapore* (Kristang).

O anla- git- Singapur

‘Singapur’a gitmek zorunda kaldı./Singapur’a gideceğini anladı.’

(48) *Zaman giderek daralıyordu.*

(49) *İleri gittikçe kaybediyordu.*

“Tamlayıcı Alan Fiillerin Seri Hâle Getirilmesi”

Konuşma fiillerinin seri hâle getirilmesi, bir tamlama stratejisi olarak fiil serileştirmenin bir alt türüdür. Bu yapı; Çince, Hmong dili¹⁹ ve Güneydoğu Asya’nın diğer dillerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. “*Tamlayıcı-cümle alan*” fiiller dilbilgisel olarak tanımlanmış sınırlı bir sınıf olduğundan bir tamlama stratejisi olarak bir tür asimetrik SFY olarak düşünülebilir (Aikhenvald, 2006: 25). Bu yapılar, Türkçede bulunmamaktadır.

(50) *no-mo maraga no-mo veve lawe-a no-vo ‘Mese!’* (Ambae²⁰).

1.kişi kalk- 1.kişi söyle- yap- ol.suz.

‘Kalktığımda ona “yapma!” dedim’

¹⁹ Güney-Batı Çin’in bazı bölgeleri, Vietnam, Laos, Tayland ve Myanmar’ın kuzey kesimlerinde konuşulan dil.

²⁰ Vanuatu’da konuşulan bir Okyanusya dili.

“İstem Artırma ve Ögeleri Belirtme”

SFY, genellikle “*ettirgenlik, kendi yararına olma, araç ve birliktelik ve işteşlik*” anlamlarını işaretlemek için istem artırıcı mekanizmalar kullanılır. Ayrıca, eyleyenleri belirtmek, yani doğrudan ve dolaylı nesnelere ve diğer çeşitli eyleyenleri tanıtmak için de bu yöntemi kullanılır (Aikhenvald, 2006: 25).

(51) *Labele fo sai lia ne'e* (Tetun Dili²¹).

Ol.suz. ver- çık- ses bu

‘Bu konuyu açığa çıkaramazsın!’

(52) *Annesi çocuğa ödevini yaptırtı* (yap- + zorla-/emret- = yapmaya zorla-).

(53) *Bakkaldan iki kilo pirinç aldırdı* (al- + iste-/emret- = almasını iste-).

(54) *Yaptığı şakayla, somurtup duran kadını güldürdü* (gül- + zorla-/sebepl- = gülmesine sebepl-).

Türkçede, istem artırma yapım ekleriyle yapılmaktadır. Türkçedeki ettirgen ve ol- durgan çatılı fiillerin derin yapıda “*emret-, zorla-, sağla-, iste-*” anlamları barındığı görülmektedir. Bu yapılar, “*tek fiilde çok hareket*” bildiren SFY grubuna dâhil edebi- lir.

“İstem Azaltma”

Bazı SFY, istem azaltmaya sebep olabilmektedir. Bazı kullanımlarda, etken bir fiil edilgen bir fiile dönüşebilmektedir. Bu yapı Türkçede bulunmamaktadır.

(55) *Ake pesi ja toka kumi di gatu* (Kristang²²).

o balık dokun- ye- kedi

‘Balık kedi tarafından yendi.’

“Karşılaştırma ve Üstünlük”

Karşılaştırma ve üstünlük bildiren bu tür SFY, “*art-*” veya “*aş-*” (exceed) anlamına gelen fiillerle yapılmaktadır (Aikhenvald, 2006: 27). Bu yapı, Türkçede bulunma- maktadır.

(56) *Kuma f'yer ma ni* (Goemai²³).

²¹ Avustralya dil ailesine ait Doğu Timor’da konuşulan bir dil.

²² Malezya’da konuşulan Portekizce temelli karma bir dil.

²³ Nijerya’da konuşulan bir dil.

bağlaç büyü- aş- o
've o, ondan daha büyük oldu.'

“Olay-Öge Yapılı SFY”

Bu yapılar, açık sınıftan seçilen bir asıl fiil ile dilbilgisel ve anlamsal olarak sınırlandırılmış kapalı sınıftan ikincil fiilden oluşur. İkincil fiil, bütün yapının anlamını değiştirme kapasitesine sahiptir (Aikhenvald, 2006: 27). Bu yapı, Türkçede bulunmamaktadır.

(57) yō:h bə:-hām-yow Dâw (Makü²⁴).
İlaç dök-/git-/ol- hemen

'İlaç hemen döküldü./dökülüverdi'

2.2.1.2.2. Simetrik SFY'nin Anlam Özellikleri

Simetrik SFY, yapıya çeşitli anlam özellikleri yüklemektedir. Bu yapılarda iki fiil de eşit konuma sahiptir. Fiiller yapıya; “*tarz, ardışıklık, neden-sonuç ve eş anlamlı fiillerin tekrar yoluyla anlamı güçlendirmesi*” gibi anlam özellikleri katmaktadır.

“Ardışıklık veya Birbiriyle İlişkili Fiiller Bildiren SFY”

SFY, art arda gelen ve kavramsal olarak birbiriyle ilişkili olan bir dizi fiili ifade eder. SFY, doğası gereği iki fiilin aynı anda gerçekleştiği karmaşık olaylara odaklanır. Bu yapılarda, geçişsiz ve geçişli fiillerin her türlü kombinasyonu mümkündür. Geçişli fiiller, nesneyi paylaşabilir veya farklı nesnelere sahip olabilir; ikinci durumda, her nesne asıl fiilden önce gelir (Kilian-Hatz, 2006: 112).

(58) *Deh gheh ta wah* (Japonca).

Onlar onu vur- öldür-

'Onlar onu vurdu öldürdü./Onu vurup öldürdüler.'

(59) *Ne güzel hayat, ye iç yat!*

“Tarz Bildiren SFY”

Bu yapılarda asıl fiil, ikincil fiil tarafından belirtilen bir fiilin gerçekleşme şeklini ifade eder. Bileşenlerin sırası ikonik değildir. Gramer kurallarından ziyade alt olaylara, herhangi bir zamansal veya mantıksal düzene göre fiillerin sırası değişebilir. Bu

²⁴ Kuzeybatı Amazon'da konuşulan bir dil.

tür SFY’de asıl fiil, diğer fiilin gerçekleştirilme şeklini tarif edebileceği gibi tekil olayların eş zamanlılığına da odaklanabilir (Kilian-Hatz, 2006: 112).

(60) Áma â- nú-ú (Ewe²⁵).

Áma çömlekte pişir- ye-

‘Áma çömlekte pişirecek yiyecek./Ama çömlekte pişirip yiyecek.’

(61) *Çocuğun elindeki oyuncağı **kaptı kaçtı.***

“Neden-Sonuç Bildiren SFY”

Bu tür yapılar, çoğunlukla ikonik özelliklere sahiptir. Neden bildiren fiil, sonuç ifade eden fiilden önce gelir. Neden-sonuç bildiren yapılar, aynı özneye sahip olabilir (Aikhenvald, 2006: 29).

(62) *Wǒ bǎ chá bēi dǎ pò le* (Mandarin Çincesi²⁶).

Ben bardak çay- vur- kır-

‘Ben çay bardağını kırdım./Ben çay bardağını vurup kırdım.’

(63) *Hiç beklenmedik bir anda adamı **vurdu öldürdü.***

“Eş Anımlı SFY”

Eş anlamlı veya yakın anlamlı fiillere sahip SFY, sadece birkaç seri dilde bulunur. Bu yapılar, aynı fiilin tekrarını veya aynı fiile yoğunlaşmayı ifade eder (Aikhenvald, 2006: 30).

(64) *Nws pheej noj tshuaj pheej tsis zoo* (White Hmong²⁷).

O devam et- ye- ilaç devam et- olsz. iyileş-

‘O devamlı ilaç içti fakat iyileşmedi./O ilacı içip içip durdu fakat iyileşmedi.’

(62) *Eşyaları **aldı aldı attı.***

2.3.2. SFY-Birleşik Fiil İlişkisi

İki fiilin art arda gelerek tek olayı karşılaşması SFY ile birleşik fiiller arasında bazı benzerlikler olduğunu işaret etmektedir. Bu durumda akla şu sorular gelmektedir:

²⁵ Togo ve Gana’da konuşulan Nijer-Kongo dil ailesinden bir dil.

²⁶ Kuzeybatı ve Güneybatı Çin’in büyük çoğunluğunda konuşulan dil.

²⁷ Güney-Batı Çin’in bazı bölgeleri, Vietnam, Laos, Tayland ve Myanmar’ın kuzey kesimlerinde konuşulan dil.

1. SFY ile birleşik fiiller aynı tür yapılar mıdır?
2. SFY ile birleşik fiiller arasındaki benzer ve ortak yanlar nelerdir?
3. SFY, birleşik fiillerin bir alt sınıfı olabilir mi?

“Çok fiilde tek hareket” şeklinde oluşan SFY’nin oluşum şekli ve anlam özellikleri ile “fiil+fiil” şeklindeki birleşik fiiller arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek için birleşik fiil kavramı ile ne kastedildiğini bilmek gerekmektedir. Birleşik fiillerle ilgili yapılan açıklamalar ve sınıflandırma çalışmalarında bazı noktaların eksik kaldığı gözlenmektedir. Birleşik fiil olarak kabul edilen veya sınıflandırılmakta zorluk çekilen bazı “fiil+fiil” yapıları SFY özelliği göstermektedir. Türkçedeki birleşik fiil tanımları araştırmacılara göre bazı farklılıklar göstermektedir. Daha doğrusu birleşik fiil kavramı üzerinde tam bir uzlaşma sağlanamamıştır.

Birleşik fiil terimi, bir isimle bir asıl fiilin birleşmesi veya birinci unsur zarf-fiil olan bir yapı ile bir fiilin birleşmesi olarak tanımlanmaktadır (Hatiboğlu, 1969: 20; Hacıeminoğlu, 1991: 256; Ergin, 1993: 386; Koç, 1992: 53-54; Karahan, 1999: 36-39; Korkmaz, 2003: 791). Banguoğlu birleşik fiilleri, “zarf öbeği, çekim öbeği, bağlam öbeği” olmak üzere üç temel gruba ayırır (Banguoğlu, 2015: 310-317). Ergin, birleşik fiilleri “isim unsuru + yardımcı fiil, fiil + yardımcı fiil” olarak ikiye ayırır (Ergin, 1993: 386). Korkmaz’a göre “Birleşik fiiller, bir ad ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden fazla sözcük ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek kavrama karşılık olan fiil türleridir.” (Korkmaz, 2003: 791). Karahan, birleşik fiilleri “Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, anlamca kaynaşmış birleşik fiiller.” olmak üzere üç başlıkta inceler (Karahan, 1999: 36-39).

Hacıeminoğlu ve Ercilasun’un birleşik fiil ile ilgili görüşleri diğer araştırmacılara göre bazı farklılıklar barındırmaktadır. Ortaya konan görüşler, birleşik fiiller ile SFY arasındaki bazı ortak noktaları göstermesi bakımından önemlidir. Ercilasun, “Kelime gruplarında esas; mânâca bir bütünlük teşkil etmek ve cümle içinde tek kelime muâmelesi görmektir. Kelime gruplarına iştirak eden unsurlar; asıl mânâlarından az veya çok farklı, yeni ve tek mânâ ifâde etmek üzere bir araya gelirler. Birleşik fiilde de bu, böyledir. İster iki tarafı da fiil olsun, ister bir tarafı isim bir tarafı fiil olsun her birleşik fiil, bir tek kavramı karşılar.” şeklinde açıklar (Ercilasun, 1984: 48). Hacıeminoğlu, “Bizim kanaatımıza göre de bir isimle bir fiil birleştiğinde fiil, gerçek

mânâsını muhafaza ediyorsa bu, birleşik fiil değildir.” şeklinde açıklama yaparak birleşik fiili oluşturan fiil unsurunun asıl anlamını kaybetmiş olması gerektiğine vurgu yapar (Hacıeminoğlu, 1991: 256). Ercilasun, birleşik fiillerin cümlede “*tek fiil gibi hareket etmesi*” ve “*tek kavramı karşılması*” özelliklerine vurgu yaparak aslında SFY ile birleşik fiillerin iki ortak noktasına değinmiş olur. Hacıeminoğlu ise “*fiillerden birinin asıl anlamını kaybetmiş olması*”na vurgu yapar. Asimetrik SFY’de de ikinci fiil, genellikle asıl anlamını kaybetmektedir.

Uğurlu (2007) birleşik fiili, “bir isimle bir fiilin oluşturduğu bütünlük” olarak görür. İki fiilden oluşan *koşuver-*, *yazabil-*, *düşeyaz-* fiillerindeki ilk unsurun da aslında bir isim olduğunu ifade eder. İlk unsurdaki zarf-fiilin isim yapma işlevinde kullanıldığını dolayısıyla bu tür yapıların da bir isimle bir fiilden oluştuğunu belirtir. Araştırmacı, *içi kan ağlamak* biçimindeki yapıların birleşik fiil olmadığını, bunları fiil-tamlayıcı ilişkisi içinde değerlendirmek gerektiğini vurgular. Uğurlu, birleşik fiil terimi üzerindeki karışıklığı “dil birimleri bütün olarak açıklama isteği”ne bağlayarak dil birimleri eksiksiz olarak tanımlamanın zorluğuna değinir (Uğurlu, 2007: 404-411).

Türkçedeki birleşik fiil sınıflandırmaları ve tanımlamaları Batı grameri esasına göre yapılmakta ve yukarıda bahsedildiği gibi “*isim + yardımcı fiil*” ve “*fiil+ fiil*” olmak üzere iki ana türe ayrılmaktadır fakat bu görüşün aksini düşünen araştırmacılar da vardır. Bu araştırmacılar, “*isim + yardımcı fiil*” yapısını birleşik fiil olarak görmez, sadece “*fiil+ fiil*” şeklindeki birleşmeleri birleşik fiil olarak görür.

Gabain, “Birbirine bağlı iki fiil şeklinin sıkı surette birleşmesinden meydana gelen ve yalnız bir oluş anlatan” yapıları “*fiil birleşmeleri*” olarak adlandırmıştır (Gabain, 1953: 16-28). Görüldüğü gibi yalnızca iki fiilin art arda geldiği yapılar araştırmacı tarafından “*fiil birleşmesi*” olarak görülmekte birleşik fiil terimi kullanılmamaktadır. Bu durum *fiil+fiil* yapılarının birleşik fiillerden bazı farklılıklar gösterdiğine dair önemli bir vurgu olarak kabul edilebilir.

Zeynalov, söz takımlarıyla birleşik sözlerin karıştırıldığını; söz takımlarının sentaks, birleşik sözlerin ise morfoloji kategorisine girdiğini belirterek “Birleşik eylemleri analitik yolla oluşan çeşitli birleşmelerden ayırmak gerekir. Birleşik eylemleri oluşturan eylemlerin ayrı ayrı müstakil anlamları olmalı. İki taraf eylem olarak karışmalı ve tek mefhum oluşturmali. Böyle olduğunda çeşitli terkiбі eylemler, eylemli birleşmeler tasviri eylem şekilleri bu gruba dâhil olamaz.” demektedir. Zeynalov, yazısının

devamında “*isim + yardımcı fiil*” şeklindeki birleşmeleri birleşik fiil olarak görmediğini belirtir (Zeynalov, 1986: 455-468). Kısacası Zeynalov’a göre birleşik fiiller, “*fiil + fiil*” birleşmelerinden oluşmaktadır. Zeynalov, diğer çalışmasında, fiil birleşmeleri ile birleşik fiil ilişkisini: “Fiil birleşmeleri, iki unsurunun da fiil olması bakımından birleşik fiillere benzemekle birlikte, tek fiillik anlam verememesi ve cümlesel birleşme özelliği taşıması bakımından birleşik fiillerden ayrılır.” şeklinde açıklamıştır (Zeynalov, 1993: 253-260). Gabain tarafından vurgulanan “*tek oluş*” SFY’deki *tek olay* özelliğine, Zeynalov’daki “*tek fiillik anlam*” kavramı SFY’deki *birden fazla fiilin art arda gelerek tek fiil ifade etmesi* özelliğine benzemektedir.

Batı’daki SFY araştırmalarında SFY ile birleşik fiilin aynı/farklı kavramları ifade ettiği yönünde tam olarak uzlaşma sağlanmadığı görülmektedir. SFY ile ilgili önemli çalışmalar yapan Lord (1975), SFY ile birleşik fiil arasında ortak noktalar olduğunu belirtmesine rağmen serileştirme ve birleştirmeyi ayrı kavramlar olarak görmektedir. Lord dışındaki birçok araştırmacı (Crowley, 2002: 13-14; Déchaine, 1993: 809; Fedden, 2011: 414-416) birleştirmeye ve serileştirmeye iki farklı yapı türü olarak görmektedir. Bazı araştırmacılar (Aikhenvald, 2006; Durie, 1997; Massam, 2013; Owens, 2011) ise SFY ile birleşik fiilleri birbirinden ayırmayı gereksiz bulur. Aikhenvald, “Çok sözcük veya tek sözcükten oluşan SFY’yi kapsayan genel bir tipolojik çerçeve belirlemek, geleneksel olarak “*birleşik*” olarak bilinen yapay (ve yararsız) terminolojik boşluğu “*serileştirme*” olarak ihlal etmeye yardımcı olur.” demektedir (Aikhenvald 2006: 38).

SFY ve birleşik fiil kavramlarının Türkçede birbirinden farklı kavramlar olduğunu ortaya koymak amacıyla çok bu yapıların oluşum şekillerini ortaya koyarak bazı değerlendirmeler yapmak daha doğru olacaktır. Çünkü birleşik fiil kavramı, dilbilim çalışmalarında birbirinden oldukça farklı bakış açılarıyla değerlendirilmektedir. Bu sebeple birleşik fiilleri, alanda tam olarak yerleşmemiş başka bir terim olan SFY ile karşılaştırmak daha fazla karmaşaya yol açacaktır.

Türkçede “*fiil + zarf-fiil + yardımcı fiil*” şeklindeki birleşik fiiller SFY ile benzer özellik göstermektedir. Diğer birleşik fiil oluşumları kapsam dışı tutulmuştur. Ayrıca iki fiilin kendi anlamını koruyarak tek fiil oluşturduğu *al git, çek git, vd.* simetrik SFY oluşumlarını ve tek fiilde çok hareket (silkele-, fırlat-, vd.) bildiren SFY’yi de birleşik fiilden ayrı bir oluşum olarak kabul etmek, yerinde bir tespit olacaktır.

SFY araştırmalarında asimetrik SFY olarak kabul edilen yapılar ile Türkolojide birleşik fiil olarak kabul edilen iki fiilin art arda gelerek oluşturduğu yapılar, birbirine benzer özellikler göstermektedir. Bu birleşik fiillerde asıl anlamını koruyan zarf-fiil eki almış (genellikle -A ve -(X)p) bir fiil ile asıl anlamını kaybederek yardımcı fiil görevi üstlenmiş ikinci bir fiil bulunmaktadır. İkinci fiil, birinci fiile çeşitli anlam nüansları katarak bütünleşik bir yapı oluşturmaktadır. Birbirine benzer şekilde oluşan bu yapılar, “ulaçlı birleşik eylemler” (Hengirmen 2007), “karmaşık fiiller” (Deny, 1941), “fiil birleşmesi” (Gabain, 1956; Gökçe 2013), “özel birleşik eylemler” (Gençan, 1979), “fülle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller” (Ergin, 1993), “iki fiilin birleşmesiyle meydana gelen bileşik fiiller” (Korkmaz, 2003) terimlerini kullanır. Bu yapıları oluşturan ikinci fiile, birinci fiile bazı anlam nüansları katması bakımından çoğunluk tarafından “tasvir fiil” (Korkmaz, 2003; Karahan, 2004; Banguoğlu, 2007; Ediskun, 1996; Göğüş, 1962; Topaloğlu, 1989; Timurtaş, 1981) bazı araştırmacılar tarafından “art-fiil” (Demir, 1993; Gökçe, 2013; Bacanlı, 2010) şeklinde adlandırılırken ikinci fiilin anlamını koruduğu durumlarda “modal fiil” (Gabain, 1953) “yarı yardımcı fiil” (Korkmaz, 2003, Banguoğlu, 2007) şeklinde adlandırıldığı görölmektedir.

Korkmaz; bütün bu adlandırmalara ek olarak iki ayrı fiilden oluşan, asıl fiilin genellikle -(y)Ip zarf-fiil eki aldığı yapıları (alıp ver-, döküp saç-, yürüyüp git, vd.) birleşik fiil ana başlığı altında ayrı bir yapı olarak görmüş ve “ikili birleşik fiiller” olarak adlandırmıştır (Korkmaz, 2003: 150-153). Aynı adlandırma Kara (2011) tarafından da kullanılmıştır. Buna benzer bir adlandırma “çift fiiller” (Csató, 2001; Demir, 2020) şeklinde dir.

Farklı adlandırmaların temelinde bu yapıların SFY’de olduğu gibi kaygan ve değişken bir özellik sergilemesi yatmaktadır. Çünkü adlandırmaların çoğunluğu anlam eksenslidir ve anlam kaygan bir özellik göstermektedir. İkinci fiilin anlam kaybına uğramasını temel alan görüşler kabul görse de ikinci fiilin anlamını tamamen kaybetmediği kullanımlar dilde yaygın olarak kullanılmaktadır ve yeni bir adlandırmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeple ikinci fiilin anlamını kaybetmediği yapılar için *modal yardımcı fiiller* (Gabain, 1953), *yarı tasvirî fiiller* (Banguoğlu, 2007; Korkmaz, 2003) gibi adlandırmalar ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu yapılardaki her iki fiilin de anlamını koruduğu kullanımların olması, “çift/ikili fiiller” şeklinde başka bir adlandır-

manın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özellikle *çift/ikili fiiller* için verilen “*silip süpür-*” kullanımını SFY ile örtüşmektedir.

Birleşik fiil veya SFY oluşturan yapılarda *ikinci fiilin yardımcı fiil olup olmadığı* sorunu, tam olarak açıklığa kavuşturulamayan bir konudur. Gökçe, dilbilimi çalışmalarında genel olarak “*auxiliary verb, helping verb*” şeklinde farklı kavramlarla adlandırılan yardımcı fiil kavramının ne olduğu, neleri kapsadığı konusunda genelgeçer bir kabul bulunmadığını dile getirir (Gökçe, 2013: 64). Aynı şekilde Schamiloglu, bilim adamları arasında yardımcı fiillerin sınıflandırması ve işlevi konusunda genel bir anlaşma bulunmadığına, çağdaş Türk lehçelerindeki yardımcı fiillerin kullanım özellikleri ile Türkiye Türkçesi arasında da farklılıklar olduğuna dikkat çeker (Schamiloglu, 1988: 154). Bu sebeple SFY-birleşik fiil ilişkisinde yardımcı fiil konusunun belirsizliği bu iki fiil oluşumu arasındaki benzerlik veya farkları ortaya koymakta bazı zorluklar çıkarmaktadır.

Türkolojide genel olarak birinci fiilde anlam değişikliği yapan ikinci fiil, yardımcı fiil olarak görülmekte iken Batı gramer anlayışında yardımcı fiil anlayışı daha farklıdır. Batı’da yardımcı fiil olarak kabul edilen fiiller tek başına bağımsız bir anlam taşımazken Türkçede yardımcı fiil olarak adlandırılan fiiller, aslında Türkçenin eski dönemlerinde asıl fiil olarak işlev gören ve gramerleşme sonucunda yardımcı fiil işlevi kazanan fiillerdir. Graschenkov (2015), Batı’daki yardımcı fiil tanımı ile SFY’deki ikinci fiilin aynı şeye karşılık geldiğini belirterek Türkçedeki *yapabil-*, *bakakal-* şeklindeki yapıları SFY olarak kabul etmektedir.

Türkçenin tarihî dönemlerinde bağımsız bir fiil olarak kullanılan belirli sayıdaki fiilin farklı düzeylerde anlam kaybına uğrayarak yardımcı fiile veya zaman, görünüş, kiplik işaretleyicisine dönüştüğü, araştırmacılar tarafından genel olarak kabul edilmektedir. Ancak bu fiillerin anlam kaybı ve dil içindeki üstlendiği görev, aynı şekilde ve aynı düzeyde olmamış, bu süreç Türkçenin bütün kollarında aynı seviyede gerçekleşmemiştir. Genel olarak kabul edilen adıyla yardımcı fiil, Türkçedeki *fiil+fiil* oluşumlarının hangi kategoride değerlendirilmesi gerektiği sorunu ortaya çıkarmıştır.

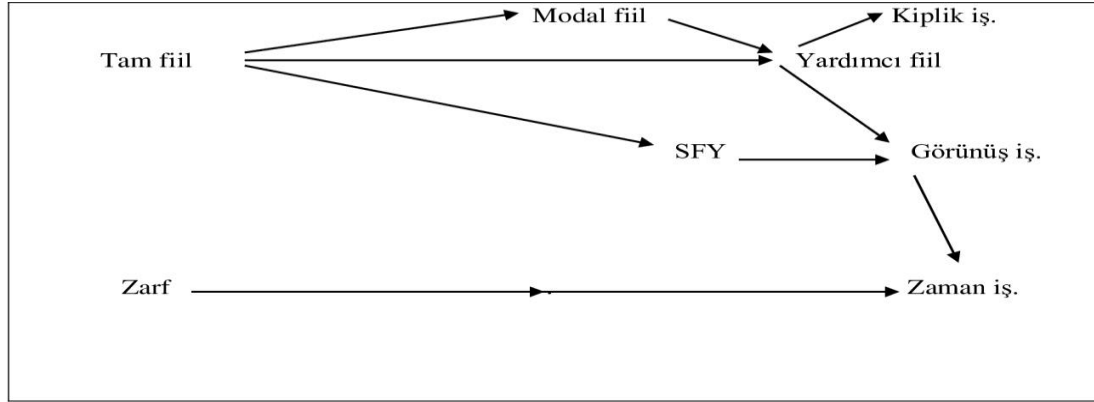
Zarf-fiille yapılan birleşik fiillerle Asimetrik SFY’nin birbirine benzer yapılar olduğu kolaylıkla söylenebilir. Asimetrik SFY’de art arda gelen iki fiilden birincisi anlamını korurken ikinci fiil, birinci fiile çeşitli anlam nüansları katar. İkinci fiil genellikle

gramerleşme sonucunda asıl anlamını kaybederek görünüş değeri taşıyan gramatikal bir unsura dönüşmüştür. Bu açıdan zarf-fiille yapılan birleşik fiillerle asimetrik SFY, benzer yapılar olarak dikkat çeker. Nitekim Duran (2010), Grascenkov (2011 ve 2015), Bridges (2008) ve Sugar (2019) zarf-fiille yapılan birleşik fiilleri SFY olarak değerlendirmiştir.

SFY ve birleşik fiillerin gramerleşme süreçleri ile ilgili diğer nokta, ikinci fiilin anlam kaybının ne düzeyde gerçekleştiğidir. Bazı kullanımlarda ikinci fiil, anlamını tamamen kaybederken bazı durumlarda iki fiil de anlamını korumaktadır. Bu durum, bu yapıları anlamlandırırken farklı yorumlara daha doğrusu *anlam belirsizliğine* sebebiyet vermektedir. Buradaki anlam belirsizliği ancak bürünsel yollarla (bkz. Demir, 2020) giderilebilmektedir.

- Akşam, burada *koşar durur*. “sürekli koşar”, “koşar ve durur.”
- *Verdim gitti*. “Verdim ve gitti.”, “*Kesin vereceğim*.”, “*Çoktan verdim*” (Demir, 2020: 21).
- *Alıverdi*. “Çabucak aldı.”, “Benim için aldı.” (Demir, 2020: 21).

Yardımcı fiillerin birleşik fiil oluşturduğu genel kabulü göz önüne alındığında SFY ile birleşik fiil arasındaki ortaklık veya benzerlik ile ilgili olarak kesin bir görüş ortaya koymak oldukça zordur. Gramerleşme konusunda önemli çalışmaları bulunan Lehmann “Bu tür problemlerle karşılaştığımda, yukarıdaki örneklerdeki gramerleşmiş SFY’nin (bazılarının) yardımcı fiiller veya modal fiiller olarak analiz edilip edilmeyeceği konusunda hiçbir tavır almamayı tercih ederim. Bu kategorilerin işlevsel ve yapısal olarak oldukça benzer olduğunu söylemek yeterlidir.” (Lehmann, 2002: 32) demekte ve fiillerin gramerleşme sürecini aşağıdaki şekilde göstermektedir:

Şekil 4: Fiil Kategorilerin Birbiriyle İlişkili Bazı Gramerleşme Şekilleri (Lehmann 2002: 32)

Sonuç olarak serileştirme ve birleştirmenin farklı kavramlar olduğunu söyleyebiliriz. Ancak her iki yapı da tek hareketi birden fazla fiil ile karşılama yöntemini kullanmaktadır. Tarihî süreç içinde gramerleşen belirli fiillerin serileşme veya birleşme yoluyla yeni fiiller oluşturduğunu, bu yapılar arasında kesin çizgilerle ayrılmış noktalar olmadığını belirtmekte yarar vardır. Ancak simetrik SFY’yi ve tek fiilden oluşan SFY’yi birleşik fiilden ayrı bir kategoride değerlendirmek daha uygun olacaktır.

2.3.3. SFY’nin Sınıflandırılması

SFY üzerine yapılan çalışmalar genellikle bu yapıların genel özellikleri ve diğer fiil oluşumlarından farklı olan yönleri üzerine yoğunlaşmıştır. Araştırmacılar; SFY’yi tanımlamak için sözdizimi, morfoloji, anlam, yapıdaki sözcüklerin durumu, öge paylaşımı gibi pek çok ölçüt ortaya koysa da SFY’nin sınıflandırılmasında daha çok anlamsal ve sözdizimsel özellikler pay sahibi olmuştur. Bu durum, SFY’nin sözdizimsel ve anlamsal bir yapı oluşturmasından kaynaklanmaktadır.

SFY ile ilgili ilk sınıflandırma, Christaller tarafından yapılmıştır (Christaller, 1875: 144). Aslında bu çalışma, bir sınıflandırmadan çok SFY’nin diğer fiil dizilerinden farklı özellikler gösterdiğinin araştırmacı tarafından tespit edilmesi ve bu yapıların genel özelliklerinin ortaya konulmasından ibarettir. Christaller SFY’yi, “*Temel Kombinasyonlar*” ve “*İkincil Kombinasyonlar*” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Christaller’in sınıflandırması temelde sözdizimsel ve semantik bir sınıflandırmadır. Bu sınıflandırma, SFY araştırmalarındaki simetrik ve asimetric SFY ayırımına benzemektedir. Christaller’dan sonra yapılan sınıflandırmaların çoğunluğunu Stewart (1963), Ansre (1966), Stahlke (1970), Bamgbose (1973), Filbeck (1975), Schachter

(1974), Sebba (1987), Awoyale (1988), Baker (1989), Schiller (1989) Sudmuk (2005) küçük farklılıklarla yine sözdizimsel ve anlambilimsel sınıflandırma oluşturur. Sözdizimsel sınıflandırma aynı zamanda yapıyı da ilgilendirdiği için buna morfo-sentaktik sınıflandırma demek daha yerinde bir tanımlama olacaktır.

SFY üzerinde en kapsamlı sınıflandırma denemesini Aikhenvald (2006) yapmıştır. Aikhenvald SFY'yi, sergilemiş olduğu özelliklere göre dört farklı sınıfa ayırmıştır. Bu sınıflandırma SFY ile ilgili birçok çalışmaya kaynaklık etmektedir:

- a. Kompozisyon Bakımından: *Simetrik SFY ve Asimetrik SFY* olmak üzere ikiye ayrılır.
- b. Bileşenlerin Durumuna Göre: *Bileşenlerin arasına sözcük veya herhangi bir unsur almayan SFY ve aralarında başka bir bileşen bulunmasına izin veren SFY* olmak üzere ikiye ayrılır.
- c. Bileşenlerdeki Sözcükler Bakımından: *Bileşenleri bağımsız gramer unsuru olanlar ve bileşenleri fonolojik sözcükten oluşanlar* olmak üzere ikiye ayrılır.
- d. Gramer Kategorilerinin İşaretlenmesi Bakımından: Fiil kategorileri; zaman, görünüş, kiplik, olumsuzluk veya istem değişimi açısından *yapı başına yalnızca bir kez işaretlenebilenler ve her bileşeni ayrı ayrı işaretlenebilenler* olmak üzere ikiye ayrılır (Aikhenvald, 2006: 3-4).

Bu sınıflandırma, temelde yapısal ve anlambilimsel bir sınıflandırma olsa da diğer sınıflandırmalara göre daha detaylıdır. Özellikle Simetrik ve Asimetrik SFY, aynı zamanda SFY'nin anlambilimsel ve yapısal özelliklerini barındırması bakımından oldukça kabul gören terimler hâline gelmiştir.

SFY sınıflandırmaları ne şekilde yapılırsa yapılsın SFY'nin doğası gereği bütün dilleri kapsayacak bir sınıflandırma ortaya koymak oldukça zordur. Bu tezde, SFY'nin genel özellikleri konusunda verilen bilgilerin temelini Aikhenvald'ın (2006) çalışması oluştursa da sınıflandırmada Hirik'in (2019) yapmış olduğu sınıflandırma tercih edilmiştir. Aikhenvald (2006) tarafından yapılan sınıflandırmanın Türkçe için kapsayıcı olmadığı görülmüştür. Bu açıdan Türkçe SFY için daha kapsayıcı ve kolay ayırt edilebilir bir sınıflandırma olan Hirik (2019) tercih edilmiş ve EAT'deki SFY'nin aşağıdaki sınıflandırmaya uygun olarak incelenmesine karar verilmiştir:

1. Tek fiilde çok hareket bildiren SFY

2. Çok fiilde tek hareket bildiren SFY

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Eski Anadolu Türkçesi ve Dil Özellikleri

Her dil, tarihî süreç içinde siyasi, coğrafi, kültürel değişimler, savaşlar ve göçler gibi sebeplerle çeşitli değişimler geçirerek farklı kollara ayrılmıştır. Bu durum, Türk dili için de geçerli olmuştur. Çok köklü bir geçmişe sahip olan Türk dili XI. yüzyıla kadar tek yazı dili oluşturabilmiştir. Türkler; XV. yüzyıla kadar Altaylar, Hazar Denizi, Karadeniz'in kuzeyi, Balkanlar ve Avrupa'nın bazı bölgelerine kadar yayılmış ve devamında İran üzerinden Anadolu'ya gelmiştir. 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı sonunda Anadolu'da Selçuklu Devleti'ni kurmuştur.

Tarih boyunca geniş bir alana yayılan, savaşlar ve göçler yoluyla coğrafya değiştiren Türk dilinin yeni kollara ayrılması da kaçınılmaz olmuştur. İşte Türk dili XIII. yüzyıldan itibaren iki büyük yazı diline ayrılmıştır: Birincisi Eski Türkçenin devamı olan Kuzey-Doğu Türkçesi; ikincisi ise temeli Oğuz Türkçesine dayanan; Anadolu, Balkanlar, Azerbaycan, İran ve Irak'a kadar yayılmış olan Batı Türkçesidir.

Batı Türkçesinin ilk dönemini, XI-XIII. yüzyıllar arasında Anadolu'ya göç ederek burada Anadolu Selçuklu Devleti'ni kuran Oğuzların ilk yazı dili olan Eski Anadolu Türkçesi oluşturur. Temeli Oğuz boylarının ağız özelliklerine dayalı olan EAT, XV. yüzyıla kadar gelişimini sürdürerek zengin bir yazı dili hâline gelmiş ve yerini aynı dil özelliklerini devam ettiren Osmanlı Türkçesine bırakmıştır.

“Eski Anadolu Türkçesi” terimi, Türkoloji çalışmalarında en çok kabul gören terimdir (Arat, 1987; Ergin, 1993; Korkmaz, 2004; Karahan, 2006; Gülsevin ve Boz, 2004; Şahin, 2003). Bu terim dışında farklı adlandırmalar da kullanılmıştır: Timurtaş (1981) ve Özkan (2000), *“Eski Türkiye Türkçesi”* terimini kullanırken Çağatay

(1944) “*Eski Osmanlıca*” terimini, Ercilasun (1996), “*Eski Oğuz Türkçesi*” terimini kullanmıştır. Bu çalışmada, alanda en çok kabul gören terim olan “*Eski Anadolu Türkçesi*” terimi tercih edilmiştir.

EAT'nin temeli Oğuzca ve Oğuzcanın konuşma dilidir. Oğuzların tarihî varlıkları, eldeki belgelere göre VI. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Köktürlere ait Orhun ve Yenisey Yazıtları'ndaki kayıtlardan ve bu konuda yapılan araştırmalardan, Oğuzların VII. yüzyılın ilk yarısında Yenisey bölgesindeki Barlık Irmağı yörelerinde, VII. yüzyılın 2. yarısından sonra da Tula Ir

mağı boylarında ve Ötüken yöresinde oturdukları bilinmektedir. Ancak Oğuzlar, VI. yüzyıldan başlayarak XIII. yüzyıla kadar Köktürk, Uygur, Karahanlı ve Harezmi devletlerinin sınırları içinde önemli bir etnik unsur olarak yer aldıkları hâlde, ne yazık ki bu yüzyıllar zarfında bağımsız bir yazı diline sahip olamamışlardır (Korkmaz, 2009: 61).

Oğuzların VI-XIII. yüzyıllar arasında Orta ve Batı Asya'da etnik açıdan böyle güçlü bir varlık göstermelerine rağmen bu dönemde bağımsız bir yazı dili kuramamış olmalarının başlıca nedeni, bağımsız bir devlet kuramamış olmalarıdır. Anadolu'da bağımsız bir yazı dilinin kuruluşu için Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu ve bunun devamı olan Anadolu Beylikleri Dönemi'ni beklemek gerekmiştir. Tarihî kaynakların verdiği bilgilere göre, XI-XIII. yüzyıllar arasında Harezmi'nin Türkleşmesinde Kıpçaklarla birlikte önemli bir etken olan Oğuzlar, Aral Gölü ve Sirderya yakasından Harezmi yoluyla Horasan'a kadar uzanarak orada 1040 yılında Büyük Selçuklu Devleti'ni kurmuşlardır. Batı Türkistan'dan başlayan bu göçler, daha batıda İran ve Azerbaycan üzerinden Anadolu ve Irak'a kadar uzanarak Anadolu'nun süratle Türkleşmesine yol açmış; 1071 Malazgirt zaferinden sonra da 1077 yılında Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuştur (Korkmaz, 2009: 62).

XIII. yüzyıl Moğol akını önünde batıya göç eden ve çoğunluğunu Oğuzların oluşturduğu göçler, Anadolu bölgesinin iyiden iyiye bir Türk ülkesi durumuna gelmesini sağlamıştır. Moğol akınından önce, Anadolu'da Selçuklu Devleti'ne sınır boyları çarpışmalarında uç beyleri görevini yüklenen Anadolu Türkmen Beyleri, Moğol egemenliği altına düşen devletin 1307 yılında parçalanması üzerine, buldukları yerlerde bağımsızlıklarını ilan ederek Anadolu Beylikleri Dönemi'ni başlatmışlardır. İşte bu dönem, Anadolu'da Türkçeye dayalı bağımsız ve güçlü yeni bir yazı dilinin

oluşmasını gerçekleştiren bir Rönesans yani yeniden doğuş dönemi niteliğindedir. Anadolu beyliklerinin başlarında bulunan, Arap ve Fars kültürüne de pek âşına olmayan Türkmen Beyleri, bilinçli bir tutumla Türkçeye sarılmışlardır. Dolayısıyla bu dönem, Anadolu’da Arap ve Fars dillerine karşı Türkçeyi egemen kılma mücadelesinin verildiği bir dönemdir. Karamanoğlu Mehmed Bey’in 1277 yılında Konya’yı Selçuklu Sultanı II. Alaaddin Keykubat’tan alıp Cimri’yi saltanat tahtına geçirdikten sonra divan toplayarak “Şimden girü hiç kimesne kapıda ve dîvânda ve mecâlis ve seyrande Türkî dilinden gayri dil söylemeye, defterleri dahı Türkçe yazalar.” şeklindeki buyruğu, aynı zamanda öteki bütün Anadolu beylerinin de duygu ve tutumlarına tercüman olan bir buyruktur (Korkmaz, 2009: 64).

Korkmaz, EAT’yi; Selçuklular Dönemi, Beylikler Dönemi ve XV. yüzyıl ortalarına kadar süren Osmanlı Türkçesi Dönemi olmak üzere üçe ayırmaktadır (Korkmaz, 2009: 64-65).

Selçuklu Türkçesi Dönemi, Oğuz Türkçesinin hazırlık dönemi olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde dikkat çekici olan Oğuz Türkçesinin henüz tam olarak bir yazı dili kimliğine kavuşmamış olması ve ortaya konulmuş olan eserlerin sayısının oldukça az olmasıdır.

Korkmaz, bu dönemi iki bölüm hâlinde inceler: Birinci bölümde Behcetü’l-hadâik fi mev’izeti’l-halâik, Kitâb al-Farâiz, Kudûrî Tercümesi, Kitâb-ı Güzîde gibi dinî eserlerle Ali’nin Kıssa-i Yûsuf’u gibi eserler ele alınır. Bu eserler dil yapıları bakımından bir yandan Oğuzca özellikler taşıırken bir yandan da Orta Asya’nın yazı dili olan Karahanlı Türkçesinin izlerini taşımaktadır. Bu nedenle bu eserler, araştırmacılar tarafından “*Karışık Dilli Eserler*” olarak adlandırılmıştır (Korkmaz, 2009: 65).

İkinci bölümde ele alınan eserler ise dil yapıları bakımından doğrudan doğruya Oğuz Türkçesini temsil eden eserlerdir. Ahmed Fakih’in Çarhnâme’si ile Kitabu Evsâf-ı Mesâcidi’s-şerîfe’si, Hoca Dehhâni’ni Manzumeleri, Şeyyat Hamza’nın Yûsuf ve Zelîha’sı, Mevlana ve Sultan Veled’in Türkçe beyit ve manzumeleri ile Yunus Emre’nin şiirleridir (Korkmaz, 2009: 65).

Anadolu’nun siyasi tarihinde Selçuklu Devleti’nin yıkılıp parçalanmasından başlayarak Osmanlı Beyliği’nin öteki Anadolu beyliklerinin varlığını sona erdiren güçlü bir devlet durumuna geçişine kadar uzanan dönem, “*Beylikler Dönemi*” diye adlandırılmaktadır. Bu dönem Oğuz Türkçesinin bütünüyle konuşma dilinden yazı diline

dönüşerek çok çeşitli alanlarda telif, Arap ve Fars dillerinden çeviri ve uyarlama yolları ile hem manzum hem mensur pek çok eserin ortaya konduğu verimli bir dönemdir. Bu dönemin temsilcileri olarak Yunus Emre, Gülşehrî, Hoca Mes'ud, Ahmedî vd. sayabiliriz (Korkmaz, 2009: 66-67). Osmanlı Türkçesi Döneminde Oğuz Türkçesi, yerini Osmanlı Devleti'nin dili olan Osmanlı Türkçesine bırakmıştır.

EAT'nin temelini oluşturan Oğuz Türkçesi hakkında ilk kapsamlı bilgiler Dîvânu Lugâti't-Türk'te verilmiştir. Diğer Türk dilleri hakkında bilgi veren Kaşgarlı Mahmud, Oğuz Türkçesinin dil özellikleri hakkında da önemli bilgiler verir. Bu bilgiler ışığında Oğuz Türkçesinin Eski Türkçe döneminden itibaren bazı ses ve şekil farklılıkları gösterdiği, bu özelliklerin ilk defa Dîvânu Lugâti't-Türk'te açıklandığı, Oğuz Türkçesi müstakil bir yazı dili hâline geldiğinde bu özelliklerin daha geniş bir açıdan görülebildiği söylenebilir. Ercilasun, Oğuz Türkçesine dayalı bir yazı dili oluşturan EAT'nin başlıca dil özelliklerini kısaca özetlemiştir:

EAT'nin Temel Ses Özellikleri (Ercilasun, 2004: 457-459):

1. Birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan kalın ve ince 'g' erimiştir: ölü < ölüg, diri < tirig, kaygılı < kadgulug, başlu < başlıg, kamu < kamug.
2. İkinci ve daha sonraki hecelerin başında bulunan ince ve kalın g'ler erimiştir: alan < algan, viren < birgen, ala < alga(y), bile < bilge(y), yola < yolga, eyü < edgü, emek < emgek.
3. Söz başındaki bir kısım t'ler tonlulaşmıştır: diri < tirig, deve < tewe, düken-< tüken-, delim < telim (çok), dur- < tur-.
4. Söz başındaki bir kısım ince k'ler tonlulaşmıştır: girü < kirü, giçe~gice < kiçe (gece), gönül < köñül, gey < keđ (çok).
5. Diş arası d'ler 'y' olmuştur: ayak < ağak, gey-< keğ-, oyan-< oğın-, koy-< koç-
6. Çift dudak w'leri, diş-dudak v'sine dönmüştür: ev < ew, av < aw, yavuz < yawuz, sev- < sew-.
7. Üç kelimedeki söz başı 'b-' sesi 'v-' olmuştur: var- < bar-, var < bar, vir- < bir-
8. Bir kelimedeki söz başı 'b-' sesi düşmüştür: ol- < bol-.
9. -IXg isimden isim yapma eki, -Xr ve -DXr ettirgen çatı ekleri, 1. ve 2. şahıs iyelik ekleri, ilgi hâli eki, çokluk 1. şahıs ekleri, bilinen geçmiş zaman teklik 1. ve 2. ve

çokluk 2. şahıs ekleri, emir kipinin teklik ve çokluk üçüncü şahıs ve yine emir çokluk 2. şahıs ekleri, yardımcı ünlüleriyle birlikte yuvarlaklaşmıştır: başlu < başlıg, evlü < ewlig, içür-< içir-, bildür- < bildir-, başum < başım, başuñ < başıñ, başumuz < başımız, başuñuz < başıñız, atanuñ < atanıñ, senüñ < seniñ, kişiyüz < kişi-biz, alavuz < alga-biz, aldum < aldım, alduñ < aldın, alduñuz < aldınız, alsun < alsın, bilüñ (üz)< biliñ(iz), bilsünler < bilsinler. -p(An) zarf-fiil ekinden önceki yardımcı ünlü de yuvarlaklaşmıştır: alup < alıp, bilüp < bilip, aluban < alıpan, bilüben < bilipen. -g>-ğ>-w>-0 değişmesinin yol açtığı başka yuvarlaklaşmalar da vardır: bilü < bilig, aru < arıg, ayru < adrıg.

10. *D-* ile başlayan eklerin *t-'li* biçimlerinin tonlulaşması sonunda bu tür eklerde sadece *d'li* biçimler bulunur: açdur-, dikedür-, yükde, agaçdan, uçdı.

11. Birkaç kelimedede bazı ünsüzler düşmüştür: su < suw, otur- < oltur-, getir- < keltür-

12. Kelime sonundaki *g*'lerin düşmesi neticesinde birkaç kelimedede ikizleşme ortaya çıkmıştır: assı < asıg (fayda), ıssı < ısıg (sıcak), elli < elig (elli).

EAT'nin Genel Biçim Özellikleri (Ercilasun, 2004: 459-461):

1. +*IXg* isimden isim yapma eki +*IU* olmuştur: başlu < başlıg, güçlü < küçlüg, atlu < atlıg, evlü < ewlig.

2. +(X)*g* isimden isim yapma eki +*U* olmuştur: bilü < bilig, aru < arıg (temiz), ayru < adrıg. Bazen ek düzdür: diri < tirig, katı < katıg.

3. Eski Oğuz Türkçesinde +*GInA*/*GIyA* küçültme eki yoktur. Onun yerine sık olarak +*çUk(Az)* ve +*çAgUz* ekleri kullanılır: oğlançuk, kızçugaz, kulçaguz.

4. İlgi hâli eki ünsüzlerden sonra +*Uñ*, ünlülerden sonra +*nUñ* biçimindedir: vü-cüduñ, evüñ, ananuñ, demürüñ.

5. Yükleme hâli eki +*g* erimiş, *g*'den önceki yardımcı ünlü sadece düz biçimiyle, *g*'nin yerini almıştır: atı (<atıg) binmek, evi (<ewig) yıkmak, demüri (< temirig) ezmek. Yükleme hâli eki +*I* olunca ünlülerden sonra yardımcı ünsüzüne ihtiyaç doğmuştur: kişiyi (< kişig) görmek.

6. Çıkma hâli eki +*DIn* değil +*dAn*'dir: agaçdan, evden, bilekden.

7. Vasıta hâli eki *+n*, kalıplaşmış örnekler dışında, kaybolmuş; yerini *i-/e* 'den eklenen *+(I)IA* almıştır: suyla, (su ile), sığanla, toprağıla, toprakla, elile, dilile.
8. Teklik 1. şahıs eki *-vAn(In), -vAm, -Am, -In* biçimindedir: kişiyem, evdeyem, alurvan, alurvanın (alırım), bilürvem (bilirim), bilürem, bilürin (bilirim), geliserin (geleceğim)
9. Çokluk 1. şahıs eki *-vUz* ve *-Uz* 'dur: kişiyüz, çobanlaruz, aluruz, gelürüz, bulısaruz (bulacağız), alavuz (alalım), gelsevüz (gelsek).
10. Bilinen geçmiş zamanda *-DimIz*'ın yerini *-dUk* almıştır: alduk, bildük, durduk, gördük.
11. Eski Oğuz Türkçesinin yaygın gelecek zaman eki *-IsAr*'dır. geliservem (geleceğim), bulısaram, aksarsın (alacaksın), biliser, göriserüz (göreceğiz), durısarsız (duracaksınız), geliserler.
12. Şart kipi, çokluk 1. şahıs dışında, iyelik kökenli eklerle çekilir hâle gelmiştir: alsam, alsan, alsa, bilsevüz, bilseñüz, bilseler.
13. Karahanlı Türkçesinin gelecek zaman eki *-gA, -A* biçimine girmiş ve gelecek zaman yanında, geniş zaman ve istek kipi için de kullanılır olmuş; istek işlevi zamanla diğer işlevleri bastırmıştır.
14. Çokluk 2. şahıs emir eki, yardımcı sesi bünyesine alarak *-Uη(Uz)* biçimine girmiştir. aluη(uz) < alıη(ız), bilüη(üz) < biliη(iz) örneklerinde fark, görülmez. Ancak ünlüyle biten fiillerde fark anlaşılır: başlayuη(uz) < başlaη(ız), gizleyüη(üz) < kizleη(iz).
15. Zarf-fiil eki *-p*'de yardımcı ünlü ekin bünyesine dâhil olmuştur: başlayup < başlap, gizleyüp < kizlep. *-pAn* ekinde de yardımcı ses eke dâhil olmuş; ayrıca bu ekin *-In* ile genişlemiş biçimleri de ortaya çıkmıştır: başlayuban < başlapan, gizleyüben < kizlepen, alubanın, gelübenin (gelerek).
16. Eski Oğuz Türkçesinde *-IçAk* zarf-fiil eki vardır: alıçak (alınca), görüçek (görünce).
17. Eski Oğuz Türkçesinde durur yanında *+dUr* bildirme eki yaygınlaşmıştır: Yunus durur (Yunustur), atasıdur, atası durur (atasıdır), karındaşıdur, evdedür, evde durur

(evdedir). Bildirme işlevinde “*olur*” da kullanılır: ışk derdin bil ki ol hoş derd olur (...derttir.), dostlık dürlü dürlü olur (dostluk türlü türlüdür) (Turan, 1999: 274-275).

18. “*Olmak*” anlamındaki *er-* fiilinin sonunda bulunan ‘*r*’ düşmüş; ‘*e*’ daralmış ve fiillerin birleşik çekimi ile isim çekimi, bu değişimin sonucu olarak ortaya çıkan ‘*i-*’ fiilinin uyuma giren biçimleriyle (ekleşmesiyle) yapılır olmuştur: alurıdı (alırđı), görideridüm.

19. Fiillerin yeterlik biçiminin olumlusu *-U bil-*, olumsuzu *-ImA-* ile yapılır: alu bilmek, gizleyü bilmek, gizleyimemek.

3.2. Eski Anadolu Türkçesinde Seri Fiil Yapıları

Türkçedeki SFY üzerine yapılan çalışmalardan yola çıkarak Türkçenin serileştirme özelliğine sahip bir dil olduğu söylenebilir. Birden fazla fiilin art arda gelerek tek hareketi kodladığı veya tek fiilin birden fazla hareketi barındırdığı yapılara Türkçenin tarihî ve çağdaş dönemlerinden pek çok tanık gösterilebilir. Türkçede *çok fiilde tek hareket* bildiren bazı SFY örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

ET. Altun yışığ aşı Ertiş ügüzüg **keçe yorıdım.**” Altay Dağlarını aşarak İrtiş Irmağını **geçip gittim.**” [geç- + git- = git-] (Bilge Kağan/ Doğu/ 27)

ET. Süngüglüg kantan kelipen **süre ıldı.** “Mızraklı (düşmanlar) nereden gelip seni **sürüp kaçırttı.**” [sür- + gönder-/kaçır- = kaçır-] (Kültigin/ Doğu/ 23)

ET. yirin öpen **yügürü barmış** “yerini düşünüp **koşup gitmiş.**” [koş- + var- = git-] (İrk Bitig/16)

ET. İkidin yolayu **tuta ılıtdiler.** “İki taraftan yolu keserek **tutup götürdüler.**” [tut-+ götür- = götür-] (Maytrisimit, 59)

KarT. ajunda at edgü **koğup bardı** kör “Bak, dünyada iyi ad **bırakıp gitti.**” [bırak- + git- = git-] (Atabetü’l Hakâyık/ 240)

KarT. **şopa keldi** örlep şita şalkanı “Mızrak ve kalkanı **yükselip kalktı.**” [yüksel- + kalk- = yüksel-] (Kutadgu Bilig, 3840)

KarT. kuruğ şaldı kalbüd **uşıp barsa** can “Kuru kaldı kalıbı **uşıp gidince** can” [uşı- + git- = uşı-] (Kutadgu Bilig, 1525)

HarT. Peygāmbār ‘as ol azıķnı **alıp bardı**. “Peygamber as o azıķı alıp vardı.” [al- + var- = var-/götür-] (Nehcü’l-Ferādis,7-9)

HarT. Cümle muhācir ve enşār **yıķılı keldiler**. “Bütün muhācir ve enşār **toplandılar**.” [yıķıl- + gel- = toplan-/yıķıl-] (Nehcü’l-Ferādis, 73-16)

KıpT. kökge agınmış, atanıń ońında **olturup turur**. “göķe yükselmiş, babanın sa- ğında **oturmuştur/oturup durmaktadır**” [otur- + dur- = otur-/oturmaya devam et-] (Codex Cumanicus II, 74b/11)

KıpT. “sevinip yattı” [sevin- + yat- = sevin-/sevinmeye devam et-] (El Kavānīnü’l Külliyye 46b/8)

KıpT. “Sorup ketti” [sor- + git- = sor-] (El Kavānīnü’l Külliyye 46b/4)

ÇaĝT. Köñlüm **alıp bardıñ** ü qalmış maña bir ĥaste cān “Gönlümü **aldım** ve bana hasta bir can bıraktın.” [al- + var- = al-] (Garā’ibü’s-Sıĝār, 436/7)

ÇaĝT. Ĥān yerindin **ķopa keldi** “Han yerinden **kalktı**.” [kop- + gel- = kalk-/ gel-/ var-] (Şecere-i Terākime, 93b/14).

AzT. sirk meydançasında canbazlar **atılıb düşürdü**. “sirk meydanında cambazlar **inip kalkıyordu**.” [in- + kalk- = zıpla-/hopla-] (Efendiyev, 1984: 51)

KazT. Säken xat **jazıp otır**. “Saken mektup **yazıyor**.” [yaz- + otur- = yaz-/yazmaya devam et-] (Koç ve Doĝan, 2004: 260-261).

ÖzbT. Mashina yoldan **chiqib ketdi**. “Araba yoldan **çıkıverdi**.” [çık- + git- = çık-/birden çık-] (Yıldırım, 2009: 216-223).

KırgT. Al bugün meymandardı **alıp barat**. “O bugün misafirleri **alıp gidecek**.” [al- + var- = götür-] (Kasapoĝlu Çengel, 2005: 284-288).

TrkmT. Biz öye baranımızda men eceme sandıkdan sapanımı **alıp ber** diyerin. “Biz eve vardığımızda anneme sandıktan sapanımı **al** diyeceğim.” [al- + ber- = al-] (Re- ichl, 1982: 18).

AltT. Maral sananıp turala, onon armakçada adın çeçip, **eertep aldı**. “Maral biraz düşündü ve sonra kementle bağlanmıs atını çözüp, **eyerledi**.” [eyerle- + al- = eyerle-] (Bacanlı, 2009: 35)

TatT. Ukiy ukiy baş **awırtıp kitte.** “Okuya okuya başım **ağrıdı.**” [ağrı- + git- = ağrı-] (Şahan Güney, 2015: 692)

Y.UygT. Şahzadä sodigärlär bilän däryaniñ acayıp-ğarayıplirini tämaşa kilip **ketip baratti.** “Şehzade tüccarlar ile denizin harikuladeliğini seyredip **gittiler.**” [git- + var- = git-] (Yıldız, 2004: 43)

Türkçenin tarihî ve çağdaş dönemlerinde *tek fiilde çok hareket* bildiren SFY örnekleri çok fiilde tek hareket bildiren SFY kadar yaygın bir kullanıma sahip değildir.

Türkçenin tarihî ve çağdaş dönemlerinde *tek fiilde çok hareket* bildiren SFY örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

ET İnçıkla-: “hıçkırarak ağlamak.”= [hıçkır- + ağla-] (Eski Uygurca Sözlüğü, 86)

ET Ür-: “üfürüp şişirmek.” = [üfür- + şişir-] (Eski Uygurca Sözlüğü, 273)

KarT. Çumur-: “suya daldırıp çıkarmak.” = [daldır- + çıkar-] (Dîvānu Lugāti't-Türk, CII, 85-8)

KarT. karwat-: “eliyle dokunarak aratmak” = [dokun- + arat-] (Dîvānu Lugāti't-Türk, CII, 339-2)

KarT. Soktur-: “bir nesneyi döğdürerek inceltmek” = [döğ- + incelt-] (Dîvānu Lugāti't -Türk, CII, 186-3)

KarT. Yañul-: “ele sürterek bilemek” = [sürt- + bile-] (Dîvānu Lugāti't Türk, CIII, 82-5)

HarT. Kakla-: “eti dilip kurutmak” = [eti dil- + kurut-] (Mukaddimetü'l- Edeb, 83/6)

HarT. Teşür-: “delip geçmek” = [del- + geç-] (Kısāsü'l-Enbiyā, 247r/7)

KıpT. Av-: “elle sürtüp ovmak” = [eli sürt- + eli gezdür-] (İrşādü'l-Mülük ve's-Selātîn, 134b/2)

KıpT. Avna-/agna-/ıgna-: “yere yatıp debelenmek” = [yere yat- + debelen-] (Tuhfetü'z-Zekiyye, 9a/19)

KıpT. Yorgala-: “koşarak gitmek” = [koş- + git-] (Kitābu'l-idrāk)

ÇağT. İntil-: “eğilip bir şeyi almak” = [eğil- + bir şeyi al-] (Şeyh Süleyman Efendi Lügati)

ÇağT. Yaykalmak: “salına salına yürümek” = [salın- + yürü-] (Şeyh Süleyman Efendi Lügati)

ÇağT. Yayakla-: “yürüyerek gitmek” = [yürü- + git-] (Şeyh Süleyman Efendi Lügati)

Kullanım örneklerinde görüldüğü gibi Türkçenin tarihî ve çağdaş dönemlerinde pek çok SFY bulunmaktadır. Bu çalışmada Türkçenin tarihî dönemlerinde önemli bir yer tutan ve kendine has özellikler gösteren EAT dönemi ve bu dönemdeki SFY incelenecektir. Çalışmada EAT'nin dil özelliklerini yansıtan ve daha çok olay ağırlıklı metin barındıran eserler seçilmiştir. Çünkü olay ağırlıklı metinler içinde daha fazla hareket fiili barındırma potansiyeline sahiptir. Aikhenvald'ın (2006) belirtmiş olduğu gibi “SFY, genellikle bir durumdan ziyade bir olayı veya süreci tanımlar. Durumlara atıfta bulunan ve olaylara atıfta bulunmayan fiillerin SFY olabilme şansı oldukça azdır.” SFY için belirleyici bir ölçüt olan *tek olay* ölçütünün tespit edilebilmesi için olay ağırlıklı metinler çalışma için önemli veriler sunabilmektedir. Çalışmanın önceki bölümlerinde değinildiği gibi SFY genel olarak hareket fiillerinden oluşmakta, hareket fiili barındırmayan SFY'nin SFY olabilme ihtimali çok düşük olarak görülmektedir (Durie, 1997; Aikhenvald, 2006). Ayrıca SFY'nin konuşma dilinde daha yaygın bir kullanıma sahip olması ve EAT'deki metinlerin pek çoğunun konuşma dilinden yazı diline geçme sürecinde ortaya konması da bu eserlerin SFY bulundurma ihtimalini güçlendirmektedir. Seçilmiş olan eserlerin edebî değerinin yüksek oluşu, telif eser olması, tercüme olduğu hâlde telif eser özellikleri göstermesi, çalışmada bu eserlerin seçilmesini sağlamıştır. Seçilen eserlerdeki SFY, “*çok fiilde tek hareket bildiren SFY*” ve “*tek fiilde çok hareket bildiren SFY*” olmak üzere iki büyük sınıfa ayrılmıştır.

3.2.1. Eski Anadolu Türkçesinde Çok Fiilde Tek Hareket Bildiren SFY

EAT'deki *çok fiilde tek hareket bildiren SFY*, genellikle iki fiilden oluşmaktadır. Üç veya daha fazla fiilden oluşan SFY sayısı oldukça azdır. EAT'deki *çok fiilde tek hareket bildiren SFY*'nin çekimli fiillerle veya -A,-I, (y)U,-(X)p ve UbAn zarf-fiilleriyle yapıldığı görülmektedir. Bazı kullanımlarda ikinci fiil gramerleşmekte, bazı kullanımlarda ise birinci fiil, ikinci fiilin yapıma şeklini ifade etmektedir. EAT'deki *çok fiilde tek hareket bildiren SFY*'nin büyük bir bölümü simetrik SFY özelliği göstermektedir. Ancak azımsanmayacak miktarda asimetrik SFY de bulunmaktadır. *Çok*

fiilde tek hareket bildiren SFY, genellikle bitişik şekilde iken araya bir veya birkaç unsur alabilen az sayıda SFY kullanımına rastlanmıştır. Ayrıca SFY'nin genellikle olumlu yapılar oluşturduğu, olumsuz yapıların çok az bir yer tuttuğu söylenebilir. EAT'deki *çok fiilde tek hareket bildiren SFY*, aşağıdaki şekilde gruplandırılabilir.

3.2.1.1. Asimetrik Yapılar

Asimetrik SFY'de fiillerden biri, asıl anlamını koruyan açık sınıftan bir fiildir. İkinci fiil ise asıl anlamını kaybeden kapalı sınıftan (yardımcı fiil, art-fiil, modal fiil vd.) bir fiildir. Bu yapılar, Türkçenin tarihî ve çağdaş dönemlerinde yaygın bir şekilde kullanılan hareket fiillerinin gramerleşmesi sonucu oluşmuştur. EAT'deki SFY'de genellikle birinci fiile süreklilik anlamı katan *otur-*, *yoru-*, *git-*, *gör-* fiillerinin kullanıldığı görülmektedir. Yazının önceki bölümlerinde değinildiği gibi asimetrik SFY, “*art-fiil*” veya “*tasvir fiil*” ile yapılan birleşik fiillerle benzerlik göstermektedir.

- Kim aña çün tahta **binüp oturur** / Tañrı'dan tâcı ferişte getürür [bin- + otur- = binmeye devam et-] (MT 2318)
- Ne ki sen söyler-iseñ ben işidem / Hoş tapuñdan ‘ilmi **öğrenü gidem** [öğren- + git- = öğren- öğrenmeye devam et-] (MT 2871)
- Yūsuf’ı kardaşları **aldı gider** / Vêr şalavât eydeyüm varup n’êder [al- + git- = götür-] (YZ/ 56)
- Yarağ êtdi ol hoca **turdı gider** / Gitdiler Ken’ân dapa gör kim n’êder [dur- + git- = git-/gitmeye başla-] (YZ/177)
- Çün tamâm yundı Yūsuf **çıkdı gider** / İmdi eşit ol bezergâni n’êder [çık- + git- = çıkmaya başla-/uzaklaş-] (YZ/324)

İkinci fiildeki anlam kaybı, bazı yapılarda anlam belirsizliğine yol açmakta ve bu yapılarda iki farklı yorum ortaya çıkabilmektedir.

- Elimden kutlar **alıp kider** [al- + git- = “götürmek, götürmeye başlamak” veya “almak ve gitmek”]
- Yidi gün dîvâna çıkmadı **ağladı oturdu** [ağla- + otur- = “ağlamak, ağlayıp durmak veya “ağlamak ve oturmak”]

SFY'deki anlam belirsizliği, ikinci fiilin asıl anlamını tam olarak kaybetmemesinden kaynaklanmakta; bu belirsizlik ancak bürünsel yollarla (Demir, 2020) giderilmektedir.

3.2.1.2. Simetrik Yapılar

Asıl anlamını koruyan açık sınıftan iki fiilin art arda gelerek oluşturduğu simetrik SFY, EAT'de yaygın bir kullanıma sahiptir. Bu yapılarda her iki fiil de kendi anlamını koruyarak tek bir olay kodlayan basit bir cümle oluşturmaktadır.

- **Geldi geçdi** ‘ömrüm benüm şol yıl esüp geçmiş gibi / Hele bana şöyle gele şol göz açup yummuş gibi [gel- + geç- = geç-/] (YED/s.317)
- Gönlüm düşdi bir sevdāya / **Gel gör** beni ‘ışk n'eyledi [gel- + gör- = gör-/şahit ol-/anla-] (YED/s.328)
- Ayurma beni senden yaradan / **Düşüp ölürüm** ben bu yaradan [düş-/hasta ol- + öl- = öl-] (YED/s.229)
- Haznedār buyruq tutar **alur gelür** / Yūsuf açar şandūğı gör ne kıılır [al- + gel- = getir-] (YZ/1269)
- **Yügrü gelür** muştular eydür hoca / Hazne tolmış māl-ıla uçdan uca [yürü- + gel- = gel-] (YZ/406)
- Köylerümi çün severem n'ideyim / Atlarımı niçe **koyup gideyim** [koy- + git- = bırak-/terk et-] (MT 3780)
- Niçün itmedüñ ecel bebri-y-le ceng / **Kodı gitdi** yirüñi ol gûr-ı teng [koy- + git- = bırak-/terk et-] (İSK/7982)

Simetrik SFY, oluşum açısından Türkçede ayrı bir yere konumlandırılmalıdır. Çünkü bu yapılar, birleşik fiil-SFY ayrımında önemli bir ölçüt olarak görüldüğü gibi birden fazla fiilin tek hareketi karşılması özelliğinin en açık göstergesidir.

3.2.1.3. İki Fiilden Oluşan Yapılar

SFY'de en yaygın kullanım alanını iki fiilden oluşan SFY oluşturur. Bu tür SFY, çekimli fiil veya zarf-fiillerle yapılmakta, simetrik veya asimetric özellik göstermektedir. İki fiilden oluşan yapılarda iki farklı SFY oluşumu görülmektedir. İki fiilden oluşan diğer SFY oluşumlarının temelinde bu iki oluşum açıkça görülmektedir.

Birinci grup “*fiil1 + fiil2 = fiilx*” şeklinde formüleleştirilebilir. Bu oluşumda art arda gelen iki fiil, asıl anlamını korumaktadır. Yapıdaki anlam, iki fiilin anlamını bütünsel olarak kodlayabilme yeterliliğine sahip başka bir fiille (al- + gel- =getir-) karşılanmaktadır. Bu yapılar, simetrik özelliğe sahiptir.

- **Aluñ gelüñ** sağrak sürsin didi [al- + gel- = getir-] (DK D52/3-4)
- Tır örü bu endişeden geçelüm/ Kılup zevk **yéyelüm içelüm** [ye- + iç- = ye- /karnını doyur-] (SN 38/11)
- Bayındır Hānuñ dīvānına kaçan istese **varur gelir-idi**. [var- + gel- = git- /uğra-] (DK D254/1)
- **Aldı gitdi** ‘ışk beni genişüz geniş / Göñlüme ağdurmadı hergiz soñın [al- + git- = götür-] (GN/7931)

İkinci grup “fiil1+ fiil2 = fiil1 veya fiil2” şeklinde formüleştirebilir. Art arda gelen iki fiilden sadece biri, yapının anlamını karşılamaktadır. Diğer fiil, gramerleşme süreçleri sonucunda anlam kaybına uğramıştır (koş-up + git- = koş-). Gramerleşen fiildeki anlam kaybının derecesi, her fiilde aynı düzeyde gerçekleşmemektedir. Bazı kullanımlarda fiil, anlamını tamamen kaybederken bazı kullanımlarda yarı geçirgen hâle gelebilmektedir. Bu yapılarda dikkat çeken diğer bir özellik ise birinci fiilin kendi anlamını koruyarak yapının anlamını taşıyan diğer fiilin “*gerçekleşme şekli*”ni vurgulamasıdır (tut-up + getir- = getir-). Bu yapılar, çekimli fiil ve zarf-fiille yapılabilmekte ve araya herhangi bir unsur alabilmektedir. Bu yapılar, diğer yapıdan (*fiil1 + fiil2 = fiilx*) farklı olarak asimetrik özellik göstermektedir.

- Eşegi burnında **vurdi öldürdi** [vur- + öldür- = öldür-] (MN/B8a/4)
- Bir gün ola **düşem ölem** yirümde yurdumda kimse kalmaya [düş-/hasta ol- + öl- = öl] (DK D68/3/4)
- Dede Korkut kiçi başlı kiçer ayğıra **sıçradı bindi**[sıçra-/zıpla- + bin- = bin-] (DK D84/4-5)
- Kim aña çün tahta **binüp oturur** / Tanrı’dan tâcı ferişte getirür [bin- + otur- = binmeye devam et-] (MT 2318)
- Ne ki sen söyler-iseñ ben işidem / Hoş tapuñdan ‘ilmi **öğrenü gidem** [öğren- + git- = öğren- öğrenmeye devam et-] (MT 2871)
- Yūsuf’ı kardaşları **aldı gider** / Vêr şalavât eydeyüm varup n’eder [al- + git- = götür-] (YZ/ 56)

Diğer serileştirme dillerinde olduğu gibi EAT’de de en yaygın kullanım iki fiilden oluşan SFY’dir. Bu yapılarda birden fazla fiil, tek bir hareketi kodlamakta ve cümlede tek fiil gibi davranmaktadır. Bu yapılarda dikkat çeken diğer bir husus, yapılan

hareketin/fiilin art arda ve herhangi bir duraklama olmadan gerçekleştiğinin vurgulanmasıdır. İki fiilden oluşan SFY; yapı, kompozisyon ve bileşenlerinin durumu bakımından aşağıdaki alt sınıflara ayrılabilir.

3.2.1.3.1. Çekimli Fiil Şeklindeki Yapılar

EAT’de iki çekimli fiilin art arda gelmesiyle oluşan SFY, oldukça yaygın bir kullanıma sahiptir. Bu yapılarda her iki fiilin aynı zaman ekini alması, diğer dillerdeki SFY ile ortaklık göstermektedir. Seçilen metinlerin anlatı ağırlıklı metinler olması sebebiyle örneklerde, görülen geçmiş zaman ekiyle yapılan SFY sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bunun dışında diğer zaman eklerini alan SFY örnekleri de mevcuttur. Çekimli fiil şeklindeki bazı SFY, eksiz (sıfır biçimbirim) olarak oluşmuştur. Sıfır biçimbirim şeklindeki SFY’nin metinlerdeki kullanım sıklığı azımsanmayacak düzeydedir.

- Anlar dağı bü dünyāya **geldi kiçdi** [gel- + geç- = geç-/Mec. öl-/vefat et-] (DK D34/11)
- Buğa dağı oğlana **sürdi geldi** [sür- + gel- = gel-] (DK D16/7)
- Yoluş kıyısın alup oturdı. **Ağladı şıkladı**. [ağla- + sızlanarak ağla- = ağla-] (DK D39/9)
- **Yiyelüm içelüm** hoş kiçelüm [ye- + iç- = ye-/karnını doyur-/Mec. eğlen-] (DK D36/13)
- **Aluş gelüñ** sağrak sürsin didi [al- + gel- = getir-] (DK D52/3-4)
- Bir gün ola **düşem ölem** yirümde yurdumda kimse kıalmaya [düş- + öl- = öl-] (DK D68/3/4)
- Mere kıızı virüñ şehirden sürüñ **çıksun gitsün** didi [çık- + git- = çık-/uzaklaş-] (DK D183/3-4)
- Bayındır Hānuş dīvānına kaçan istese **varur gelir-idi**. [var- + gel- = git-/uğra-] (DK D254/1)
- Ğarīb ādemi gör niçe tutdı hoş / Ger erlik gerekse **gelüñ görüñ** uş [gel- + gör- = gör-/şahit ol-/ anla-] (SN 69/10)
- Gidem ben seni nite **koyam gidem** / Nêdem şoñ uci ger olursa nêdem [koy- + git- = bırak-] (SN 142/1)
- Beni eyle şanmaş ki **koyam kaçam** / Ne and içeyim göresin kıan içem [koy- + kaç- = kaç-/ bırak-/terk et-] (SN 181/15)

- Eytdi **varuñ getürüñ** bir ok dağı / Baña virüñ bu kez ol otuz okı (GN/578)
[var-/git- + getir- = getir-]
- **Yègil içgil** ü hâtırüñ açagör / Melül olma vü kaygudan kaçagör [ye- + iç- = ye-/karnını doyur-] (SN 292/14)
- Mālunı özge kişi yir sen var anda hisābın vir / Sinün hemān bir adım yir **gel gör** āhir nedür bu fāl [gel- + gör- = gör-/şahit ol-/ anla-] (YED/ s.122)
- Gözün görürken yiyidür eylemegil bunca ‘özür / Bu dünyede hāsıl nedür hay-reyle bāzārı **vir al** [ver- + al- = al-/değiştir-/takas et-] (YED/ s.122)
- Vêr beşâret bunlara kırtulmağa / **Al êlet** bunları girsün uçmağa [al- + götür-/gönder- = götür-] (YZ/796)
- Çoban yıl tamām olıçak mende amanatuñ var **gel al**, didi. [gel- + al- = götür-] (DK D215/8)
- **Yöri git**, yoħsa şimdi ol baltañı başuña ururın [yürü- + git- = git-/uzaklaş-] (MN/ B35a/7)
- Oşbu tavar senüñdür **al git** didüm. Inanmadı. [al- + git- = götür-] (MN/ s.180/7-8)
- Kõnup anda söğüldi vü yèdi it / Öginde dèdi kendüye **tur git** [tur- + git- = git-/uzaklaş] (SN 194/10)

Çekimli fiille yapılan SFY’nin neredeyse her çekime uyum sağlayabilecek bir kullanım sıklığına sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca her iki fiilin aynı zaman işaretini alması, SFY oluşumu açısından önemlidir. Bu kullanımların diğer bir özelliği konuşma dilinde sıklıkla görülmesidir. Türkiye Türkçesinde görülen *çık git, al git, git gel, çek git, yürü git vb.* kullanımların EAT’de de kullanıldığı görülmektedir.

3.2.1.3.2. Zarf-fiille Oluşturulan Yapılar

Zarf-fiillerin SFY oluşturabildiğine dair detaylı bilgiler çalışmanın önceki bölümlerinde verilmiştir. EAT’de -A,-I, (y)U, -(X)p ve -UbAn zarf-fiilleriyle “*çok fiilde tek hareket*” bildiren SFY yapılmaktadır. Bu yapılarda -(X)p zarf-fiilin çok yaygın bir kullanıma sahip olduğu görülmekle birlikte -A,-I, -(y)U ve -UbAn zarf-fiil ekleri de sıklıkla kullanılmıştır.

3.2.1.3.2.1. -(X)p Zarf-Fiiliyle Oluşturulanlar

- Yūsuf aydur emdi tedbîr tedbîr eyle kılam / Köñleki atamıza **verip ıyam** [ver- ip + ıd-/ıy-(gönder-) = gönder-] (KY/ B72r5)
- Züleyhâ bir kün **yatup uyur** idi / Yūsufın şüretin düşinde kördi [yat- + uyu- = uyu-] (KY/ B26v10)
- Bir altun **virip aldı** âzâd eyledi [ver- + al-= ver-] (MN/B11a/7)

Not: Bu kullanımda “altın vermek” ve “almak” fiilleri art arda gerçekleşerek bir SFY oluşturmuştur. İki fiil arasında herhangi bir duraklama yoktur.

- Ki bizi **koyp gidesiz** êy sere / Degül maşlahat varmağ ayruğ yere [koy- + git- = bırak-/terk et-] (SN 137/15)
- Müsâfir balta eline **alup geldi** ki ağacı kese [al- + gel- = getir-] (MN/B35a/1)
- Eger gendü **sevüp aldı**-ysa sözüüm aña eşer êyler [sev- + al- =sev-] (MN/B39a/3)
- **Çalup ırladı** şâhdan utanmadı / Göñül kalmadı kim oda yanmadı [çal- + şarkı söyle- = şarkı söyle-] (SN 82/8)

3.2.1.3.2.2. -UbAn Zarf-Fiiliyle Oluşturulanlar

- Ne çäre kılam şimdi yâ nédeven / Meger şarı **koypubanın gideven** [koy- + git- = git-/uzaklaş-] (SN 63/13)
- Gêrü ittifâk indi kaçan ola / Ki tam üstine **şalınuban gele** [salın- + gel- = gel-] (SN 97/8)

Türkçede zarf-fiille oluşturulan SFY, diğer SFY’ye oranla daha yaygın bir kullanıma sahiptir. Daha önce değinildiği gibi çağdaş Türk Lehçelerinde bu yapılar daha yaygın ve daha zengin bir kullanıma sahiptir. Aydemir (2018) bu durumu, bu lehçelerin Hint-Avrupa dilleriyle temas etmesine bağlamaktadır. EAT’de de zarf-fiille yapılan SFY’nin yaygın olması ve farklı eklerle yapılabiliyor olması bu çalışma açısından önem arz etmektedir. Çağdaş Türk lehçelerinde SFY yapımından yaygın olan zarf-fiil eki *-Ip* iken EAT’de *-A, -I, (y)U, -(X)p* ve *-UbAn* ekleridir.

3.2.1.3.2.3. A,-I, -(y)U Zarf-Fiiliyle Oluşturulanlar

- Atı şanayidün ki bir kuş idi / **Uça vardı** vü kal'aya düşdidi [uç- + var-/git = uç-] (SN 299/14)
- Gêce olduğı lahza kız kıardaşı / Deñizden **çıka geldi** bile işi [çık- + gel- = gel-] (SN 256/2)
- Vêreyim saña uşda māl u çeri / Yola düş ü **isteyü var** buları [iste- + var- = iste-] (SN 186/11)
- Bamsı Beyrek birini **kova gitdi** [kov- + git- = kov-/uzaklaştır-] (DK D76/3)
- Baba maña bir kız **alı vir** kim men yirümden tırmadın ol tırmağ gerek [al- + ver- = al-] (DK D81/1-2)
- Oğlını oğlayup **öldüre görgil** [öldür- + gör- = öldür-] (DK D21/3)
- **Saya varsam** dükense olmaz [say- + var-/git- = say-/saymaya başla-] (DK D37/12)
- Ap alaca gerdegüne **gele görgil** [gel- + gör- = gel-] (DK D91/1)
- Naqqāş dēdi gitme birazcük otur / Bu şāh-zādeniñ göñlin **ala getir** [al- + getir- = getir-] (SN 67/11)
- Apañsuz **durur gel** odasına var / Bulınur mı yèrinde gör nev-bahār [dur- + gel- = gel-] (SN 143/13)

3.2.1.3.2.4. Araya Unsur Alan Yapılar

SFY'de art arda gelen fiillerin araya herhangi bir unsur almaması (bitişik SFY) beklenir. Ancak bazı yapılarda araya farklı sözcüklerin girebildiği görülmektedir.

- Baña dirlik añsuz gerekmez bilün / Beni koñ **varuñ** işünüze **gidün** [var- + git- = git-/uzaklaş-] (SN 268/1)
- **Çekdi** kopusı elinden **aldı** [çek- + al- = al-] (DK D268/3-4)
- **Alup** kavmüñi **gel** şāra göresin / Teferrüc édüp giresin göresin [al- + gel- = getir-] (SN 87/9)
- Şu demde ki yoğ idi ağzım tadı / Süheyl **al** çeriye **gitgil** dēdi [al- + git- = götür-] (SN 174/11)
- Bilesinçe **alup** babasına **varsun** [al- + var- = git-/götür-] (DK D17/8)

Türkçe SFY, genel olarak araya herhangi bir unsur almamaya meyillidir. Bu yapılar-
da birden fazla fiilin art arda gerçekleştiği mesajını verebilmek için genellikle fiiller
art arda kullanılmaktadır.

- **Alup** kavmüni **gel** ≠ kavmüni **al gel**

Türkçe SFY’de araya unsur girdiğinde fiildeki *ivedilik*, *art ardalık* vurgusu tam ola-
rak fark edilmemekte daha doğrusu aynı anlam vurgusuna sahip olamamaktadır. Bu
sebeple birden fazla fiilin art arda kullanıldığı SFY daha yaygın bir kullanıma sahip-
tir.

3.2.1.4. Üç veya Daha Fazla Fiilden Oluşan Yapılar

Çok fiil tek hareket bildiren SFY, genel olarak iki fiilden oluşsa da çok az örnekte üç
ve daha fazla fiilden oluşmuş SFY tespit edilmiştir. Bu yapılarda birinci, ikinci veya
üçüncü fiil zarf-fiil veya çekim eklerinden birini alır. En sondaki fiil çekimli şekilde-
dir. Yapının anlamı genellikle en sondaki fiil tarafından karşılanmakta, zarf-fiil eki
alan fiiller, asıl anlamı taşıyan fiilin yapıma şeklini vurgulamaktadır. Çekimli fiille
yapılan kullanımda ise birden fazla fiilin tek bir hareketi betimlediği görülmektedir.
Bazı durumlarda mecaz anlamlı kullanım görülmektedir.

- **Bak Şökli Melik kâfirlerle şin şâdmân yiyüp içüp oturur-idi.** [ye- + iç- +
otur = ye-/karnını doyur-/karnını doyurmaya devam et-/mec. eğlen-] (DK
D51/3-4)
- **Ṭuru geldi oturdı** dedi ata / **Çü ben daḥı binmeyiserven** ata [dur- + gel- +
otur- = gel-] (SN 51/14)
- **Yaḥındum dëyü kendözine ıatı / Kaḫıdı kapup koyverdi** atı [kap-/tut- + koy-
+ ver- = bırak-/ birden bırak-] (SN 249/3)
Not: Bu kullanımda tezlik anlamından çok üç fiilin tek bir olayı betimlediği
SFY vardır.
- **Süci başdayidi vü elde ayaḥ / Yügürü girüp geldi** bir ḫul bayaḥ [yürü-/koş-
+ gir- + gel- = gel-/ içeri gir-] (SN 294/4)
- **Ulu kiçi bēgler ḫamu geldiler / Yëyüp içüp oynayuban güldiler** [ye- + iç- +
oyna- + gül- = ye-/karnını doyur-/Mec. eğlen-] (SN 30/10)
- **Aşı elleründen çeküp alup yir imiş** [çek- + al- + ye- = ye-] (DK D275/8)

- Ozan ivünj tayağı oldur ki yazıdan yabandan ive bir konuğ gelse, er adam ivde olmasa ol anı **yidürür içürür ağırılar** ‘**azizler gönderür** [ye- + iç- + ağırıla- + gönder-= misafir et-] (DK D8/8-9)

Üç fiilden oluşan yapılarda da iki fiilden oluşan yapılarda görülen fiilin *art arda*, *duraklama olmadan yapıldığı* vurgusu vardır. Görüldüğü gibi iki fiil de olsa üç fiil de olsa bütünleşik olarak görülen bir *tek olay* [ye- + iç- + ağırıla- + gönder-= misafir et-] açıkça sezilmektedir. Burada asıl olan, gerçekleşen olayı detaylı olarak anlatma isteğidir. *Birini misafir etme* olayı birbirini ardışık olarak tamamlayan üç farklı fiille detaylı olarak anlatılmıştır.

3.2.2. Eski Anadolu Türkçesinde Tek Fiilde Çok Hareket Bildiren SFY

Bir hareketi veya olayı detaylı olarak anlatma isteğinin tezahürü olan SFY, bu ihtiyacı birden fazla fiil ile karşılamıştır. Tek fiil ile yapılan SFY diğer dillerde olduğu gibi Türkçede de yaygın bir kullanıma sahip değildir. EAT’de taranan metinlerde de bu durum açıkça görülmektedir. Bu yapılarda tek fiil, kendi içinde birden fazla hareket barındırmaktadır. Yani birden fazla aşamadan oluşan bütünleşik bir olay tek fiil tarafından kodlanmaktadır. Tek fiilde çok hareket bildiren SFY, *getir-[al- + gel-]* kullanımında görüldüğü gibi *Fiil [fil1 + fil2]* şeklinde formülleştirilebilir. Tek fiilde çok hareket bildiren SFY’de tek fiil, birincisi hareketin başlangıç aşamasını ikincisi ise hareketin sonuç veya sürecini kodlayan en az iki fiil barındırır.

- Örü turubanın **ovar** gözini / Sürer şâh öninde yere yüzini [ov- = bastır- + elini gezdir-] (SN 83/13)

Bu kullanımda görüldüğü gibi *ov-* fiili iki aşamadan oluşmaktadır: Birinci aşamada *bastır-* ikinci aşamada ise *elini gezdir-* eylemi gerçekleştirilmiştir. İki hareket arasında herhangi bir duraklama olmaması, fiillerin *art arda* gerçekleşmesi bütün SFY’nin ortak özelliği olarak dikkat çekmektedir.

EAT’deki tek fiilden oluşan bazı SFY, birden fazla fiilin fonetik erozyona uğraması sonucu oluşmuştur. Fonetik erozyona uğrayan SFY, tarihi dönemlerde çok fiilde tek hareket bildiren SFY’nin gramerleşme ve sözlükselleşme süreçleri sonucunda tek fiil gibi kullanılmaya başlanmasıyla oluşmuştur. *Art arda* gelen iki fiili birbirine bağlayan zarf-fiil ekinin (genellikle *-Xp* eki) fonetik erozyona uğrayarak düştüğü gö-

rülmektedir. Taranan metinlerde bu tür SFY oluşumu, sadece iki fiilde (apar- ve ver-ribi-) tespit edilmiştir.

- Eytdi sini biz ḥalîfe eyledük / Yir yüzine ḥükm için **viribidük** [veribi- = verip- + ıd-/ıy- (gönder-)] (GN/299)
- Bu üç nesneyi aña armagan **aparsavuz** gerek idi [apar- = al- + bar-/alıp bar-] (DK D73/3-4)

Tek fiilde çok hareket bildiren SFY, *içinde iki veya daha fazla hareket barındıranlar* ve *fonetik erozyona uğrayanlar* olmak üzere iki bölümde incelenebilir.

3.2.2.1 İçinde İki veya Daha Fazla Hareket Barındıranlar

- Anuñ buyrugınsuz adılmaz adım / Boğazdan aşağı **yudılmaz** yudım [yut- = ağzına al- + boğazdan aşağı indir-] (SN 3/3)
- Örumcek tuzag u aru nişter / Ki **dürticek** şişürür çün batar [dürt- = sivri bir şeyle dokun- + hafifçe it-] (SN 4/11)
- Yüriyen **sürinen** yügüren uçan / Görinen yavınan çapınan kaçan [sürin- = karnı üzerine yat- + ilerle-] (SN 5/1)
- Teferrüc edesin gözünj açıla / Kamu guşşalar yabāna **saçıla** [saçıl- = dökül- + yayıl-/dağıl-] (SN 71/7)
- Örü turubanın **ovar** gözini / Sürer şāh öjinde yere yüzini [ov- = bastır- + elini gezdir-] (SN 83/13)
- Degül ‘ayb saçuma yapışduğuj / Yā **karvanduğuj** u yā kapışduğuj [kavra- = tut- + sık-] (SN 116/4)
- Biri birini kuçdılar öpdiler / Şanasın yanar oda su **sepdiler** [sep- = dök- + dağıt-] (SN 124/8)
- Buyurdı kim at tartduñ bindi ol / Yaratğana şığındı **şığadı** kol [sığa- = kolu veya paçayı yukarı çek- + kıvır-/topla-] (SN 167/8)
- Bu tozup éren érene kim tura / Bu tozumuzı tîz yere **şavura** [şavur- = havaya at- + saç-/dağıt-] (SN 169/5)

3.2.2.2. Fonetik Erozyona Uğrayanlar

- Eytdi sini biz alife eyledük / Yir yüzine hüküm için **viribidük** [véribi- = ver-ip- + ıđ-/ıy- (gönder-)] (GN/299)
- Aldı anı pâdişâh kâbîn-ile/ Halvetine **birbidi** âyîn-ile (İSK / 6756) [birbi- = bir-ip/vir-ip + ıđ-/ıy-(gönder-)]
- Eytdi sini biz alife eyledük / Yir yüzine hüküm için **viribidük** [véribi- = ver-ip- + ıđ-/ıy- (gönder-)] (GN/299)
- Bu üç nesneyi aña armagan **aparsavuz** gerek idi [apar- = al- + bar-/alıp bar-] (DK D73/3-4)

SONUÇ

Dildeki iki büyük sözcük türünden biri olan fiiller, çok farklı özellikler göstermektedir. Pek çok dilde görülen farklı fiil yapılarının Türkçede de var olabileceği üzerinde durulması gereken bir konudur. Türkçedeki fiiller, genellikle sözdizimi, yapı ve çatı bakımından sınıflandırılmaktadır. Fiiller üzerine yapılan diller arası karşılaştırmalar; Afrika dillerinde görülen ve SFY olarak adlandırılan farklı fiil yapılarının olduğunu, başka dillerde de bu tür yapıların olabileceğini ortaya koymuştur. SFY üzerine yapılan çalışmalar çığ gibi büyümüş, zamanla pek çok dilde bu tür yapıların var olduğu ortaya çıkmıştır.

Yakın zamanda, Johanson (1992, 1995), Csato (2003), Demir (1993) ve Aksan-Aksan'ın (2005) yapmış olduğu çalışmalarla Türkçede SFY'ye örnek olabilecek kullanımlar ortaya konmuş, daha doğrusu verilen örneklerin Türkçedeki diğer fiil yapılarından farklı özellikler gösterdiği tespit edilmiştir. Son yapılan çalışmalarla (Grascenkov, 2011 ve 2015; Aydemir, 2018; Hirik, 2019) SFY'nin Türkçedeki görünümü açık olarak ortaya konmuştur.

Türkçedeki SFY varlığının bütünüyle ortaya konulması için Türkçenin tarihî ve çağdaş dönemlerinin tek tek ele alınarak incelenmesi gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle çalışma, Eski Anadolu Türkçesi üzerindeki SFY üzerine yapılmıştır. SFY konusu, üzerinde fazla çalışılmamış bir alan olduğu gibi dünya genelinde ne tür yapıların SFY olduğu ve ne tür yapıların SFY olmadığı, tam olarak açıklığa kavuşamamıştır. Ama şu bir gerçektir ki SFY'ye örnek olarak gösterilen kullanımlar, Türkçede diğer fiil yapılarından bazı farklı özellikler gösterdiği gibi diğer dillerdeki kullanımlarla pek çok ortak nokta da barındırmaktadır. Bu ortaklık, tarihî dönemlere doğru gidildiğinde daha da artmaktadır. EAT'deki SFY üzerine yapılan bu çalışmada SFY ile ilgili olarak aşağıdaki bulgulara rastlanmıştır:

1. SFY'de görülen *tek olaylılık, tek fiil oluşturma, aynı kip, zaman ve olumsuzluk işaretçisini alma* vb. özelliklerin pek çoğu EAT'deki SFY'de de tespit edilmiştir.
2. Pek çok serileştirme dilinde olduğu gibi EAT'deki SFY "*tek fiilde çok hareket*" ve "*çok fiilde tek hareket*" şeklinde oluşmaktadır. Diğer dillerde olduğu gibi EAT'de "*tek fiilde çok hareket*" bildiren SFY oldukça az bir kullanıma sahipken "*çok fiilde tek hareket*" bildiren SFY yaygın bir kullanıma sahiptir.

3. EAT'deki “*çok fiilde tek hareket*” bildiren SFY'nin çoğunluğu iki fiilden oluşmaktadır. Üç fiilden oluşan SFY sayısı oldukça azdır. EAT'deki çoklu fiilden oluşan SFY'nin çekimli fiil şeklinde, sıfır biçimbirimle ve *-A,-I, -(y)U,-(X)p* ve *UbAn* zarf-fiilleriyle yapıldığı görülmektedir.

4. “*Çok fiilde tek hareket*” bildiren SFY'nin bazı kullanımlarında ikinci fiil, birinci fiile görünüşsel anlam katmaktadır. Bazı kullanımlarda ise birinci fiil belirteç işlevi görerek ikinci fiilin yapılma şeklini ifade etmektedir. Ayrıca EAT'deki çoklu fiillerin büyük bir bölümü simetrik SFY özelliği göstermekte iken azımsanmayacak miktarda asimetrik SFY de bulunmaktadır. EAT'deki çoklu SFY'nin büyük çoğunluğu bitişik SFY şeklinde iken araya bir veya birkaç unsur alabilen az sayıda SFY kullanımına rastlanmıştır. Ayrıca SFY kullanımlarının genellikle olumlu yapılar oluşturduğu, olumsuz yapıların kullanılmadığı görülmektedir.

5. EAT'de, *tek fiilde çok hareket* bildiren SFY sayısı diğer SFY'ye oranla oldukça azdır. Diğer serileştirme dillerinde de tek fiilden oluşan SFY'nin yaygın bir kullanım alanı olmadığı görülmektedir. Bu fiillerin çoğunluğunu hareket fiilleri oluşturmakta konuşurun zihninde birden fazla hareket kodlayan fiil, yüzey yapıda sadece “*tek fiil*” biçiminde görünmektedir.

6. SFY'de gramerleşme ve sözlükselleşme oldukça sık görülen süreçlerdir. Sık olarak birlikte kullanılan fiiller, zamanla ses erozyonuna uğrayarak birleşmekte ve tek fiil gibi kullanılmaktadır. Bu durum aynı zamanda SFY'nin ortaya çıkış sebebi olan *birden fazla fiilin tek olayı bütünleşik olarak ifade etme isteği* fikrini doğrular niteliktedir. EAT'deki SFY'de sözlükselleşen SFY örnekleri görülmektedir:

- Bu üç nesneyi aña armagan *aparsavuz* gerek idi [apar- = al-ıp + bar-] (DDK.D73/3-4)
- *Vèribigil* oğlumı gelsün baña/ Dün ü gün eyü du'ā ola saña [ver-ıp + ıd-/ ıy-] (YZ. / 1258)

7. Türkiye Türkçesi konuşma dilinde sıkça kullanılan *kap gel, kop gel çek git, kalktı gitti, gidip geldi, yürü git, gör bak, gel gör, bak gör, alıp gel, al gel, aldı geldi* kullanımlarında görülen iki fiilin sıralanması yoluyla oluşan SFY'ye benzer kullanımlar EAT'deki metinlerde de görülmektedir.

8. Birçok dilde cümle sınırları bir tonlama duraklaması ile belirtilirken SFY'nin bileşenleri arasında böyle bir tonlama molası veya duraklama işareti oluşmamaktadır. EAT'deki SFY'de bu durum açıkça görülmektedir. Konuşur, *aldı geldi, virip aldı, vurup öldürdi* derken herhangi bir tonlama molası vermez veya duraklama yapmaz. Gerçekleşen olayı, tek fiil gibi görür ve iki fiil arasında herhangi bir zaman aralığı belirtmez. İki fiil, art arda gerçekleşmiş ve tek olayı detaylı olarak ortaya koyma görevi üstlenmiştir.

9. SFY kavramının “*Tam olarak hangi fiil oluşumlarını kapsıyor?*” olduğu araştırmacılar tarafından açık olarak ortaya konmamıştır. Türkçe gibi çok geniş alanda kullanılan ve pek çok dille etkileşimde bulunan bir dilde, fiillerin kullanımında ve oluşumunda çeşitlilik görülmektedir. Bu durum, Türkiye Türkçesindeki SFY'nin durumu ile çağdaş Türk lehçelerinin durumu arasında önemli farklılıklara yol açmaktadır. Çağdaş lehçelerin kendi arasında da bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Kısacası çok geniş bir perspektife sahip olan bu konu, ancak Türkçenin belirli bir dönemi ile sınırlandırıldığı zaman daha açık bir şekilde ortaya konacaktır.

10. Çalışma sürecinde bazı önemli noktalara daha dikkatli temas etme zorunluluğu doğmuştur. Bu önemli noktalardan biri, SFY ile birleşik fiiller arasındaki benzerlikler ve farklılıklardır. Türkçede birleşik fiil kapsamında değerlendirilen ve *fiil birleşmeleri, art-fiiller, tasvir fiiller* vb. adlar verilen yapıların *birleşik fiil mi yoksa SFY mi* olduğu sorusu, bu çalışmada cevap aranan sorulardan biridir. Bu durum, sadece Türkçe için geçerli değildir. Diğer dillerde de *SFY-birleşik fiil ilişkisi* önemli bir tartışma konusudur.

11. SFY çalışmalarında tartışmalı olan konulardan biri de zarf-fiilli yapıların SFY yapımında rol üstlenip üstlenemeyeceği konusudur. SFY oluşturan fiillerin bitimli birer asıl fiil olması beklenir ama bu çoğu araştırmacı tarafından zorunlu bir ölçüt olarak görülmemektedir. Zarf-fiiller, dillerin özelliklerine göre farklı fonksiyonlarda kullanılabilir. SFY barındıran birçok dilde bazı SFY'nin zarf-fiillerle yapıldığı görülmektedir. Türkçedeki SFY'nin büyük bir kısmı birinci fiilin zarf-fiil eki aldığı, ikinci fiilin yardımcı fiil görevi üstlendiği yapılardan oluşmaktadır. Çağdaş Türk lehçelerinde bu tip SFY'nin oranı oldukça fazladır. Özellikle *-(X)p* zarf-fiilli yapılar, Türkçenin tarihî dönemlerinde ve çağdaş lehçelerinde etkin bir şekilde kullanılmıştır.

Sonuç olarak EAT'deki SFY, diğer serileştirme dilleriyle pek çok ortak özellik (tek olay bildirme; aynı zaman, görünüş ve kip ekini alabilme, öge ortaklığı, açık bir bağlayıcı öge bulundurmama vb.) barındırmaktadır. EAT'deki SFY ile diğer serileştirme dilleri arasındaki en büyük farklılık EAT'deki SFY'nin zarf-fiil ekleriyle de yapılabiliyor olmasıdır. Zarf-fiillerin SFY yapma işlevi, çok az sayıdaki serileştirme dilinde mevcuttur. Bu dillerden bazılarının (Japonca ve Korece) Türkçeye aynı dil ailesine ait olması, dikkate değer bir özelliktir. Türkçenin tarihî ve çağdaş dönemlerindeki SFY üzerine yapılan çalışma sayısı arttıkça Türkçedeki fiil serileştirme özelliğinin boyutları daha açık olarak ortaya konacaktır.

KAYNAKÇA

- Aikhenvald AY (2006) Serial Verb Constructions in Typological Perspective, *Serial Verb Constructions: A Crosslinguistic Typology*. (ed. A. Aikhenvald, R. Dixon). Oxford: Oxford University Press: 1-68.
- Aikhenvald AY (2018) *Serial Verbs* (Oxford University Press, Oxford).
- Akar A (2017) Üç Trajedi Bir Dil: Türkçenin Anadolu'da Yazı Dili Olma Macerası. *Türk Yurdu (364): 37-40*.
- Akar A (2018) *Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş* (Ötüken Yayınları, İstanbul)
- Akar A (2010) Lehçe Oluşma Şartları ve Evreleri Bakımından Eski Türkiye Türkçesi, *Türklük Bilimi Araştırmaları-Journal of Turkology Research*.
- Akdoğan Y (2019) *İskendernâme* (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul)
- Akdoğan Y Ahmedî, *İskendernâme* (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara) <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1219053/h/ahmediskendernameyasarakdogan.pdf> (02 Mayıs 2021)
- Aksan Y, Mustafa AKSAN (2005) Birleşik Eylemler, Sıralı Eylemler ve Görünüş. *Proceedings of the XIXth National Linguistics Conference*. (ed. M. Sarı - H. Nas). Şanlıurfa: Elif Printing House: 398-413.
- Alibekiroğlu S (2014) Çağdaş Türk Lehçelerinde Yardımcı Fiiller. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Elazığ.
- Ameka FK (2002) Three Place Verbs In West African Serialising Languages. *Paper presented as 'Dative Days', Institut fuhr Afrikanistik, Universitat zu Köln*.
- Ameka FK (2005) Multiverb Constructions On Thewest African Littoral; Microvariation And Areal Typology. *pp. 15-42 of Grammar and beyond. Essays in honour of Lars Hellan, edited by M. Vulchanova and T. Afarli. Oslo: Novus Press*.

- Anderson GDS (2004) *Auxiliary Verb Constructions in Altai-Sayan Turkic*, (Turcologica 51, Wiesbaden: Harrassowitz).
- Anderson GDS (2006) *Auxiliary Verb Constructions*. (Oxford University Press, Oxford)
- Ansre G (1966) The Verbid-a Caveat to 'Serial Verbs. *Journal of West African Languages* 3.1, 29-32.
- Arat RR (1979) *Kutadgu Bilig I Metin* (TDK Yayınları, Ankara).
- Arat RR (1987) *Türk Dilinin İnkişafı. Makaleler I* Haz. O. F. Sertkaya (TKAE Yayınları, Ankara).
- Arat RR (1992) *Edib Ahmed b. Mahmud Yükneki, Atabetü'l- Hakayık* (TDK Yayınları, Ankara)
- Argunşah M, GÜNER G (2015) *Codex Cumanicus* (Kesit Yayınları, İstanbul).
- Asqar O.(ed.) (2009) *Qazaq žäne Ālem Xalıqtariniñ Ertegileri* (Almaty: Balawsa)
- Âşık Paşa (2000) *Garib-nāme (Hazırlayan: Kemal Yavuz)* (TDK Yayınları, İstanbul).
- Ata A (1997) *Kısāsü'l-Enbiyā (Peygamber Kıssaları)(2 cilt)* (TDK Yayınları, Ankara).
- Ata A (2004) *Türkçe İlk Kuran Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)* (TDK Yayınları, Ankara).
- Ata A (1998) *Nehcü'l-Ferādis III. Dizin-Sözlük* (TDK Yayınları, Ankara).
- Atalay B (1945) *Et-Tuhfet-üz-Zekiyye fil-Lûgat-it-Türkiyye* (TDK Yayınları, İstanbul).
- Atalay B (2006) *Divānü Lûgāt-it-Türk (I-II-III-IV)* (TDK Yayınları, Ankara).
- Awobuluyi O (1978) *Essentials of Yoruba Grammar*. (Oxford University Press, Oxford)
- Awoyale Y (1987) Perspectives on Verb Serialisation. pp. 3-36 of *Niger-Congo Syntax and Semantics*, edited by V. Manfredi Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

- Awoyale Y (1988) Complex Predicates and Verb Serialization. (*MIT lexicon project working papers*, 28.) Cambridge MA: Center for Cognitive Science, Massachusetts Institute of Technology (MIT).
- Aydemir İA (2009) Konverbien im Altai-Tuwinischen. Eine Untersuchung unter besonderer Berücksichtigung des Altai-Dialekts (*Turcologica* 80) Wiesbaden: Harrassowitz.
- Aydemir İA (2010) *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Aydemir İA (2012) Türkiye Türkçesinde Zarf-Fiil Cümlelerinde Sözcük Sıralaması Üzerine. *Gazi Türkiyat*, Güz 2012/11: 227-233.
- Aydemir İA (2014) Türkçede Zarf-fiillerin Bağlayıcılık İşlevleri Hakkında. *Turcology and Linguistics: Éva Ágnes. Csató Festschrift*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 31-41.
- Aydemir İA (2019) Çağdaş Türk Dillerinde Sıralı Fiil Yapıları. *X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s.155-163.
- Aydemir İA (2020) *Çağdaş Türk Dillerinde Altasıralama Stratejileri* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Bacanlı E (2009) *Kılınış Kategorisi ve Kılınışsal Belirleyici Olarak Yardımcı Fiiller*. (Asal Yayınları, Ankara).
- Bacanlı E (2010) Altay Türkçesindeki -atan Ekinin Görünüş-Zamansal ve Kiplik Anlamları. *Bilig*, Güz 2010, Sayı 55: 71-92.
- Bacanlı E (2013) Güney Sibirya Türk Dillerinde Birleşik Fiillerle İlgili Teorik Sorunlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/24. 27-33
- Baker M (1989) Object Sharing and Projection in Serial Verb Constructions. *Linguistic Inquiry* 20.51-53.
- Balmer WT, Grant FCF (1929) *A Grammar of the Fante-Akan Language*. (Atlantis Press, London)

- Bamgbose O (1974) On Serial Verb Constructions and Verbal Status. *Journal of West African Languages* 9.17-48.
- Banguoğlu T (2007) *Türkçenin Grameri* (TDK Yayınları, Ankara).
- Barutcu Özönder FS (1999) Türk Dilinde Fiil ve Fiil Çekimi, *Türk Gramerinin Sorunları II*. Ankara: TDK Yayınları, 2, 56-64.
- Bendix EH (1972) *Serial Verbs in the Caribbean and West Africa: Their Semantic Analysis in Papiamentu Manuscript*. Hunter College of the City University of New York.
- Bisang W (2009) Serial Verb Constructions. *Language and Linguistics Compass*. III/3: 792-814.
- Bilgegil K (1984) *Türkçe Dilbilgisi* (Dergâh Yayınları, İstanbul)
- Bisang W (1995) Verb Serialization and Converbs-Differences and Similarities. *König, E. & Haspelmath, M. (Yay.). Converbs in cross-linguistic perspective*, Berlin: Mouton de Gruyter. 137-188.
- Bisang W (2009) Serial Verb Constructions. *Language and Linguistics Compass* 3. 792-814.
- Boadi L (1968) Some Aspects of Akan Deep Syntax. *Journal of West African Languages* 5.83-90.
- Bowern C (2006) Inter-Theoretical Approaches To Complex Verb Constructions: Position Paper. *11th Biennial Rice University linguistics Symposium. Rice University. 16th-18th March*.
- Bradley D (2007) East and Southeast Asia. In C. Moseley (Ed.), *Encyclopedia of the world's endangered languages* (pp. 349-424). London Routledge.
- Bradshaw J (1983) Dempwolf 's Description of Verb Serialisation in Yabem. pp. 177-98 of *Papers from the Third International Conference on Austronesian Linguistics, vol. 4. Thematic variation, edited by A. Halim, L. Carrington, and S. A. Wurm. Canberra: Pacific Linguistics*.

- Bradshaw J (1993) Subject Relationships within Serial Verb Constructions in Num-bami and Jabêm, *Oceanic Linguistics* 32: 133-162.
- Bril I (2004) Complex Nuclei in Oceanic Languages: Contribution to an Areal Typology. Complex Predicates in Oceanic Languages. Studies in the Dynamics of Binding and Boundness, *Isabelle Brill and Françoise Ozanne-Rivierre (eds.)*, 1-48. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Bridges M (2008) Auxiliary Verbs in Uyghur, PhD thesis, University of Kansas.
- Bruce L (1984) *The Alamlak Language of Papua New Guinea (East Sepik)*. (Pacific Linguistics, Canberra)
- Bruce L (1988) Serialisation: From Syntax to Lexicon. *Studies in Language* 12.19-49.
- Caferoğlu A (1993) *Eski Uyğurca Sözlüğü* (Enderun Kitabevi, İstanbul).
- Caferoğlu A (1931) *Kitâb Al-İdrâk li-Lisân al-Atrâk* (İstanbul).
- Christaller JG (1875) *A Grammar of the Asante and Fante Language Called Tshi[Chwee, Twi] Based on the Akuapem Dialect with Reference to the Other (Akan and Fante) Dialects* (Basel Evangelical Mission Society, Basel)
- Cin A (2011) *Türk Edebiyatının İlk Yûsuf ve Züleyhâ Hikâyesi: Ali'nin Kıssa-yı Yûsuf'u* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Cin A (2012) *Mesud bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr (Kenzü'l-Bedâyî')*, *İnceleme-Metin- Dizin* (Eğitim Yayınevi, Konya).
- Cin A, Babacan V (2013) Yunus Emre'nin Risaletün Nushiyye'si ve Divan'ı Üzerine Yeni Bir İnceleme, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, C: III, S: 2, s. 57-69.
- Cin A, Akyıldız D (2013) Eski Anadolu Türkçesi Özellikleri Gösteren Bir Kıssa-yı Yûsuf. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, C.III, S.I, s. 71-88.
- Lehmann C (2002) Thoughts on Grammaticalization (LINCOM publishers, München)
- Cleary-Kemp J (2015) Serial Verbs Constructions Revisited: A Case Study from Koro. Unpublished PhD. dissertation, University of California, Berkeley.

- Comrie B (1995) Serial Verbs in Haruai (Papua New Guinea) and Their Theoretical Implications *Langues et Langage: Problèmes et Raisonnement en Linguistique, Mélanges Offerts à Antoine Culioli*. (ed. J. Bouscaren - J. Franckel - S. Robert). Paris: University Presses of France: 25-37.
- Crowley T (1987) Serial Verbs in Paamese. *Studies in Language*, 11(1), 35-84.
- Csató EA (2001) Turkic Double Verbs in Typological Perspective. *Aktionsart and Aspectotemporalität in Non-European Languages*. (hzt. K. H. Ebert - F. Zuniga). Zürich: ASAS-Verlag: 175-187.
- Çağatay S (1944) Eski Osmanlıca Üzerinde Bazı Notlar, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C:2, S: 2, s. 297-312.
- Dağistanlıoğlu BE (2009) Kısâsü'l-Enbiyâ'da Birleşik Fiiller, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Dechaine RM (1993) Serial Verb Constructions of Syntax. Ein Internationales Handbuch Zeitgenössischer Forschung. Vol 1, edited by J. Jacobs, A. von Stechow, W. Sternefeld, and T. Vennemann. Berlin–New York: Walter de Gruyter.
- Delance S (1996) The Bipartite Stem Belt: Disentangling Areal And Genetic Correspondencies. pp. 37-54 of *Proceedings of the 22nd Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society. Special Issue on Historical Issues in Native American Languages*, edited by D. Librik and R. Beeler. Berkeley: Berkeley Linguistics Society.
- Demir N (1993) Postverbien im Türkkeitürkischen: Unter besonderer Berücksichtigung eines südanatolischen Dorfdialekts. *Turcologica* 17. Harrassowitz Verlag. Wiesbaden.
- Demir N (2013) Kip Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller, *Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 389-398.
- Demir N (2020) Çift Fiilli Yapılarda Anlam Belirsizliği ve Anlam Belirsizliğinden Kaçınma, *Turkic Linguistics and Philology* (2/1), 17-32.
- Demiral A (2012) Harezmi Türkçesinde Birleşik Fiiller. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

- Demirci ÜÖ (2010) Eski Türkçede Fiiller, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Demirez Güneri A (2013) Yeni Uygur Türkçesinde Tabanlaşmış Birleşik Fiiller. *Türkoloji Araştırmaları Dergisi Gazi Türkiyat*, Güz 2013, Ankara, s. 59-80.
- Deniz Yılmaz Ö (2009) *Türkiye Türkçesinde Eylemsi* (TDK Yayınları, Ankara).
- Deny J (1941) *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, çev. Ali Ulvi Elöve (İstanbul).
- Dixon RMW (2006) *Serial Verb Constructions: Conspectus and Coda. Serial Verb Constructions A Cross-linguistic Typology.* (ed. A. Y. Aikhenvald - R. M. W. Dixon Oxford: Oxford University Press: 338-350.
- Dizdaroğlu H (1963) *Türkçede Fiiller* (TDK Yayınları, Ankara).
- Doğan N (2011) Türkçe Fiillerin Anlam Bilimsel Sınıfları. *I. Uluslararası Dil ve Edebiyatta Modernleşme ve Gelenek Sempozyumu Bildiri Kitabı, Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları, 223-253.*
- Doğan T (2017) Türkiye Türkçesi ve Horasan Türkçesinin Boçnurd Ağzında “Ve” Anlamında Sıralamanın Görünümü, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, S 43, Bahar, s. 87-105.*
- Durgut H (1995) Şeyh Süleyman Efendi-i Buhârî Lügat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmanî (Cild-i Evvel)” Adlı Eserin Transkripsiyonu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Durie M (1997) Grammatical Structures in Verb Serialization, *Complex Predicates.* (ed. Alex Alsina-Joan Bresnan - Peter Sells). Stanford: CSLI Publications: 289-354.
- Durie M (1988) Verb Serialization and “Verbal-Prepositions” in Oceanic Languages. *Oceanic Linguistics, 27(1/2), 1-23.*
- Dwyer AM (2007) *Salar: A Study in Inner Asian Areal Contact Processes, Part I: Phonology.* (Wiesbaden: Otto Harrassowitz).
- Dwyer AM (2013) Clause Chaining in Salar Erdal, M. & Koç Y. & Cengiz, M. (Yay.) Dilleri ve kültürleri yok olma tehlikesine maruz Türk toplulukları. 4.

Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri. Ankara. 210-215.

Ediskun H (2007) *Türk Dilbilgisi* (Remzi Kitabevi, İstanbul).

Efenfiyev E (1985). Ağ Deve, Bakı.

Ekici M (2019) *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra nüshası soylamalar ve 13.boy Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi* (Ötüken Yayıncılık, İstanbul).

Enfield NJ (2002) Cultural Logic And Syntactic Productivity: Associated Posture Constructions in Lao. pp. 231-58 of *Ethnosyntax. Explorations in grammar and culture*, edited by N. J. Enfield. Oxford: Oxford University Press.

Ercilasun AB (1984) *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil* (Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara)

Ercilasun AB (1996) Batı Türkçesinin Doğuşu, *Uluslararası Türk Dili Kongresi*, 26 Eylül-03 Ekim 1988. Ankara: TDK, 39-45.

Ercilasun AB (2004) *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, (Akçağ Yay, Ankara).

Erdem Uçar FM (2015) *Gedâyî Dîvânı İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*(Gazi Kitabevi, Ankara).

Erdem M (2016) Türkçede Fiiller ve Sınıflandırma Sorunları, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 11(20): 185-200*.

Ergin M (1993) *Türk Dil Bilgisi* (Bayrak Yayınlar, İstanbul).

Ergin M (1994) *Dede Korkut Kitabı-I*, (TDK Yayınları, Ankara)

Filbeck D (1975) *A Grammar Of Verb Serialization In Thai*, In Harris, Jimmy G. and Chamberlain, James R. (eds.), *Studies in Tai linguistics in honor of William J. Gedney*, 112-29. (Central Institute of English Language, Bangkok)

- Foley WA, Olson M (1985) *Clausehood and Verb Serialization, Grammar Inside and Outside the Clause* (ed. Johanna Nichols- Anthony C. Woodbury) Cambridge: University Press: 17-60, Cambridge)
- Foley WA (1991) *The Yimas Language of New Guinea*, (Stanford, Stanford University Press).
- Foley WA (2010) Events and Serial Verb Constructions. *Complex Predicates: Cross-linguistic Perspectives on Event Structure*. (ed. M. Amberber - B. Baker - M. Harvey). Cambridge: Cambridge University Press: 79-109.
- Gabain AV (2007) *Eski Türkçenin Grameri*, çev. M. Akalın (TDK Yayınları, Ankara).
- Gabain AV (1953) Türkçede Fiil Birleşmeleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 16-28. Ankara: TDK Yayınları.
- Gencan TN (1979) *Dilbilgisi*, (TDK Yayınları, Ankara).
- Givón T (1991a) Serial Verbs and The Mental Reality of Event: Grammatical vs. Cognitive Packaging. *Approaches to Grammaticalization*. (ed. Elizabeth Closs Traugott - Bernd Heine). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing: 81-128.
- Givón T (1991b) Some Substantive Issues Concerning Verb Serialization: Grammatical vs. Cognitive Packaging. *Serial Verbs: Grammatical, Comparative and Cognitive Approaches*. (ed. Claire Lefebvre). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing: 137-184.
- Givón T (2006) Multiple Routes to Clause Union: The diachrony of Syntactic Complexity, *Seminario de Complejidad Sintáctica*, Sonora, Mexico.
- Göğüş B (1962) Türkçe’de Bileşik Kelime Oluşumu ve Bileşik Kelimelerin Nasıl Yazılması Gerektiği, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, ss. 245-264,1988: Ankara.
- Gökçe F (2013) *Grammerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*, (TKAE Yayınları, Ankara).
- Gökyay OŞ (1973) *Dedem Korkudun Kitabı*. (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul)

- Grashchenkov P, Markman V (2011) *Serial Verb Ditransitives in Turkish* Proceedings of Working on Altaic Formal Linguistics 7. (ed. Andrew Simpson). MIT Working Papers in Linguistics.
- Graschenkov PV (2015) *Turkic Converbs and Serialization: Syntax, Semantics, Grammaticalization* (Yazyki Slavyanskoj Kultury, Moscow)
- Grootveld M (1992) On the Representation of Coordination. *R. B. Bennema & R. van Hout (eds.): Linguistics in the Netherlands*, 61-73.
- GTS “Güncel Türkçe Sözlük” (<http://www.tdk.gov.tr/>)
- Gülsevin G, Boz E (2004) *Eski Anadolu Türkçesi* (Gazi Kitabevi, Ankara)
- Güner G (2008) Karahanlı Türkçesinde Fiil. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Gürkan DÖ (2016) Türkçede Belirteç İşlevli Bağımlı Cümleler. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
- Hacıeminoğlu N (1991) *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara)
- Hale K (1991). *Misumalpan Verb-Sequencing Constructions*, in C. Lefebvre (ed. 1991).
- Haspelmath M (1995) The Converb As A Cross-Linguistically Valid Category. *Haspelmath, M. & König, E. (Yay.), Converbs in Cross-Linguistic Perspective: Structure and Meaning of Adverbial Verb Forms-Adverbial Participles, Gerunds. Berlin: Mouton de Gruyter*, 1-55.
- Haspelmath M (1999) Converb. *Concise Encyclopedia of Grammatical Categories*, Keith Brown and Jim Miller (eds.), 110-115. Oxford: Elsevier.
- Haspelmath M (2016) The Serial Verb Construction: Comparative Concept and Cross-Linguistic Generalizations. *Language and Linguistics*. XVII/3: 291-319.
- Hatiboğlu V (1969) *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, (TDK Yayınları, Ankara).

- Hatiboğlu V (1963) Kelime Grupları ve Kuralları, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Sayfa: 203-244, Ankara: TDK Yayınları.
- Hengirmen M (2006) *Türkçe Temel Dilbilgisi* (Engin Yayınevi, Ankara)
- Hirik E (2018) *Türkiye Türkçesinde Mental Fiiller* (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara)
- Hirik E (2019) Seri Fiil Yapıları ve Türkçe. *Karadeniz Araştırmaları*, XVI/61: 120-141
- Hirik E, Karadoğan A (2015) Türkçe Fiillerde Kılınış Türlerinin Dil Öğretimindeki Yeri Üzerine, *International Journal of Languages Education and Teaching Mannheim-GERMANY*, UDES 2015 p. 48-59.
- Hirik E, Çiğil A (2021) Seri Fiillerde Tür Değişimi ve Sözlükselleşme. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (2), 688-715.
- Hirik S (2020) *Söz Dizimi Kuramları Bağlamında Türkçede Baş Unsur* (Gazi Kitabevi, Ankara).
- İlker A (1997) *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil* (TDK Yayınları, Ankara)
- Jansen B, Koopman H, Muysken P (1978) Serial Verbs In The Creole Languages. *Amsterdam Creole Studies 2*: 125-159.
- Jarkey N (1991) Serial Verb Constructions in White Hmong: A functional approach. PhD thesis, University of Sydney.
- Jarkey N (1987) An İnvestigation of Two Alveolar Stop Consonants in White Hmong. *Linguistics of the Tibeto-Burman Area*, 10(2), 57-70.
- Johanson L (1971) Aspekt im Türkischen, *Vorstudien zu einer Beschreibung des Türkei-türkischen Aspektsystems*. Uppsala: Studia Turcica Upsaliensia.
- Johanson L (1992a.) Strukturelle Faktoren in Türkischen Sprachkontakten. *Sitzungsberichte der Wissenschaftlichen Gesellschaft an der J. W. Goethe-Universität Frankfurt am Main*, 29: 5. Stuttgart: Steiner.
- Johanson L (1992b) Periodische Kettensätze im Türkischen. *Wiener Zeitschrift für Kunde des Morgenlandes* 80. 201-211.

- Johanson L (2000) Viewpoint Operators in European Languages, In: Tense and Aspect in the Languages of Europe Ö. Dahl (ed.). Berlin&New York: Mouton de Gruyter, 27-187.
- Johanson L (2004) Converging Codes in Iranian, Semitic and Turkic. Csato, Éva Agnes & Isaksson, Bo & Jahani, Carina (Yay.) Linguistic convergence and areal diffusion. Case studies from Iranian, Semitic and Turkic. London & New York: Routledge Curzon. 3-31.
- Johanson L (2007) Aspectotemporal Connectivity in Turkic: Text Construction, Text Subdivision, Discourse Types And Taxis. Rehbein, J. & Hohenstein, C. & Pietsch, L. (Yay) Connectivity in grammar and discourse. Amsterdam: John Benjamins. 188-198.
- Johanson L (2016) *Türkçede Görünüş*, çev. Nurettin Demir (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Ju YP (2011) The Syntax And Semantics Of Korean Serial Verb Constructions: A Corpus-Based Analysis, Unpublished PhD thesis, San Diego State University.
- Kaçalin MS (2017) *Oğuzların Diliyle Dedem Korkud'un Kitabı* (TDK Yayınları, Ankara).
- Kamboon BO (2012) Serial Verb Nominalization in Akan. Unpublished PhD thesis, Department of Linguistics, University of Ghana.
- Kanar M (2018) *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü* (Say Yayınları, İstanbul).
- Kara F (2011) Bil- Tasvir Fiilinin İşlevleri, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/1, Winter, 1382-1383.
- Karaağaç G (1997) *Lutfi Dîvânı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)* (TDK Yayınları, Ankara).
- Karadoğan A (2009) *Türkiye Türkçesinde Kılınış* (Divan Kitap, Ankara).
- Karahan L (2004) *Türkçede Söz Dizimi* (Akçağ Yayınları, Ankara).

- Karahan L (2006) Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili-Ağız İlişkisi. *Turkish Studies, Vol. I/ 1, Summer 2006*, s. 9-18.
- Karahan L (1999) Fiil Terimi Üzerine, *Türk Gramerinin Sorunları II*, ss. 47-55, Ankara: TDK Yayınları.
- Karahan L (2011) *Türkçede Söz Dizimi* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Karakoç B (2017) Nogayca Çok Fiilli Yüklem: Fiillerden Gelişmiş Dilbilgisel Biçimlere Bütüncül Bir Bakış. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD) 27*: 189-216.
- Kargı Ölmez Z (1996) *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soy kütüğü)* (Simurg Yayınları, Ankara).
- Kasapoğlu Çengel H (2005) *Kırgız Türkçesi Grameri Ses ve Şekil Bilgisi* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Kasapoğlu Çengel H (2007) Kırgız Türkçesi. *Çağdaş Türk Lehçeleri Grameri (ed. Ercilasun, A. B.)*, ss.481-542, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kita S (2011) The Macro-Event Property: The Segmentation Of Causal Chains. In J. Bohnemeyer & E. Pederson (Eds.), *Event representation in language and cognition (pp. 43-67)*. New York: Cambridge.
- Koç K, Doğan O (2004) *Kazak Türkçesi Grameri*, Redaktör: BAYNİYAZOVA, (Gazi Kitabevi, Ankara).
- Koç N (1996) *Yeni Dilbilgisi* (İnkılâb Kitabevi, İstanbul).
- Kopuz FM (2019) Eski Anadolu Türkçesinin İlk Metinlerinde Fiillerin Yapı ve Çekim Özellikleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Bolu.
- Korkmaz Z (1971) Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara, s. 21-32.
- Korkmaz Z (1972) Kâşgarlı Mahmut ve Oğuz Türkçesi. *Türk Dili, Divanü Lûgati't-Türk Özel Sayısı 253*: 3-19.

- Korkmaz Z (1973) Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara, s. 17-34.
- Korkmaz Z (1973) Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri. *Türkoloji Dergisi*, C. VI/1, Ankara, s. 13-19.
- Korkmaz Z (1974) XI-XII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara.
- Korkmaz Z (1975) Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtileri, *Bilimsel Bildiriler*, s. 433-446. Ankara, TDK Yayınları.
- Korkmaz Z (1977) Eski Anadolu Türkçesi Üzerindeki Çalışmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar, *Türkoloji Dergisi*, s. 14-22.
- Korkmaz Z (1981) Anadolu Yazı Dilinin Tarihî Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri. *VII. Türk Tarih Kongresi*, C.II, Ankara: s.583-589.
- Korkmaz Z (1984) Anadolu'da Türkçenin Yazı Dili Oluşu ve İlk Öncüleri. *Türk Dili*, S.390-391, Ankara: s.272-278.
- Korkmaz Z (1991) Eski Türk Yazı Dilinden Yeni Yazı Dillerine Geçiş Devri ve Özellikleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara: s.55-64.
- Korkmaz Z (2003) *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* (TDK Yayınları, Ankara).
- Korkmaz Z (2004) Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten (II)*, s. 99-105.
- Korkmaz Z (2004) Dede Korkut Hikâyelerinde Dil-Üslup Bağlantısı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, (46), 101-112.
- Korkmaz Z (2010) *Grammer Terimleri Sözlüğü*, (TDK Yayınları, Ankara).
- Korkmaz Z (2013) *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi* (TDK Yayınları, Ankara).
- Korkmaz Z (2017) *Marzubân-nâme Tercümesi, Destûr-ı Şâhî*, (TDK Yayınları, Ankara).

- Kut G (2003) *Ali Şir Nevâyî, Garâ'ibü's-Sığâr (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, (TDK Yayınları, Ankara).
- Law P, Veenstra T (1992) On The Structure of Serial Verb Constructions. *Linguistic Analysis* 22.185-217.
- Lefebvre C. (ed.) (1991) *Serial Verb Constructions: Grammatical, Comparative and Cognitive Approaches*, (John Benjamins, Amsterdam)
- Lehmann C (2002) *Thoughts on Grammaticalisation* (München: Lincom Europa).
- Levin B (1993) *English Verb Classes and Alternations a Preliminary Investigation*. (The University of Chicago Press, Chicago/ London)
- Li C, Thompson SA (1981) *Mandarin Chinese: A Functional Reference Grammar*. (University of California Press, Berkeley)
- Lichtenberk F (2006) *Serial Verb Constructions in Toqabaqita*. *Serial Verb Constructions: A Crosslinguistic Typology*. (Ed. A. Aikhenvald - R. Dixon). Oxford: Oxford University Press:254-272.
- Lord C (1993). *Historical Change in Serial Verb Constructions*. (John Benjamins, New York)
- Lovestrland J (2018) *Serial Verb Constructions in Barayin: Typology, Description and Lexical-Functional Grammar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Oxford University.
- Lovestrland J (2017) *An Overview of The Literature on Serial Verb Constructions* https://www.academia.edu/31061255/DRAFT_An_overview_of_the_literature_on_serial_verb_constructions_Jan_24_2017_10.Aralık .2018.
- Massam D (2013) Nuclear Complex Predicates in Niuean. *Lingua*. 135: 56-80.
- Matisoff JA (1969) Verb Concatenation in Lahu: The syntax and semantics of 'simple' juxtaposition. *Acta Linguistica Hafniensia*, 12(1), 69-120.
- Meyerhoff M (2001) Another Look at The Typology of Serial Verb Constructions: The Grammaticalisation of Temporal Relations in Bislama (Vanuatu). *Oceanic Linguistics* 40.247-68.

- Muysken P, Tonjes V (1995) *Haitian*. In Jacques Arends, Pieter Muysken & Norval Smith (eds.), *Pidgins and Creoles: An Introduction*, 153-164. Amsterdam: John Benjamins.
- Nishiyama K (1998) V-V Compounds as Serialisation. *Journal of East Asian Linguistics* 7.175-217.
- Noonan M (1985) Complementation. *Language Typology and Syntactic Description. Complex Constructions*. (ed. T. Shopen). Cambridge: Cambridge University Press: 2: 42-140.
- Noonan M (1992) *A Grammar of Lango* (Mouton de Gruyter, Berlin).
- Osam EK (1997) Serial Verb Constructions and Grammatical Relations in Akan. pp. 253-79 of *Grammatical relations. A functionalist perspective*, edited by T. Givon. Amsterdam: John Benjamins.
- Oyelaran O (1982) On The Scope Of The Serial Verb Construction in Yoruba. *Studies in African Linguistics* 13.109-46.
- Özçelik S (2016) *Dede Korkut -Dresden nüshası- Metin, Dizin* (TDK Yayınları, Ankara).
- Özkan M (2000) *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi* (Filiz Yayınları, İstanbul).
- Pawley A (1987) Encoding Events in Kalam And English: Different Logics For Reporting Experience *In R.S. Tomlin (Ed.), Coherence and grounding in discourse* (pp. 329-360). Amsterdam: John Benjamins.
- Pawley AP (1993) A Language Which Dewes Description By Ordinary Means.pp. 87-129 of *The role of theory in language description*, edited by W. A. Foley, Berlin: Mouton de Gruyter.
- Pawley AP (1973) Some problems in Proto-Oceanic Grammar. *Oceanic Linguistics* XII.103-88.
- Pawley AP, Lane J (1998) From Event Sequence to Grammar: Serial Verb Constructions in Kalam. pp. 201-28 of *Case, typology and grammar*, edited by A. Siewierska and Jae ung Song, Amsterdam: John Benjamins.

- Pawley AP (2009) On The Origins Of Serial Verb Constructions İn Kalam. In T. Givón & M. SHİBATANI (Eds.), *Syntactic complexity: Diachrony, acquisition, neuro-cognition, evolution* (pp. 119-144). Amsterdam: John Benjamins.
- Payne DL (1990) Morphological Characteristics of Lowland South American Languages. pp. 213-42 of *Amazonian linguistics. Studies in Lowland South American Indian languages*, edited by D. L. Payne, Austin: University of Texas Press.
- Polat Ü (2019) Eski Uygurca Maytrisimit Adlı Eserde Fiil+Zarf-Fiil Eki+Fiil Kuruluşundaki Yarı Tasvir Fiilleri. *XIV. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*.
- Reichl K (1982) *Türkmenische Märchen* (Studienverlag Brockmeyer, Bochum) .
- Rosche E (1983) Prototype Classification and Logical Classification: The Two Systems. in E. F. Scholnick (Ed.). *New Trends in Conceptual Representation: Challenges to Piaget's Theory?* (pp. 73-86). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Ross MD (2001) Contact-İnduced Changes In Oceanic Languages. In North-West Melanesiapp. 134-60 of Aikhenvald and Dixon (eds.).
- Sağ Y (2015) Complex Predicate Formation via Adjunction to a Head Category: Evidence from Light Verb Constructions in Turkish. *Ms. Rutgers University*.
- Schachter P (1974) A Non-Transformational Account of Serial Verb Constructions. *Studies in African Linguistics, Supplement 5*: 153-271.
- Schamiloglu U (1996) Türk Dillerinde Yardımcı Fiiller Sorunu. *Uluslararası Türk Dili Kongresi* (26 Eylül- 3 Ekim 1988), s. 153 -168. Ankara: TDK Yayınları.
- Schiller E (1989) On the Phrase Structure of Serial Verb Constructions. *Papers from the Twenty-fifth Regional Meeting, Part 1, Chicago Linguistic Society, Chicago*, 405-419.
- Schiller E (1990a) On The Deffinition And Distribution Of Serial Constructions. pp. 34-64 of *Joseph and Zwicky (eds.)*.
- Schiller E (1990b) The Typology Of Serial Verb Constructions. CLS 26.393-406.

- Schultze-Berndt E (2000) Simple and Complex Verbs in Jaminjung. A study of event Categorisation In an Australian Language. PhD. dissertation. Nijmegen: Max Planck Institute.
- Sebba M (1987) *The Syntax Of Serial Verbs: An Investigation into Serialisation in Sranan And Other Languages* (John Benjamins, Amsterdam).
- Seuren P (1990) Serial Verb Constructions. pp. 14-33 of *Joseph and Zwicky (eds)*.
- Shibatani M (2007) Grammaticalization of Converb Constructions: The Case Of Japanese -te Conjunctive Constructions. *Rehbein J. & Hohenstein C. & Pietsch, L. (Yay.) Connectivity in Grammar and Discourse*. Amsterdam: John Benjamins. 21-49.
- Shibatani M (2009) *On The Form of Complex Predicates: Demystifying Serial Verbs*. (Mouton de Gruyter, Berlin)
- Stahlke H (1963) Some Restrictions on Objects in Twi. *Journal of West African Languages*: 145-149.
- Stahlke H (1970) Serial Verbs. *Studies in African Linguistics*, 1(1), 60-99.
- Stewart J (1963) Some Restrictions on Objects in Twi. *Journal of African Languages*, II/2: 145-149.
- Stewart OT (2001) *The serial verb construction paramete*. (Garland Publishing, New York and London)
- Straughn CA (2011) Evidentiality In Uzbek And Kazakh. A Dissertation Submitted To the Faculty Of The Division Of The Humanities in Candidacy For The Degree Of doctor Of Philosophy, The University Of Chicago.
- Sudmuk C (2005) The Syntax and Semantics of Serial Verb Constructions in Thai. Austin: University of Texas, Doctoral dissertation, University of Texas
- Sugar AD (2019) Verb-linking and Events in Syntax: The Case of Uyghur -(i)p Constructions, A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, University of Washington.

Sümer F (1992) *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı- Destanları* (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul).

Swift B (1963) *A Reference Grammar of Modern Turkish* (Indiana University, Bloomington).

Şahan Güney F (2007) Tatar Türkçesindeki Bazı Birleşik Eylem Yapılarının Türkiye Türkçesine Tercümesi Konusunda Bazı Meseleler. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS) 38*, 10-15 Eylül 2007, Ankara, 38. ICANAS Bildiriler, C. II: Dilbilimi, Dilbilgisi ve Dil Eğitimi, Ankara 2011, ss. 691-709.

Şahin H (2003) *Eski Anadolu Türkçesi* (Akçağ Yayınları, Ankara).

Şirin User H (2009) *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı İncelenmesi* (Kömen Yayınları, Konya)

Tallerman M (2014) *Understanding Syntax. Publisher* (Taylor & Francis, London)

Tan A (2017) Kırgız Türkçesinde “Satıp Al-” Yapısı Üzerine. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10 Sayı: 51,s.189-193.

Tarama Sözlüğü, C.I (1995). C.II, III, IV, V,VI, VI, VIII (1996) (TDK Yayınları, Ankara)

Taş İ (2017) *Şeyyâd Hamza, Yûsuf ve Zelihâ* (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara) (e-kitap).

<https://www.ktb.gov.tr/eklenti/56443,seyyad-hamza--yusuf-ve-zelihapdf.pdf>

02.Mayıs 2021.

Tatçı M (1990) *Yunus Emre Divanı* (Akçağ Yayınları, Ankara).

Tatçı M (1991) *Yunus Emre Divanı* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).

Tekin Ş (1976) *Uygurca Metinler II, Maytrısimi* (Sevinç Matbaası, Ankara).

Tekin T (2000) *Orhon Türkçesi Grameri* (Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara).

Tekin T (2004) *İrk Bitig Eski Uygurca Fal Kitabı* (TDK Yayınları, Ankara).

- Tekin T (1998) *Orhon Yazıtları, Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk* (Simurg Yayınları, Ankara).
- Tezcan S, Boeschoten H (2001) *Dede Korkut Oğuznâmeleri* (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul).
- Thompson SA (1973) Resultative Verb Compounds in Mandarin Chinese: A Case For Lexical Rules. *Language*, 49(2), 361-379.
- Timurtaş FK (1981) *Eski Türkiye Türkçesi* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Tokyürek H (2005) Eski Türkçede (VIII. yy.- XII. yy.)Yardımcı Fiiller. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Topaloğlu A (1989) *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü* (Ötüken Yayınları, İstanbul).
- Toparlı R (1992) *İrşâdü'l-Mülûk ve 's-Selâtîn* (TDK Yayınları, Ankara).
- Toparlı R, Çögenli MS, Yanık NH (1999) *El-Kavânînü'l-Küllîyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye* (TDK Yayınları, Ankara).
- Toparlı R, Vural H, Karaatlı R (2007) *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü* (TDK Yayınları, Ankara).
- Turan Z (1996) Eski Anadolu Türkçesi'nde Ol- Cevheri Fiili. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* s. 265-289.
- Uğurlu M (1999) *Memluk Türkçesinde Zarf-Fiilli Parçaların Dizimi*, (TDK Yayınları, Ankara).
- Uğurlu M (2003) Türkiye Türkçesinde 'Bakış' (Aspektotempora). *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 5: 124-133.
- Uğurlu M (2007) Birleşik Fiil Üzerine, Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi 27-28 Ağustos 2007, Bildiriler, C. 1., 2. bs., İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., 2009, 399-412
- Ünlü S (2013) *Çağatay Türkçesi Sözlüğü* (Eğitim Kitabevi, Konya).
- Van Valin, RD. JR, Lapolla, RJ (1997) *Syntax: Structure, meaning, and function*. (Cambridge University Press, Cambridge)

- Veenstra T (1996) *Serial Verb Constructions in Saramaccan: Predication And Creole Genesis*. Dordrecht: Holland Institute of Generative Linguistics.
- Vittrant A (2012) How typology allows for a new analysis of the verb phrase in Burmese. *Revue de linguistique et de didactique des langues*, UGA Editions, 46, pp.101-126.
- Washington JN, Tyers M (2019) Delineating Turkic non-finite Verb Forms By Syntactic Function. *Proceedings of the Workshop on Turkic and Languages in Contact with Turkic*. 4. 115.10.3765/ptu.v4i1.4587.
- Westermann D (1907) *Grammatik der Ewe-Sprache* (Dietrich Reimer, Berlin).
- Westermann D (1930) *A Study of the Ewe Language* (Oxford University Press, London).
- Yavuz K, *Gülşehri'nin Mantıku't-Tayrı, (Gülşen-Nâme)* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara) (e-kitap.) <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10686,metinpdf.pdf?0> 02.Mayıs.2021.
- Yavuz K (2000) *Garib-nâme* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara) (e-kitap.) <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10669,garib-namepdf.pdf?0> 02.Mayıs.2021.
- Yıldırım H (2009) *Özbek Türkçesi (Dil Bilgisi-Alıştırmalar-Konuşma-Metinler)* (Gazi Kitabevi: Ankara).
- Yıldız H (2017) Türk Dilinde Fiillerin Semantik Sınıflandırılması Problemi. *Littera Turca, Journal of Turkish Language and Literature*, III/1: 337-362.
- Yıldız M (2004) *Yeni Uygur Türkçesinde Tasvir Fiilleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yin H (2007) Serial Verb Constructions in English And Chinese. *Linguistic Proceedings of the 2007 annual conference of the Canadian Linguistic Association*.
- Yüce N (1993) *Mukaddimetü'l-Edeb Hârizim Türkçesi ile Tercümelî Şuşter Nüshası Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks* (TDK Yayınları, Ankara).

Zeynalov FR (1986) Türk Dillerinde Birleşik Eylem Meselesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, s.455-468.

Zeynalov FR (1993) *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, (Türkiye Türkçesi: Yusuf Gedikli) (Cem Yayınevi, İstanbul)

DİZİN

Eski Anadolu Türkçesinde Çok Fiilde Tek Hareket Bildiren SFY Listesi

Av avladı kuş kuşladı. Anasının yanına **alıp geldi** [al- + gel- = getir-] (DK D20/3)

Baksa görse bir derenin içine karga kuzgun **iner çıkar konar kalkar** [in- + çık- + kon- +kalk- = uç-/avlan] (DK D26/6-7)

Babasının önünden **gelüp gideridi** [gel- + git- = geç-] (DK D22/11)

İki **varduñ** bir **gelürsin** yavrım kanı [var- + gel- = dön-] (DK D24/6)

Anlar dañı bü dünyāya **geldi kiçdi** [gel- + geç- = geç-/Mec. öl-/vefat et-] (DK D34/11)

karvan kibi **ķondı köçdi** [kon- + göç- = göç-/ Mec. öl-/vefat et-] (DK D12)

Yiyelüm içelüm hoş kiçelüm [ye- + iç- = ye-/karnını doyur-] (DK D36/13)

ķızıl develer **gelüp kiçdügi** şu [gel- + geç- = geç-] (DK D45/6)

ķarma ögeç semüzin **alıp tutan** [al- + tut- = tut-/yakala-] (DK D46/3)

Şökli Melik kâfirlerle şin şâdmân **yiüp içüp oturur-idi** [ye- + iç- + otur- = ye-/karnını doyur-/yemeye devam et-] (DK D51/3-4)

Aluñ gelüñ sağrak sürsin didi [al- + gel- = getir-] (DK D52/3-4)

Buñnu yirde **ķodum geldüm** [ko- + gel- = bırak-/terk et-] (DK D109/4-5)

ķara ķoç ata binenler **vardı geldi** [var- + gel- = dön-] (DK D137/10)

Uğurun açuķ olsun sağ esen **varup gelesin** [var- + gel- = dön-] (DK D177/4)

Mere bugañuzı **ķoyu virüñ** gelsün didi [koy- + ver- = bırak-] (DK D181/13)

Üç canavar öldürdüğü-y-içün bir kızcaguzımı **aldı gitdi** [al- + git- = götür-] (DK D192/1)

Çoban yıl tamām olıçaķ mende amanatuñ var **gel al**, didi [gel- + al- = götür-] (DK D215/8)

Bayındır Hānuñ dîvānına kaçan istese **varur gelir-idi** [var- + gel- = uğra-/git-] (DK D254/1)

ķılurken mevlāsı kığırssa **ķoya vara** [koy-+ var- = bırak-/bırakıp git-] (MN/B8b/4)

Varup gelince on dört gün geçdi [var- + gel- = dön-] (MN/s.176.1-2)

Oşbu tavar senüñdür **al git** didüm. Inanmadı [al- + git- = götür-] (MN/s.180/7-8)

Āzāy alkış-ıla **aldı gitdi** [al- + git- = götür-] (MN/s.180/9)

Ķo gitsün elinden gelirin éde / Bu sevdā dañı başından gide [ko- + git- = bırak-/terk et-] (SN 51/3)

Çırañdan gözükürdi nêtdükleri / **Gelüp** biri birine **gitedükleri** [gel- + git- = uğra-/ziyaret et-] (SN 63/4)

Bu mevzün ġazel hem ögine gelür / **Şunup** kopuzını eline **alur** [uzan- + al- = al-] (SN 81/13)

Bugün Çin ilindesin uşda hele **Gül oyna** vü zevk eyle bizüm ile [gül- + oyna- = eğlen-] (SN 84/7)

Ne kim **verdi aldı** du´ā étdi ol / Göñüldi şoloğ sā´at tutdı yol [ver- + al- = takas et-] (SN 114/2)

Şu demde ki yoğ idi ağzım tadı / Süñeyl **al** çeriye **gitgil** dèdi [al- + git- = götür-] (SN 174/11)

Şuçunuzu ben dileyem yanıdam / Gèrü döñdürem şāñı **alam gidem** [al- + git- = götür-](SN 177/8)

Ķonup anda söğüldi vü yèdi it / Öginde dèdi kendüye **tur git** [dur- + git- = git-/uzaklaş-] (SN 194/10)

Alur şatar hiç anuñ suçı yoğ / Ķaravaş gerek vère bañāsını çoğ [al- + sat- = ticaret yap-] (SN 208/10)

Ne var ger degül isem aç u yalın / **Gelüp giderem** her yıl işbu yolın [gel- + git- = uğra-/ziyaret et-] (SN 209/5)

Şunup tutdı vü öpdü iki gözün / Bilişdi yād eylemedi kendözün [uzan- + tut- = tut-] (SN 233/14)

Beni yalvarup gèrü **ala gide** / Anam қatlanmaya bensüz nède [al- + git- = götür-] (SN 245/12)

Yañındum dèyü kendözine қatı / Ķaқıdı **қapup қoyverdi** atı [kap- + koy- + ver- = bırak-/birden bırak-] (SN 249-3)

Bular dağı ol dedügin etdiler / Hıç eglenmeyüp **durdılar gıtdiler** [dur- + git- = git-/uzaklaş-] (SN 318/8)

Çü naqqāş ol hāleti gördi / Oturumadı **ıurdı yügürdi** [dur- + yürü- = git-/uzaklaş-] (SN 319/12)

Ki atama şatmış ol kıızı / **alup kaçdı** aldıadı yavlağ bizi [al- + kaç- = kaçır-] (SN 329/9)

Geçen nesneden kişi geçmek gerek / **Gülüp oynayup yéyüp içmek** gerek [gül- + oyn- + ye- + iç- = eğlen-] (SN 338/6)

Bu dünyā vefāşı yok **kelür kiter** / Āhıret üçün dürişmek kerek emdi [gel- + git- = Mec. geç-] (KY/B47r8)

Yā benüm İbn-i Yemīnüm ümm **alı kıodı** / Hālık seni körmege vērse emdi [al- + ko- = al-/alılıkoy-] (KY/B68v8)

Selām vērüp beşir köñlegi **şunu vērđi** / Yüzine sürdi iki közi açılır emdi [uzat- + ver- = uzat] (KY/B73r14)

Eytdi ırte kıamu hāzır oluñuz / Her birünüz bir ođ **alup gelünüz** [al- + gel- = getir-] (GN/573)

İrte anda kıamu hāzır oldılar / Her biri bir ođ **aluban geldiler** [al- + gel- = getir-] (GN/575)

Zîrā bunlar dünyadan nağl itdiler / İlla bu pendi bize **kıop gıtdiler** [ko- + git- = bırak-/terk et-] (GN/595)

Nüh felekden yoğaru seyri geçer / İrer ol rahmet honından **yir içer** [ye- + iç- = ye-/karnını doyrur-] (GN / 733)

İşid imdi halk işin kim n'ıtdiler / Bağçaya niçe **gelüben gıtdiler** [gel- + git- = uğra-/ziyaret et-] (GN/1556)

Beg varur söyler şehe bu hālleri / Destür alur, **alur iltür** ol eri [al- + götür- = götür-] (GN/3186)

Bu metā' ilden ile varsa gerek / Halk biribirine **alup vırse** gerek [al- + ver- = değiş-/takas et-] (GN/7147)

Aldı gitti ‘ışk beni genişüz geniş / Gönlüme anıdurmadı hergiz soñın [al- + git- = götür-] (GN/7931)

Virür alur şol nefes virmek gibi / Cümle cân andan dutar bu tertibi [nefes al- + nefes ver- = yaşa-] (GN/8105)

Vardı gördi Zābilistān illerin / Anda **girüp çıkacak** menzillerin [gir- + çık- = uğra- / ziyaret et-] (İSK/1363)

Herbiri n’itdi cihānda söylegil / Nice **gelüp gitti** takrîr eylegil [dünyaya gel- + dünyadan git- = yaşa-] (İSK/5077)

Bir tecellî dahı kıldı kahr-ıla / **Yahdı yıhdı** yohlıg ili şehr-ile [yak- + yık- = Mec. çok büyük zarar ver-, harap et-] (İSK/5117)

Çünkü **kaçup gitti** Tûrān leşkeri / Buldı revnak girü İrān kişveri [kaç- + git- = kaç- / uzaklaş-] (İSK/5408)

Hızr didi anı kim Eşgāniler / **Gidübenüj geldiler** Sāsāniler [git- + gel- = dön-] (İSK/5837)

Tāc u tahtı çün **koyup ol gitti** zār / Mülk tutdı oğlu Pîrüz’a karār [koy- + git- = bırak- / terk et-] (İSK/5924)

Kim Sikender kim cihāna toymadı / **Geldi gitti** geldüğünü tuymadı [dünyaya gel- + dünyadan git- = yaşa-] (İSK/7890)

Her kumâşı bizden iltürler beleş / Kim **bahâ virüp alur** bizden kumâş [değerini ver- + al- = satın al-] (MT 3072)

Yohsa yolda eglenür olur-ısañ / Yâ biraz geç **varuban gelür**-iseñ [var- + gel- = gel- / dön-] (MT 3523)

Mālunı özge kişi yir sen var anda hisābın vir / Sinün hemān bir adım yir **gel gör** āhir nedür bu fāl [gel- + gör- = gör-/anla-/şahit ol-] (YED/s.122)

Gözün görürken yi-yidür eylemegil bunca ‘özür / Bu dünyede hāsıl nedür hayreyle bāzārı **vir al** [ver- + al- = değıştir-/takas et-] (YED/s.122)

İnanma fānî ‘ömre kim bākî degüldür sevgüsü / Görür iken sultānları **koyup giderler** mülk ü māl[koy- + git- = bırak-/terk et-] (YED/s.124)

Erenler **gelüp geçdiler** dünyâyı koyup göçdiler / Havâyâ agup uçdılar bular hümâdur kaz degül [gel- + geç- = Mec. Yaşayıp öl-] (YED/s.132)

Niçe şîrîn durur **gel gör** ki kocalar yigit olur / Esrükligi ayılmadın ne şûr ider bu meydânda [gel- + gör- = gör-/anla-/şahit ol-] (YED/s.260)

Bunlar bir vakt begler idi kapucılar korlar idi / **Gel** şimdi **gör** bilmeyesin beg kangıdur ya kulları [gel- + gör- = gör-/anla-/şahit ol-] (YED/s.300)

Bu didüğü ‘Osmân neslidür, işde **sürilip gide yorur** [sür- + git- + yürü- = sür-/sürüp git-] (DK D2/6)

Yâd oğulu şaklamağ ile oğul olmaz, büyüyende **salur gider** [sal- + git- = uza-] (DK D2/6)

Çalup keser öz kılıcı muhannetler çalınca [sürt- + kes- = kes-] (DK D4/5)

İleyünüzde **çalup aydan** ozan olsun [çal- + söyle- = söyle-] (DK D5/9)

Ağ südin **toya emzürse** ana görklü [doy- + emzir- = emzir- / doyurup emzir-] (DK D6/13)

Ozan ivünj tayağı oldur ki yazıdan yabandan ive bir konuk gelse, er adam ivde olmasa ol anı **vidürür içürür ağırlar** ‘azizler **gönderür** [ye- + iç- + ağırla- + azizle- + gönder- = misafir et-] (DK D8/8-9)

Yir ise yisün yimez-ise **tırsun gitsün** dimiş-idi [dur-/kalk- + git- = git-/ uzaklaş-] (DK D10/10)

Ben varıçak **gelübeni karşıladılar** [gel- + karşıla- = karşıla-] (DK D13/5)

Buğa dahı oğlana **sürdi geldi** [sür- + gel- = gel-] (DK D16/7)

Ne yirde güzel kopdıy-ısa **çeküp aldı** [çek- + al- = al-] (DK D19/5)

Dirse Hân **varuñ getürünj** öldüreyim didi [var- + getir- = getir-] (DK D19/12)

Al şarabuñ itisinden **aldı içdi** [al- + iç- = iç-] (DK D20/4)

Oğlını oğlayup **öldüre görgil** [öldür- + gör- = öldür-] (DK D21/3)

Yoluñ kıyısın alup oturdı. **Ağladı şıkladı** [ağla- + sızlanarak ağla- = ağla-] (DK D39/9)

Bidevî ata binüp oğlançıgun **isteyü gitti** [iste- + git- = iste-/istemeye git-] (DK D26/4)

Dirse Hân **tutsak oldu gider**. [tutsak ol- + git- = tutsak olmak üzere ol-] (DK D30/4)

Babasınun ardinça **yortup gitdi** [koş- + git- = koş-/koşup git-] (DK D31/6)

Gelün varalum şol yigidi **tutup getirelüm** [tut- + getir- = getir-] (DK D31/9)

Saya varsam dükense olmaz [say- + var- = say-/saymaya başla-] (DK D37/12)

Bu ağacı **koparı gör** yoħsa seni bunda kırtlar kışlar yir [kopar- + gör- = kopar-/koparmaya başla-] (DK D50/6)

Merdin ƙal'asın **depüp yıkan** demür yaylu Ƙapçaƙ Melike...[vur- + yık- = yık-] (DK D60/6)

Pay Püre Big ne **ağlayup buzlarsın?** [ağla- + böğür = ağla-/böğürerek ağla-] (DK D67/12-13)

Bir gün ola **düşem ölem** yirümde yurdumda kimse ƙalmaya [düş-/hasta ol- + öl- = öl-] (DK D68/3/4)

Bamsı Beyrek birini **ƙova gitdi**. [kov- + git- = kov-/kovmaya git-] (DK D76/3)

Baba maña bir kıız **alı vir** kim men yirümden tırmadın ol tırmaħ gerek [al- + ver- = al-/alıp ver-] (DK D81/1-2)

Dede Ƙorƙut kıçi başlı kıçer ayğıra **sıçradı bindi** [sıçra-/zıpla- + bin- = bin-] (DK D84/4-5)

Gel gidelüm semüzin al aruğın ƙo didi [gel- + git- = git-] (DK D88/2)

Var yiriğe **oturğıl** [var- + otur- = otur-] (DK D114/ 4)

Altun bañ ivüğe **sürüp varğıl** [sür-/yürü- + var- = var-/git-] (DK D143/9-10)

Ƙayıtdı döndi Delü Dumrul ivine geldi [geri dön- + dön- = dön-] (DK D156/10)

Azrā' il bir gögerçin oldu pencereden **uçdı gitdi** [uç- + git- = uç-] (DK D159/5-6)

Gel gidelüm ikisinden biri bolay ki canın vire [gel- + git- = git-] (DK D162/6-7)

Ʀar etegüne giñ ƙoltuğuna **sığnu gelmişem** [sığın- + gel- = sığın-/sığınmaya gel-] (DK D179-1)

Mere kızını virün şehirden sürün **çıkşun gitsün** didi [çık- + git- = çık-/uzaklaş-] (DK D183/3-4)

Kaçup gideriken Aruz Kocanın oğlançığı düşmiş [kaç- + git- = kaç-/uzaklaş-] (DK D213/8)

Bir bir **gel kiç** didi. Bir bir **gelüp kiçdi** [gel- + geç- = geç-] (DK D227/8)

Başatın üzerine kodı hançer ile **çaldı kesdi** [sürt- + kes- = kes-] (DK D228/12)

Atasını at üzerinden **karvadı tutdı** [kavra- + tut- = tut-] (DK D242/5)

Yeñimeyüp yirine varup **yatdı uyudı** [yat- + uyu- = yat-] (DK D264/8)

Seni koyu virelüm **var git** didiler [var- + git- = git-/uzaklaş-] (DK D276/2)

Yidi başlu ejderhāya **yütüp vardum** [ulaş- + var- = var-] (DK D278/6-7)

Yidi gün dīvāna çıkmadı **ağladı oturdu** [ağla- + otur- = ağla-/ağlamaya devam et-] (DK D300/11)

Pādişāh cevābından sākıt olup melik-zāde **kalkup gittikten** sonra [kalk- + git- = git-/uzaklaş-] (MN/s.6/11)

Meger işbu ırmağ kenārunda **siñüp oturam** ördeğin birin ele getürem. Pes bir yirde **sindi oturdı** [gizlen- + otur- = gizlen-] (MN/B14a/17)

Yöri git, yoğsa şimdi ol baltağı başuğa ururı [yürü- + git- = git-/uzaklaş-] (MN/B35a/7)

Pādişāha yakın yir gösterdiler **geçdi oturdı** [geç- + otur- = otur-] (MN/B37b/10)

Tedbîr oldur ki çün tuz yükledüp **süre gele** [sür- + gel- = gel-/sürüp gel-] (MN/B47a/7)

‘Avrat hemān ol sâ‘at **sevinü durdı** [sevin- + dur- = sevin-/sevinmeye başla-] (MN/B53b/11)

Oşbu geçeni gerek bugün ‘akreb **ura öldüre** [vur- + öldür- = öldür-] (MN/B68b/9)

Mağarasına vardı. İlyās’ı buldu. **Aldı geldi** [al- + gel- = getir-] (MN/s.176.1-2)

Nāgāh qarşudan bir kıya **kopup geldi** [kop- + gel- = kop-] (MN/s.178/3)

Anuğ hağın ayrıca ekdüm. **Götürü virdim** [götür- + ver- = götür-/götürüp ver-] (MN/B3b/6)

Kitābı elinden **şunup aldım** / Okıdum u bir dem ʔaᅇa ʔaldum [uzan- + al- = al-] (SN 23/14)

Baᅇup gördüm ol fitneyi şār u il / Yürür ʔamda ʔapmıř niᅇābını yil [bak- + gör- = gör-/fark et-] (SN 43/3)

Bu resme iki menzile yètdiler / ʔavüm döndi bular **varup gıtdiler** [var- + git- = git-/uzaklaş-] (SN 55/9)

Diler kim cihānı **tolanup geze** / Göre her ne kim görünürse göze [dolan- + gez- = gez-] (SN 59/3)

Yügürü çıkar ʔařra görışür ol / İleri yürür şāha gösterür yol [yürü- + çık- = çık-] (SN 70/10)

Otuz bedre altun daᅇı getirür / Ki her bedre bir ʔul **ala götürür** [al- + götür- = götür-] (SN 72/9)

Çü faᅇfür **döndi gitdi** yine / Süheyl-i yemen vardı ileyine [dön- + git- = git-] (SN 72/13)

Velıkin elinden ʔodı ʔopuzı / **Düşüp gitdi** öᅇi şarardı yüzi [düş- + git- = düş-] (SN 86/15)

Hemān lāᅇza naᅇᅇāř **döner gelür** / Yıᅇirmi otuz yapucılar alur [dön- + gel- = dön-] (SN 89/12)

Gèrü taᅇta **aᅇdı oturdu** Süheyl / ʔopuzın az az ʔalmaᅇa ètdi meyl [çık- + otur- = otur-] (SN 95/9)

ᅇola geldi bāᅇ içi müşk ü ‘abîr / bu ‘ıřᅇı neler öᅇredür gör yā bir [dol- + gel- = dol-] (SN 103/11)

Düşüp yatur idi ne ‘aᅇl u ne fehm / Ne hūř ü ne fıkr ü ne tedbîr ne vehm [düş-/kendini yere at- + yat- = yat-/uzan-] (SN 104/6)

Turup köşke **aᅇdılar oturdılar** / Sucı ʔařıdup nuᅇl getürdüler [çık- + otur- = otur-] (SN 111/2)

Nite kim dedümdi bayaᅇ yèrine / Yine **vardı oturdı** ʔaᅇ yèrine [var- + otur- = var-] (SN 146/3)

Bir **anlayugör** nolısar çāresi / Ki az iş degül bize yüz kıarası [anla- + gör- = anla-] (SN 178/15)

Beni eyle şanmañ ki **koyam kaçam** / Ne and içeyim göresin kıan içem [koy- + kaç- = kaç-/terk et-] (SN 181/15)

Yèdi gün dañı **sürdi gitdi** cühüd / Sekizinci gün gör ki nètđi cühüd [sür- + git- = sür-/devam et-] (SN 216/9)

Cühüd anda kim **yatuqalmış** idi / Uydı şanasın ki ölmış idi [yat- + kal- = yat-/konakla-/misafir ol-] (SN 224/1)

Gerek kıarvayup duta kızuñ kıolın / **Tutup çekdi** ammā şakalı kıılın [tut- + çek- = çek-] (SN 225/12)

Dönüp gitdi inen degül midı tañ / Biraz geçicek çünkü atdıdı tañ [dön- + git- = git-] (SN 234/1)

Gèrü işiñe **varasın gidesin** / Bu zindān bucağında sen nēdesin [var- + git- = git-] (SN 251/10)

Süci başdayıdı vü elde ayañ / **Yügürü girüp geldi** bir kıul bayañ [koş- + gir- + gel- = gel-/koşarak gel-] (SN 294/4)

Atı şanayıdüñ ki bir kıuş idi / **Uça vardı** vü kıal'aya düşdıdı [uç- + var- = uç-] (SN 299/14)

Kel varalum atamıza söyleyelüm / Yūsufi atamızdan dileyelüm [gel- + var- = var-/git-] (KY/ B5r16)

Yūsuf aydur èmdi tedbîr tedbîr eyle kıılam / Köñleki atamıza **verip ıyam** [ver- + gönder- = gönder-] (KY/B72r5)

Ya'kıbü ündedi **keldi kirdi** / Bunı beyle nete kııldıñ dèyür èmdi [gel- + gir- = gir-] (KY/B74r16)

Uçagelüp dünya tağın yayladıñ / Āñiretden yaña çün 'azm eyledük [uç- + gel- = gel-] (GN/490)

Yir yirin yol eyledi **sızdı çıkar** / Geh gözinden gāñ burından aķar [sız- + çık- = çık-] (GN/2452)

Ol anuñçun mu‘teber durmış durur / Anı kudret **kaplayup dutmış-durur** [kapla- + tut- = kapla-] (GN/2663)

Çünkü ol ni‘met tamām **kınar bifer** / Ol biferçe hāş u ‘ām anda ufer [kayna- + piş- = piş-] (GN/2824)

Yidi bir yıl **kınadı biferdi** tamām / Kamu dîne da‘veti oldu maķām [kayna- + piş- = piş-] (GN/2840)

Bunlaruñla **varıgörgil** hāzret’e / Kim ebed lāyık olasin rahmete [var- + gör- = var-] (GN/2940)

Nefsde şoldur şayruluk kim halk bilür / Şayru dip dostlar anı **şoragelür** [sor- + gel- = sor-/sormaya gel-] (GN/2968)

Sözi diñlerken gözi ma‘nî güder / Gönli ol ma‘ni-y-ile **tolmış gider** [dol- + git- = dol-/dolmaya başla-] (GN/3019)

Mūsā peygāmbir hāķ’a nāz eyledi / Bu ne hikmetdür **diyüben söyledi** [de- + söyle- = söyle-] (GN/4233)

Bunlara hāķdan gelüpdür bu bilü / **Oğrayup geçe** gerek uslu delü [uğra- + geç- = uğra-] (GN 4385)

Geçmesem yoldan kaluram n’ideyim / Çün komazlar niçe **geçüp gideyim** [geç- + git- = git-] (GN/4405)

Ķalkdı oğlan ayağa bindi durur / Ķançaru virbir-iseñ **yügrür varur** [yürü- + var- = var-/git-] (GN/5321)

Geldüm evvel şüreti terk itmege / Ya‘ni yolda **ırağuban gitmege** [bırak- + git- = bırak-/terk et-] (GN/5459)

Bir kulavuz hācet oldu pes baña / Kim beni bensüz **ala ilte** aña [al- + götür- = götür-] (GN/ 5590)

Seng-i şahrā bir ulu taşdur yatur / Altı bir hoş tuhfe yirdür **gir otur** [gir- + otur- = otur-] (GN/5769)

Lîkin hazret sırrına irmez bular / Gizlü nakşı hiç **bakup görmez** bular [bak- + gör- = gör-/anla-] (GN/7684)

Bu meseldür **görnügeldi** gözüme / Bu meselden ma‘ni düşdi gönlüme [görün-+ gel- = görün-] (GN/7787)

Geldi geçdi rûzigâr gördüm çok iş / **Ogradum geçdüm** üküş yokuş iniş [uğra- + geç- = uğra-] (GN/7877)

Mâyil oldı cân-ıla ol hâle ol / Kaldı bunlar **geçdi gitdi** hele ol [geç- + git- = geç-] (GN/8281)

Hem yazarsa bu sözi uşbu kalem / Tokuz evden **göçegelür** anda hem [göç- + gel- = göç-] (GN/8379)

Yine **geçdüm gitdüm** andan ilerü / Ogradum bir şehre girdüm içeri [geç- + git- = geç-] (GN/8747)

Kanda varsa yokaru geçmek diler / Her işi düzmek **kesüp biçmek** diler [kes- + biç- = biç-] (GN/9008)

Çün ‘Alî’den ol cevâb aldı yine / **Vardı gitdi** ol biri geldi yine [var- + git- = git-] (GN/9557)

Didi ben **yügürü geldüm** Hak güvâh / Ne sebebdür benden öñdin irdi şâh [koş- + gel- = gel-] (İSK/1771)

Virbid’anı Sîstân’a kim vara / Rüstem-i Destâni **dutup öldüre** [yakala-/tut- + öldür- = öldür-] (İSK/5665)

Yıhdı vü yahdı Buhârâyı temâm / **Urdı kırdı** ol diyârı hâs u âm [vur- + kır- = kır-] (İSK/ 6086)

Dâr-ı küfre saldı oradan çeri / K’iller **urup öldüreler** kâferi [vur- + öldür- = öldür-] (İSK/ 6913)

Bu kadar feth oluban rûzî aña / **Döndi gitdi** girü Konyadın yaña [dön- + git- = dön-] (İSK/ 6921)

Vahy oldı k’ol suy içmeye kişi / **Ugrayup geçmek** ola andan işi [uğra- + geç- = uğra-] (İSK/ 7085)

Halk anı delüye ururlar-ıdı / Sözüni **gülüp geçürürler** idi [gül- + geç- = gül-/ Mec. aldırış etmemek] (MT 91)

Eydür imdi ditremegüm giderün / Kança kim gerek-ise **aluñ virün** [al- + ver- = ver-]
(MT 207)

Başa bir iş düşdi **gelün gidelüm** / Rûm'a vü bu müşkili hall idelüm [gel- + git- = git-]
(MT 343)

Ol biri eydür ki yârânlar-ıla / **Gel gidelüm** Ka'be'ye kamu bile [gel- + git- = git-]
(MT 436)

Ben saña azuk virem **dur git** girü / 'İşkî kogıl sabrı dutgıl ilerü[dur- + git- = git-/
uzaklaş-] (MT 541)

Gelüriseñ bu yola var yarak it / Yohsa gelme bizümile **töne git** [dön- + git- = git-]
(MT 950)

Tûtılar çünkim selâmuñ aldılar / Hasretünden cümle **düşüp öldiler** [düş-/hasta ol- +
öl- = öl-] (MT 1384)

Kim aña çün tahta **binüp oturur** / Tanrı'dan tâcî ferîşte getirür [bin- + otur- = otur-]
(MT 2318)

Ne ki sen söyler-iseñ ben işidem / Hoş tapuñdan 'ilmi **öğrenügidem** [öğren- + git- =
öğren-] (MT 2871)

'Avrat eydür **geçünüz oturuñuz** / Ne varını ortaya getirünüz [geç- + otur- = otur-]
(MT 2917)

Nesneyi yüz biñ kız-ıla n'idelüm / Hiçe nakda vir **alalum gidelüm** [al- + git- = götür-]
(MT 3048)

Ûullarına buyurur kamu tûruñ / Düşümün ta'bîrini **isten buluñ** [iste- + bul- = yorum-
la-/araştır-] (YZ/180)

Muştuladılar Yūsuf'ı ol ere / **Geldi gördi** gitti 'aqlı ey yārā [gel- + gör- = gör-]
(YZ/202)

Uşşı geldi başına diñle n'èder / Yūsuf'uñ tutar elin **alur gider** [elini al-/tut- + git- =
götür-] (YZ/203)

Turu gelür Yūsuf'ı öper kucar / Üç yüz altmış ton aña **keser biçer** [kes- + biç- = biç-]
(YZ/420)

Anı ofar gelir bir gün görür / **Varur oturur** abbi getirür [var-/git- + = git-/gitmeye bala-] (YZ/448)

Badı gördi gnlek arddan yırtılmı / ofar bildi Zelia suluymı [bak- + gr- = gör-/fark et-/anla-] (YZ/562)

ıraup byinleri aynar-ıdı / Tenleri od **utuup gyner-idi** [tutu- + yan- = yan-] (YZ /785)

Vr bearet bunlara urtulmaa / **Al let** bunları girsün umaa [al- + götür- = götür-] (YZ/796)

Ya'b eydür bir bu kez daı varu / Yine ol umaı **ledi vr** [götür- + ver- = götür-] (YZ/1018)

ldi Ysuf anı bir o saraya / Söyler eydür **var otur** bu araya [var-/git- + otur- = otur-] (YZ/1046)

Ata ana bir arda iki ikin / **Ysn otursun** a'm oysun dgin [ye- + otur- = ye-/yemeye devam et-] (YZ/1132)

N'deyim ızıl yatdur ben anı / Hele **bulı vr** baa ol olanı [bul- + ver- = bul-/bulup ver-] (YZ/1160)

mdi diler ol Beır'e buyura / Gnlegi Ya'b'a ol **ltp vre** [götür- + ver- = götür-] (YZ/1351)

Beır alur ol omı **varur gider** / Vr alavat eydeyüm imdi n'der [var- + git- = git-/gitmeye bala-] (YZ/1353)

Zebniler eke **tuta gtre** Tamu'ya ata / Deri yana snk dte dn-gün ii efgn ola [tut- + götür- = götür-] (YED/s.10)

Miskn ol yre miskn gide senden kibr  kn / Rzigr **gelür geer** pes kime kalasıdur [gel- + ge- = ge-] (YED/s.52)

Nie bin yıllık yola bir demde **vara gele** / Ynus eydür kim ola Muhammed'dr o mutlak [var-/git + gel- = git-/dn-] (YED/s.106)

Boncuk degül sır sözi **gel gidelüm** ko sözi / Dostı görmez ba gzi ayruksı basar gerek [gel- + git- = git-] (YED/s.108)

Dört kitābı okumadın **ayırup seçmek** olmadın / Ezberledüm sebakumı bu ‘ışkı hānendeyidüm [ayır- + seç- = seç-] (YED/s.135)

Deniz yüzinden su alup **sunı virürem** göklere / Bulutlayın seyrān idüp ‘Arş'a yakın varan benem [uzat- + ver- = ver-] (YED/s.141)

Ezelî bu ‘ışkı ben bu mülke **sürüp geldüm** / Biridüm anda şeksüz uş yine bire geldüm [sür-/ yürü- + gel- = gel-] (YED/s.141)

Yüz bin kez togam uyagam dost burcında cevlān kılam / Hem bunda olam hem anda bunda anda **varu gelem** [var-/git- + gel- = git-/gitmeye başla-] (YED/s.145)

Ayurma beni senden yaradan / **Düşüp ölürüm** ben bu yaradan [düş- hasta ol- + öl- = öl-] (YED/s.229)

Çıka gide cān dahı / Şöyle kala ten dahı [çık- + git- = çık-] (YED/s.257)

Geçdi yā ‘ömrümün varı / **Kor gidersin** bu gül-zārı [ko- + git- = bırak-/terk et-] (YED/s.279)

Yüri var epsem ol a ne simsārılık satarsın / ‘Alî gibi er gerek iş bu sırta eresi [yürü- + var- = git-] (YED/s.308)

Geldi geçdi ‘ömrüm benüm şol yıl esüp geçmiş gibi / Hele bana şöyle gele şol göz açup yummuş gibi [gel- + geç- = geç-/geçiver-] (YED/s.317)

Gözüm açup gördüğüm zindān içi / Nefs ü hevā pür-tolu şeytān içi [gözünü aç- + gör- = gör-] (YED/s.341)

Eski Anadolu Türkçesinde Tek Filde Çok Hareket Bildiren SFY Listesi

Urulaşuban şular **taşsa** deñiz talmaz [taş- = dol- + bulunduğu yere sığmamak] (DKD3-4)

Ŧolma bişiklerde **beledüğüm** oğul [bele- = beşiğe yatır- + sar-/bağla-] (DK D165/1)

Cübbesin üzerine **büridi** [büri- = sar- + kapla-/ört-] (DK D242/5)

Ol hāşıyyeti vārdur kim yaprağın döğüp şuyın **sıkup** dürter-ise gözleri āçıla [sık- = basınç uygula- + suyunu çıkar-] (MN/ B13a/2)

Bu üç nesneyi aña armagan **aparsavuz** gerek idi [apar- = al- + bar-/alıp bar-] (DK D73/3-4)

Anuñ buyruginsuz adılmaz adım / Boğazdan aşığa **yudılmaz** yudım [yut- = ağzına al- + boğazdan aşığı indir-] (SN 3/3)

Örümcek tuzag u aru nişter / Ki **dürticek** şişürür çün batar [dürt- = sivri bir şeyle dokun- + hafifçe it-] (SN 4/11)

Yüriyen **sürinen** yügüren uçan / Görinen yavınan çapınan kaçan [sürin- = karnı üzerine yat- + ilerle-] (SN 5/1)

Aradan ta'âmı çü **götürdiler** / Bu kez süci içmege oturdılar [götür- = al- + git-] (SN 58/1)

Teferrüc edesin gözün açıla / Kamu guşşalar yabâna **saçıla** [saçıl- = dökül- + yayıl-/dağıl-] (SN 71/7)

Örü turubanım **ovar** gözini / Sürer şâh öñinde yere yüzini [ov- = bastır- + elini gezdir-] (SN 83/13)

Degül 'ayb saçuma yapışduğuş / Yâ **karvanduğuş** u yâ kapışduğuş [kavra- = tut- + sık-] (SN 116/4)

Biri birini kuçdılar öpdiler / Şanasın yanar oda su **sepdiler** [sep- = dök- + dağıt-] (SN 124/8)

Yer altını baltayile **oyalum** / Gece kızalum gündüzin koyalum [oy- = yont-/del- + çukur oluştur-] (SN 129/14)

Çü dem tenin **besleye** çok yeye / Sığır bigi çoñ yata vü uyıya [besle- = yedir- + içir-+] (SN 156/7)

Buyurdı kim at tartduñ bindi ol / Yaratğana şığındı **şığadı** kol [şığa- = kolu veya paçayı yukarı çek- + kıvrır-/topla-] (SN 167/8)

Bu tozup éren érene kim tura / Bu tozumuzı tız yere **şavura** [şavur- = havaya at- + saç-/dağıt-] (SN 169/5)

Ne var yeyesi yemedilerse hem / **Kemürdiler** kılıç atları gem (SN 171/13) [kemür- = ısır- + yont-/kopar-]

Kızı **vëribigil** atasına sen / Varuñ gidiñüz fâriğ u sağ esen [vëribi- = ver- + ıd-/ıy-(gönder-)] (SN 177/7)

Gèrü bindi ata vü düşdi yola / Gehî ağlayu geh saçın **yola** [yol- = çek-+çıkar-/ kopar-]
] (SN 194/6)

Yapışdum etegüñe şanki tozam / Eger **silker** isen yabana tozam [silk- = tut- + salla-
/sars-] (SN 206/12)

Anuñ ayru bir hücreşi var idi / Ki tahta yaruğmı **sıvar** idi [sıva- = sür- + elini gezdir-]
(SN 207/10)

Dişüñ **aşmupdur** u dıtrer başuñ / Yaşuñ tıldı gözden dökilür yaşuñ [aşın- = sürtün-+
inçel-] (SN 274/6)

Savulun déyü halkı kıovar idi/ Elin gögsine kıoyup **ovar** idi (SN 319/14) [ov- = bastır-
+ elini gezdir-]

Ya'küb anı işüdübën öre kıopdı /Yüsufuñ adaqñı üstinde **ağnadı** [ağna- = yere yat- +
yuvarlan-] (KY/K5v13)

Yüsıfıñ arkasın **sıfağıl** dër / Sâkin olup nedâmet olsun êmdi [sıfa- = dokun- + elini
gezdir-] (KY/B39r12)

Eytdi sini biz hâlıfe eyledük / Yir yüzine hüküm için **viribidük** [vèribi- = ver-ip- +
ıd-/ıy- (gönder-)] (GN/299)

Pes eliyle **iltür** anı ağzına / Diş urur çeyner ki çıka mağzına [ilt- = al- + götür-] (GN/
2831)

Niçe mevc oynar ki saymaz kimsene / **Çalkanuban** daşra düşmez bir dene [çalkan- =
sallan-/sarsıl- + karış-] (GN/6803)

Ol fıriştehler ki bulıt indürür / Bu denizde anı suya **bandurur** [bandur- = batır- + çı-
kar-] (GN/6806)

Hem Çalap emri dahı beñzer yile / Kim sürer **iltür** bizi ilden ile[ilt- = al- + götür-]
(GN/7218)

Bu degirmen niçe renkler döndürür / Niçe halkı **ögidübën** indürür [ögit- = ez- + un
durumuna getir-] (GN/7791)

Ya'ni hak emri irâdetden gelür / Çarhı **çevrür** gör ki ne işler kıur [çevür- = tut- +
döndür-] (GN/7807)

Kanda kim varsa bu işlü kişiler / Oldur üstâdı kılıcın ol **biler** [bile- = sürt- + keskinleştir-] (GN/8087)

Bindi söz yile segirtti anşuzın / Geldi öykenden bogaza geñsüzün [bin- = çık- + otur-] (GN/8451)

Halk anuñla dünya kesbi idinür/Ol ne eskir **aşnuban** ne sınır [aşın- = sürtün-+ incel-] (GN/9794)

Cehd it kimseneyi **ürkitmegil** / Ürkicek aña göñül berkitmegil [ürkit- = korkut- + kaçır-] (İSK/1219)

Ol kişi k'itdi le'îmi ihtiyâr / Ebleh-idi **bisledi** cîbinde mâr [bisle- = yedir- + içir-] (İSK /1237)

Yidi şeh tiryâk **dürtindi** devâ / Sığınup Allâh'a girdi ol eve [dürtin- = al- + sür-] (İSK/3128)

Yükledüp sandûkı **bagladı** katâr /Kal'adın yaña yürüdi berk-vâr [bagla- = sar- + düğümle-] (İSK/5647)

Aldı anı pâdişâh kâbîn-ile/ Halvetine **birbidi** âyîn-ile (İSK / 6756) [birbi- = birip/vir-ip + ıd-/ıy-(gönder-)]

Ellerin ol beg eline urınur / Mesned üstinden at üstine **binür** [bin- = çık- + otur-] (MT 139)

Hışm-ıla anuñ sözinden tolayım / Kılıç-ıla anı iki **böleyim** [böl- = vur-/kır-/kes- + parçalara ayır-] (MT 141)

Kim ne kişidür bu atları süren/İli beyle **ürküdüp** yolın uran [ürküt- = korkut- + kaçır-] [MT 1232)

Âdemîler derisin **yırtar** dişüñ / Herze söylemek durur her gün işüñ [yırt- = tut- + çek- + parçala-] (MT 1798)

Gaybet idenüñ kulagını **buruñ** / Kim yalan söyler-ise boynın uruñ [bur- = tut- + çevir-/kıvrır-] (MT. 2228)

Pençemi çün deri yüzmege düzem / İkiñüzüñ dahı derisin **yüzem** [yüz- =bir şeyin derisini tut- + çek-] (MT. 3710)

Dillerince k rkudurlar oğlanı/ K rkusından Y suf'un **titrer** c nı [titre- = kork- + sarsıl-] (YZ/210)

Reyy n eydür t t elin **elt** zind na / K l sen nd r n ce dilersen  kına [elt- = al- + götür-] (YZ/606)

Bindi bil rlerdi Y suf atına / Leşker   haşem d rildi katına [bin- =  ık- + otur-] (YZ/859)

Bunı böyle d r içinden sığınur / Y re düşer bir uğurda **uğunur** [uğun- = ağla- + bayıl-/Ağlaya ağlaya bayıl-] (YZ/1225)

Uşadam bu kafesi yıkam hırs u hevesi / Za'if kılam bu nefsi t  asluma ulaşam [uşat- = vur-/ kır- + k  k parçalara ayır-] (YED/s.186)

Eger beni  ld reler / K l m göge **savuralar** [savur- = tut- +havaya doğru sa -/dağıt-] (YED/s.312)

Misk n  dem oğlanını benzetmişler ekinciye / Kimi biter kimi yiter yire tohum **sa mış** gibi [sa - = d k-+ dağıt-] (YED/s.317)

Baņa ne yaraşurdı içmek süci / Vel  şımadum söz **götürdüm** g ci [götür- = al- + git-] (SN 80/8)

Ger **eledem** göresin butlar yüzin /Seni göre söyleye anlar s zin [elet- = al- + git-] (YZ/430)

'Azr il gökden inde bir avuç toprak aldı / D rt ferişte **yogurdu** bir peygamber eyledi [yogur- sula- + karıştır-] (YED/s.288)